

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

(повне найменування структурного підрозділу)

КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

МАГІСТРА

(освітній ступінь)

на тему

«УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН

ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ»

Виконав: студент 2-го року навчання,

(рік навчання)

групи 8.02.072.050.19.1, спеціальності

(номер академічної групи)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

ОП «Банківська справа»

(освітня програма)

Нечипоренко Д. І.

(прізвище, ініціали)

Керівник к. е. н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

О. С. Безродна

(ініціали, прізвище)

Рецензент **В. М. Бойченко**

(ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Нечипоренко Д.І. Управління ризиком змін фінансової стійкості банку. – Рукопис.

Магістерська дипломна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2020. – 112 с.

Магістерська дипломна робота присвячена розвитку теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо управління ризиком змін фінансової стійкості банку з урахуванням факторів впливу, зокрема, комплаєнс-ризик фінансового моніторингу. У роботі досліджено зміст фінансової стійкості банку та ризику її змін, а також систематизовано фактори, які впливають на неї. Розглянуто основні етапи управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін. Узагальнено підходи до оцінювання фінансової стійкості банку. Проведено оцінку фінансової стійкості системно важливих банків України. Розроблено підхід до вимірювання рівня ризику змін фінансової стійкості банку. Сформовані у дипломній роботі підходи, інструментарій та рекомендації щодо управління ризиком змін фінансової стійкості банку мають практичне значення та можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ.

Ключові слова: банк, фінансова стійкість, ризик змін фінансової стійкості банку, фактори впливу, комплаєнс-ризик, фінансовий моніторинг, інструменти управління.

ABSTRACT

Nechiporenko D.I. Risk management of changes in the financial stability of the bank. - Manuscript.

Master's degree diploma work on the speciality 072 «Finance, Banking and Insurance». – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2020. – 112 p.

The master's thesis is devoted to the development of theoretical provisions and practical recommendations for managing the risk of changes in the financial stability of the bank, taking into account the factors of influence, in particular, compliance risk of financial monitoring. The paper examines the content of the bank's financial stability and the risk of its changes, as well as systematizes the factors that affect it. The main stages of managing the financial stability of the bank are considered, taking into account the identification of the risk of its changes. Approaches to assessing the financial stability of the bank are generalized. The financial stability of systemically important banks of Ukraine was assessed. An approach to measuring the level of risk of changes in the financial stability of the bank has been developed. The approaches, tools and recommendations for managing the risk of changes in the financial stability of the bank formed in the thesis are of practical importance and can be used in the practice of banking institutions.

Keywords: bank, financial stability, risk of changes in the financial stability of the bank, factors of influence, compliance risk, financial monitoring, management tools.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	9
1.1. Дослідження сутності фінансової стійкості банку та ризику її змін	9
1.2. Систематизація факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банку	16
1.3. Етапи управління фінансовою стійкістю банку з урахування виявлення ризику її змін	24
1.4. Фінансово-економічна характеристика АТ КБ «Приватбанк»	30
2. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	41
2.1. Аналіз підходів до оцінки фінансової стійкості банку	41
2.2. Оцінювання фінансової стійкості банків України (на прикладі системно важливих банків)	51
2.3. Визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку	60
3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	70
3.1. Оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків	70
3.2. Каузальний аналіз зв'язку комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу із фінансовою стійкістю банку	81
3.3. Інструментарій управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами	89
ВИСНОВКИ	97
ЛІТЕРАТУРА	102
ДОДАТКИ	112

ВСТУП

Негативні наслідки фінансово-економічної кризи перешкоджають росту ринкової економіки в Україні та істотно стримують процес розбудови української банківської системи. Тому, у теперішній час, в посткризовий період, багато уваги спрямовано на підвищення рівня фінансової стійкості банків. Це пов'язано й з тим, що ефективне функціонування банківської системи перебуває в залежності від спроможності кожного конкретного банку розвиватися, протидіяти реальним та потенційним негативним факторам, від його фінансового стану. Зокрема, спроможності банку своєчасно виконувати усі свої зобов'язання і забезпечувати необхідний, для ефективного функціонування в умовах високої конкуренції, рівень прибутковості. Виходячи з цього, в умовах економічної нестабільності, головним завданням кожного банку є забезпечення власної стійкості та конкурентоспроможності, оскільки лише фінансово стійкий банк має змогу продовжувати свою діяльність, незважаючи на різноманітні непередбачувані загрози. За таких обставин для досягнення ефективного функціонування кожен банк має потребу у створенні дієвого механізму забезпечення фінансової стійкості.

Наукова економічна література багата на праці, котрі присвячені дослідженню питань щодо управління фінансовою стійкістю банку. До них належать роботи таких дослідників як: Ю.С. Масленченков, А.М. Тавасієв, Г.Г. Фетисов, О.В. Васюренко, О.В. Дзюблюк, Л.О. Примостка, Р.В. Михайлюк, О. Л. Малахова та ін. Обґрунтуванню показників, що характеризують фінансову стійкість банку, та визначенню особливостей проведення її оцінки, у тому числі з урахуванням співставлення понять «стійкість» та «стабільність», присвячено праці таких науковців як: В.В. Коваленко та Ю.О. Гаркуша, О.Г. Головка, О.В. Дзюблюк та Р.В. Михайлюк, Н.П. Погореленко, А.В. Фалюта та ін. Водночас питанням дослідження сутності ризику змін фінансової стійкості банку, його вимірювання, попередження та мінімізації за рахунок врахування факторів впливу приділено недостатньо уваги.

Метою дипломної роботи є розвиток теоретичних положень, методичного інструментарію та розроблення практичних рекомендацій щодо управління ризиком змін фінансової стійкості банку.

Реалізація даної мети зумовила необхідність постановки та вирішення наступних завдань:

дослідити сутність фінансової стійкості банку та надати визначення поняття «ризик змін фінансової стійкості банку»;

провести систематизацію факторів, що впливають на ризик змін фінансової стійкості банку;

розглянути етапи управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін;

надати фінансово-економічну характеристику АТ КБ «Приватбанк»;

проаналізувати підходи до оцінки фінансової стійкості банку та обґрунтувати показники для її проведення;

провести оцінку фінансової стійкості системно важливих банків України;

розробити підхід до вимірювання рівня ризику змін фінансової стійкості банку;

уточнити причинно-наслідкові зв'язки між параметрами визначення фінансової стійкості банку та комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу як фактору впливу на її рівень;

розглянути зв'язок фінансової стійкості банку із комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу як фактору впливу на її рівень;

надати рекомендації щодо використання інструментів управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиком змін фінансової стійкості банку.

Предметом дослідження є теоретичні положення, науково-методичні підходи, інструментарій та практичні рекомендації щодо управління ризиком змін фінансової стійкості банку з позиції зв'язку із факторами впливу.

Під час написання дипломної роботи використано такі методи дослідження: структурно-логічний аналіз – для побудови логіки та структури роботи; методи аналізу та синтезу, порівняння – для дослідження та зіставлення різних підходів науковців щодо визначення поняття «фінансова стійкість банку», «банківський ризик»; статистичні методи – для обробки аналітичних даних; метод таксономії – для оцінювання фінансової стійкості банків; метод «золотого перетину» – для визначення якісного рівня фінансової стійкості банку; сценарний підхід – для визначення рівня ризику змін

фінансової стійкості банку; шкала Раша – з метою оцінювання показника розвитку систем комплаєнсу банків у сфері фінансового моніторингу; критерій міні-макс та правило Фішберна – для побудови композитних індикаторів комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків; методи графічного зображення даних – для відображення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, які регулюють діяльність банків, монографічні роботи і статті відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів у фахових економічних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій з питань управління фінансовою стійкістю банку, комплаєнс-ризиків та фінансового моніторингу, внутрішні положення та річні звіти банків, статистичні дані НБУ та Державної служби фінансового моніторингу України, інтернет-ресурси тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, які сформовані у роботі, доведено до рівня конкретних практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу управління ризиком змін фінансової стійкості банку з метою його завчасного попередження та мінімізації.

Окремі положення і висновки, які викладені в роботі, подані до друку у фахове видання України та опубліковані у матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку» (м. Полтава, 28 жовтня 2020 р.)

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

1.1. Дослідження сутності фінансової стійкості банку та ризику її змін

В економічній літературі визначення сутності поняття «фінансова стійкість банку» тлумачиться по-різному. Аналізуючи літературні джерела, які присвячені питанням управління фінансовою стійкістю банку та банківській діяльності в цілому, визначено, що вітчизняні науковці виділяють такі основні підходи стосовно визначення поняття «фінансова стійкість банку» на мікро- та макроекономічний, рейтинговий, комплексний [35, с. 12].

Перший підхід – мікроекономічний і, відповідно до даного підходу, основу поняття «фінансової стійкості» представляє можливість конкретного банку підтримувати ліквідність, платоспроможність та адекватність капіталу на безпечному для їх діяльності рівні. До критеріїв оцінки фінансової стійкості в такому випадку належать граничні значення вказаних показників.

Другий підхід – макроекономічний, згідно з яким поняття «фінансова стійкість» є результатом зміни показників, які відображають стан банку під впливом макроекономічного середовища.

За третім підходом, комплексним, поняття «фінансова стійкість» визначається впливом поєднаних мікро- та макроекономічних чинників і трактується як динамічна інтегральна характеристика, що відображає можливість банку трансформувати ресурси та ризики, виконувати всі свої функції під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників. Оцінювання фінансової стійкості банку в межах цього підходу здійснюється за допомогою системи рейтингів банків та з використанням комплексних індикаторів, що характеризують фінансову стійкість банків і банківської системи в цілому.

Зазвичай, пояснення терміну «фінансова стійкість» впливає із контексту, використання різноманітних методів та систем, які розглядаються. В разі використання такого підходу відсутня чітка обґрунтованість визначень, що впливає на подальшу процедуру змішаності понять.

Загалом, економічна література не містить єдиного чіткого визначення поняття «фінансова стійкість банку». Дехто із авторів говорять про те, що фінансову стійкість банку можна визначити за рівнем його платоспроможності та ліквідності. Інші ж дослідники підтримують думку стосовно того, що поняття «фінансова стійкість банку» визначається збалансованістю його активів та пасивів, якості кредитно-інвестиційного портфеля та кількості наявних та потенційних клієнтів.

Для того, щоб більш точно дослідити сутність фінансової стійкості банку розглянуто підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до визначення сутності даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення сутності поняття «фінансова стійкість банку»

№	Автор	Сутність
1	2	3
1	Абрютіна М.С. та Грачов А.В [5, с. 14]	Надійно гарантована платоспроможність.
2	Азриліян О.М. [6, с. 23]	Постійність, невідкладність ризику збитків та втрат.
3	Банківська енциклопедія [7, с. 11]	Постійна здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування в конкурентному середовищі.
4	Васькович І.М. [15, с. 3]	Якісна й кількісна характеристика здатності системи трансформувати банківські ресурси (фінансові, трудові, інформаційні) та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.
5	Вольська С.П. [18, с. 5]	Стан фінансових ресурсів фінансово-кредитної установи, їх розподіл та використання, який забезпечує розвиток діяльності банку, на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику.
6	Герасимова Є.Б. [21, с. 11]	Стан сталого розвитку, не просто погашення всіх зовнішніх і внутрішніх впливів, а гнучке реагування на них, з тим щоб не стільки запобігати, скільки вміло використовувати нові обставини, властивості і відносини для саморозвитку системи «Банк».
7	Гулакова Е. А. [26, с. 3]	Достатність обсягу капіталу з метою забезпечення безперервної діяльності.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
8	Давидова Л.В. [29, с. 6]	Економічна категорія, в якій виражається міра або ступінь відповідності результатів фінансово-господарської діяльності підприємства вимогам і умовам його функціонування в ринковому середовищі, що досить часто змінюється.
9	Дзюблюк О.В. [30, с. 23]	Якісна характеристика фінансового стану банків, який визначається достатністю, рівновагою та оптимальним співвідношенням активів і фінансових ресурсів за умов підтримання на потрібному рівні ліквідності та платоспроможності, зростання прибутку та зменшення ризиків і який здатен переносити непередбачувані витрати, а також зберігати стан ефективного функціонування.
10	Касаєва Л.Д. [37, с. 11]	Якість кредитної організації, як міру відповідності результатів поточної діяльності банку його стратегічним цілям.
11	Клюско Л.А. [41, с. 8]	Дотримання параметрів діяльності банку (капітал, ліквідність, платоспроможність, прибутковість, тощо) в допустимих межах.
12	Коваль В.М. [44, с. 7]	Спроможність банку виконувати на заданому рівні притаманні йому функції і роль в економіці незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які перешкоджають їх здійсненню.
13	Котенков В.Н. та Сазикін Б.В. [47, с. 15]	Якісний стан рівноваги в русі, при якому реалізується досягнення і зміцнення надійності, сталості та довіри в плані неохочності до руйнування.
14	Кочетков В.М. [49, с. 32]	Спроможність банку як системи трансформування ресурсів банку (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив ендогенних та екзогенних факторів.
15	Крейніна М. Н. [51, с. 51]	Одна з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів.
16	Лукаевич І.Я. і Баранніков Р.Є. [54, с. 33]	Здатність банку в динамічних умовах ринкового середовища протистояти зовнішнім і внутрішнім негативним факторам, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів і своєчасно виконувати свої зобов'язання з обслуговування клієнтів.
17	Масленченков Ю.С. [56, с. 1]	Ринкова категорія, що відображає стан банку у відповідному ринковому середовищі, що забезпечує цілеспрямованість його руху в теперішній час та в прогностичній перспективі.
18	Микитчик І.І. [57, с. 169]	частковий вияв фінансової надійності або характеристика терміна “надійність”.
19	Міжнародний валютний Фонд [106]	Стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю.

Закінчення табл. 1.1

1	2	3
20	Овчинникова О.П, Бец Г.Ю. [60, с. 4]	Здатність системи виконувати базові і нові функції незалежно від характеру зовнішніх впливів, у тому числі на основі якісної зміни власної структури.
21	Офіційний сайт НБУ [105]	Стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю.
22	Пантелєєв В.П. [62, с. 33]	Своєрідне перевищення доходів над витратами.
23	Парасій-Вергуненко І. М. [63, с. 178]	Головна умова його існування та активної діяльності.
24	Пернарівський О. В. [64, с. 27]	Відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості.
25	Склеповий І.Є. [75, с. 139]	Інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.
26	Тавасієв А.М. [76, с. 21]	Досягнення банком рівноважного стану на кожен даний момент часу за рахунок саморегулювання власної діяльності, адаптації до внутрішніх і зовнішніх умов функціонування.
27	Фетисов Г.Г. [81, с. 4]	Якісна характеристика, такий розвиток, при якому реалізується її сутність та призначення в економіці. В економічній системі в цілому при стійкості мають місце не разові позитивні зміни, не тимчасові успіхи у функціонуванні або тимчасова стабілізація, не успіхи окремих банків, а динамічний розвиток усіх елементів банківської системи.
28	Шелудько Н.М. [84, с. 13]	Динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Таким чином, під поняттям «фінансова стійкість банку» доцільно розуміти стан банку, при якому він може ефективно використовувати фінансові ресурси, виконувати всі свої зобов'язання, легко відновлювати свою життєздатність в разі її порушення та досягати поставлених цілей своєї діяльності.

Проте, для того, щоб забезпечити фінансово стійкий стан банку необхідно своєчасно виявляти та ефективно управляти ризиками, на які банки постійно наражаються в процесі своєї діяльності.

Ризики, які виникають в процесі діяльності банків можна вважати об'єктивно-суб'єктивними характеристиками їх діяльності, що пов'язані з мінімізацією ризиків та подоланням конфліктних ситуацій.

Досі не існує чіткого визначення терміну «банківський ризик», вітчизняні науковці також трактують це поняття по-різному.

Так, наприклад, Васильєва Т.А «банківський ризик» визначає наступним чином: «...кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним; яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку» [10, с. 254].

Поняття «банківський ризик» на думку Примостки Л.О. є ймовірністю недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників [67, с. 17].

Парасій-Вергуненко І.М. стверджує, що під банківським ризиком слід розуміти можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [63, с. 212].

Бондаренко Л.А. вважає, що «банківський ризик – це можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів і, як наслідок отримати один з трьох економічних результатів: позитивний (прибуток), нульовий або негативний (збиток)» [13, с. 17].

Фастовець М.М. також наголошує, що ризики в банківській діяльності пов'язані зі специфікою банківських операцій, здійснюваних в умовах ринкових відносин, та означають імовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів [80, с. 41].

Таким чином, аналіз наявних у літературних джерелах визначень поняття «банківський ризик» вказує на те, що більшість з них є подібними, а відмінності полягають переважно в обраному підході щодо трактування його наслідків.

Висока ймовірність виникнення непередбачених ситуацій, умови нестабільності економічної і політичної ситуації в країні, динамічні зміни, що відбуваються на світових фінансових ринках та ін., тобто так звані зовнішні ризики провокують порушення фінансової стійкості банків. В таких умовах менеджменту банків доводиться приймати стратегічні фінансові рішення поза

циклами планування, оскільки потрібно швидко реагувати на зміни навколишнього середовища. Окрім цього, всі можливі внутрішні ризики так чи інакше впливають на фінансову стійкість банку та призводять до зміни її рівня. На рис. 1.1 продемонстровано перелік основних банківських ризиків (фінансових та функціональних), які зумовлюють виникнення непередбачених обставин та порушення фінансової стійкості банку.

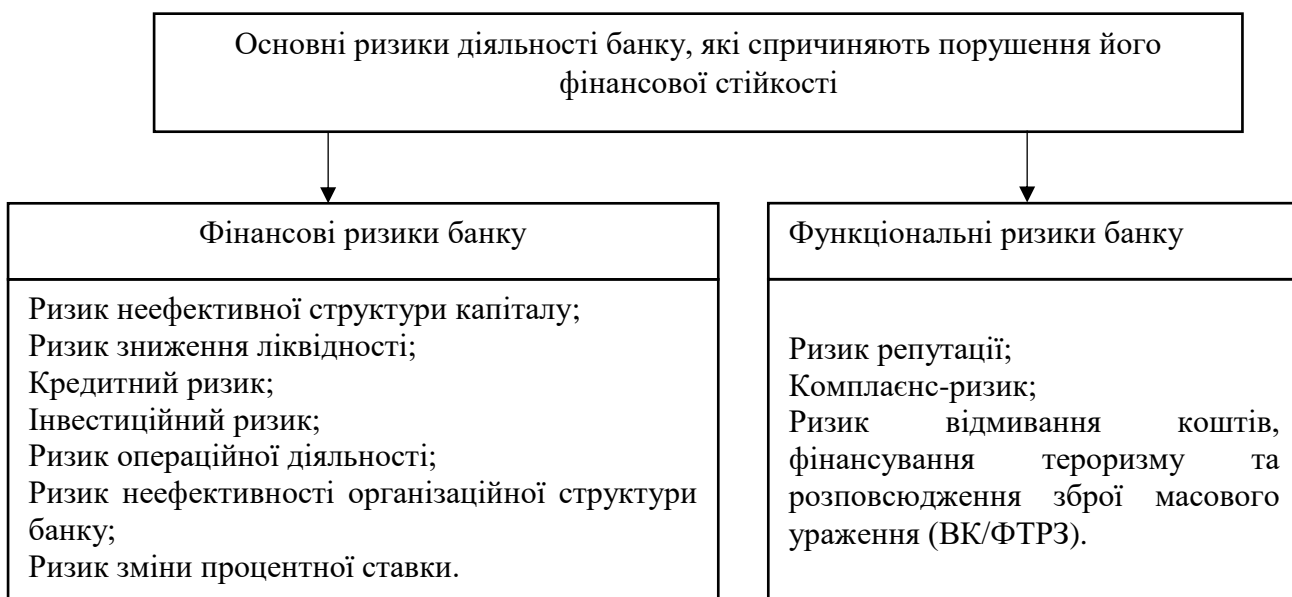

Рис. 1.1. Фінансові та функціональні ризики банку, які впливають на його фінансову стійкість

Оскільки фінансова стійкість банку як характеристика його діяльності також може змінюватися, можуть відбуватися як позитивні, так і негативні зміни її рівня (високого, середнього або низького), з позиції негативного окрасу ймовірних змін та майбутніх катастрофічних наслідків, доцільним є виокремлення такої категорії банківських ризиків як «ризик змін фінансової стійкості банку», синонімом якого можна вважати ризик втрати фінансової стійкості. Про важливість відстеження змін наголошено й при визначенні поняття «ризик зміни процентної ставки», що поданий на сайті НБУ, відповідно до якого – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок [105].

Не зважаючи на те, що при формулюванні цього терміну враховані загальні зміни (які за фактом можуть бути і позитивними і негативними), при його трактуванні також зроблено наголос саме на несприятливих змінах

процентних ставок, що негативно можуть вплинути на прибутковість банку, економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів. Таким чином, з позиції ризикології, під ризиком змін фінансової стійкості банку слід розуміти наявний та потенційний ризик для нормального функціонування банку, який виникає внаслідок негативних змін рівня його фінансової стійкості. Оскільки накопичений характер таких негативних змін може призвести до фатальних для банку процесів і як наслідок до його ліквідації банку.

Визначивши основні ризики, що пов'язані із фінансовою стійкістю банку, слід визначити стратегію управління ризиками змін фінансової стійкості, на основі якої менеджмент та керівництво банку зможуть своєчасно виявити та мінімізувати або ж, в разі можливості, нейтралізувати негативні зміни фінансової стійкості. Виявлення негативних змін фінансової стійкості здійснюється також для того, щоб менеджмент банку зміг своєчасно перейти до використання більш новітнього обладнання, банківських продуктів та послуг, технологій.

В якості основного науково-методологічного інструментарію створення стратегії управління представляється обґрунтованим і необхідним використовувати системний метод, який являє собою універсальний підхід, що фокусує увагу не тільки на конкретному банку, але і на його навколишньому середовищу [32, с. 97]. Виходячи з цього, варто звернути увагу на системні принципи стратегії управління ризиками змін фінансової стійкості банку, до числа яких слід віднести [32, с. 98]:

застосування системного і процесного підходів для розробки структурних і процесних моделей системи управління ризиками змін фінансової стійкості банку;

спадкоємність і безперервний розвиток стратегії, необхідні для визначення напрямків подальшого вдосконалення системи управління ризиками змін фінансової стійкості банку;

системна адаптація, яка дозволить пристосувати систему управління ризиками втрати фінансової стійкості банку до його виробничих процесів;

формування єдиної інформаційної бази, необхідної для побудови інформаційної моделі системи управління ризиками змін фінансової стійкості банку;

сумісність системи управління ризиками змін фінансової стійкості банку з іншими системами управління банком.

В разі настання ризику втрати фінансової стійкості визначаються методи та інструменти мінімізації або усунення негативних наслідків. Крім того, з метою формалізації дій менеджменту та оперативності застосування методів нейтралізації ризику необхідно створити нормативно-методичне забезпечення, в якому міститься перелік стандартних процедур для управління ризиком змін фінансової стійкості банку.

Отже, підводячи підсумок можна сказати, що у нестабільних економічних умовах, що характеризуються високим рівнем невизначеності, неможливо обійтися без створення ефективної системи управління ризиками, невід'ємним елементом якої є управління ризиком змін фінансової стійкості банку, оскільки цей вид ризику є одним із важливих видів ризику.

Тому для того, аби забезпечити своєчасне виявлення ризику змін фінансової стійкості банку, а також визначення напряму його змін менеджменту та керівництву банків варто значну увагу приділяти дослідженню сутності даного ризику та його можливих наслідків.

1.2. Систематизація факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банку

Підтримання банком фінансової стійкості дає змогу зберегти конкурентоспроможність на ринку банківських послуг. Проте це завдання є надто складним.

Фінансова стійкість банку формується на основі багатьох факторів, які в залежності від якісних характеристик впливу на ризик її зміни можуть мати як позитивне так і негативне значення.

В процесі аналізу економічної літератури, було визначено, що найчастіше фактори впливу на ризик змін фінансової стійкості банку поділяють на 2 категорії: екзогенні або зовнішні фактори (економічні, соціальні, політичні фактори) та ендогенні або внутрішні фактори (фактори, які стосуються власної діяльності окремого банку).

Так, наприклад, Касютін А.Е. до складу зовнішніх факторів відносить наступні: законодавча база, економіка, розвиток технологій та автоматизація, конкуренція, ринкова стратегія, політичні тенденції, зовнішня інфраструктура. У складі внутрішніх факторів виділяє такі: економічні, організаційні, технологічні. Також Касютін А.Е. наголошує на тому, що важливою складовою у забезпеченні необхідного для нормального функціонування банку рівня його фінансової стійкості є професійна та якісна робота менеджменту, яка повинна включати: ефективну систему управління відносинами, які пов'язані з тактичним та стратегічним плануванням, регулюванням, аналізом та контролем діяльності банківських установ [38, с. 77].

Науковець К.В. Мстоян більш ретельно підійшов до визначення факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банку та у складі зовнішніх факторів виділяє певні групи, серед них: фінансові, економічні, соціальні, політичні, а також форс-мажорні. У кожній сформованій групі факторів науковець виділяє основні чинники. Слід зазначити, що тут спостерігається розмежування політичних та соціальних факторів, які більшість науковців об'єднують їх в одну групу. Крім цього, виділено ще форс-мажорні фактори, які представляють собою виникнення непередбачуваних та неподоланих обставин, які спричинено природними явищами. До складу внутрішніх факторів на думку К.В. Мстояна варто віднести: якість організаційного менеджменту, якість фінансового менеджменту та якість маркетингу в банку [59].

Бобрик М.А. до зовнішніх факторів впливу на ризик фінансової стійкості банку відносить: попит і пропозицію, рівень розвитку грошового ринку, розвиток конкурентного середовища, стан банківської системи та економіки банків-партнерів, законодавчу та нормативну базу, довіру населення до банків та стан банківської інфраструктури. До внутрішніх факторів, на його думку, відносяться такі: обґрунтований вибір ефективної стратегії банківської діяльності, ефективна робота над поліпшенням кількісних і якісних показників діяльності (у разі їх невідповідності оптимальним значенням), протидія ризикам, маркетинг і якість управління, якість менеджменту, економія на витратах, застосування сучасних банківських технологій, проведення дієвого внутрішнього контролю [12, с. 15].

Науковець О.О. Іващук виокремлює три групи факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банку: зовнішні фактори (фактори стану світових

економічних процесів) та фактори діяльності окремого банку. Автор наголошує на значному впливі факторів зовнішнього середовища на рівень фінансової стійкості. Таким чином, зовнішні фактори О.О. Іващук пропонує розглядає за двома напрямками: перший напрям – фінансово-економічний (податкове навантаження, рівень інфляції, грошово-кредитна політика та стан грошового ринку, стан економіки держави та стан світової економіки); другий напрям – соціально-правовий (законодавча база, соціальна та політична база в країні, а також система банківського регулювання і нагляду, соціальна і політична стабільність у країні). Що стосується внутрішніх факторів діяльності окремого банку, науковець вважає, що становище банку можна вважати стійким, коли банк володіє стійким капіталом, має ліквідний баланс, є платоспроможним і задовольняє вимоги щодо якості його капіталу достатності, якості капіталу, ліквідності та платоспроможності [36, с. 287].

У свою чергу, науковець Н.М. Шелудько вважає, що головними є внутрішні фактори, серед яких виділяє: достатність капіталу, ресурсна та організаційно-функціональна стійкість. Проте і не заперечує той факт, що загальноекономічна ситуація у державі, стан фінансового ринку, стратегія банку, кваліфікація кадрів та інші фактори визначають і впливають на ризик змін фінансової стійкості банку [84, с. 117].

Ганцева Л.А. пропонує фактори впливу на ризик змін фінансової стійкості банку розподіляти на три групи [19, с. 11]:

загальнодержавні фактори: політичні, економічні, соціальні чинники, а також стан фінансового ринку;

фактори, що впливають на стійкість банківської системи: особливості діяльності Центрального банку (грошово-кредитна політика, організація валютного контролю тощо), кількість функціонуючих банків, число зайнятих у них працівників, розширення сфери діяльності, поява нових функцій, зміни в технології банківських операцій, моніторинг ринку;

внутрішні фактори: кваліфікація кадрів, стратегія розвитку банку, достатність капіталу, рівень ліквідності, рівень прибутковості, якість активів, рівень менеджменту, рівень технічної оснащеності.

В свою чергу, Г.Г. Фетисов фактори впливу на ризик змін фінансової стійкості банку, як і більшість попередніх науковців, пропонує розподілити на зовнішні та внутрішні фактори. Зовнішні фактори включають:

загальнооекономічні умови діяльності банку, того середовища, в якому він функціонує, а саме: державно-правовий механізм, дієвість законодавчої бази та рівень її розвитку, ступінь правової та нормативної забезпеченості банківської діяльності, що встановлює обмеження і заборони. Проте, внутрішні фактори науковець поділяє на три групи:

організаційні фактори: стан банківського менеджменту; здатність до інновацій, змін, перебудови; внутрішня структура управління банком;

технологічні фактори: орієнтація на розвиток сучасних банківських технологій і потреби ринку у нових банківських продуктах;

економічні фактори: достатність капіталу, якість активів і пасивів, дохідність і ліквідність [81, с. 9].

Єфремова Н.Ф., О.В. Золотарьова О.В., Гроан Ж.О. у своїй науковій праці акцентують увагу, що на ризик змін фінансової стійкості банку впливають екзогенні та ендогенні фактори. Проте, вони вважають, що найбільшого впливу на зміну рівня фінансової стійкості банку здійснюють саме внутрішні фактори, такі як: змістовність банківської стратегії, рівень професійної кваліфікації персоналу, рівень банківського менеджменту та достатність капіталу [33].

Довгань Ж.М. при аналізі факторів, які впливають на ризик змін фінансової стійкості, значну увагу зосереджує на факторах мікросередовища діяльності банку, до переліку яких відносить: ефективність управління активами і пасивами, ліквідність, дохідність банку та рівень менеджменту [31, с. 234].

На основі проведеного аналізу праць науковців, а також виходячи з комплексного підходу до аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банку, можна стверджувати, що всі із вищенаведених груп факторів заслуговують на увагу та повинні бути враховані в процесі забезпечення фінансової стійкості банку.

Різноманітність факторів, що впливають на ризик змін фінансової стійкості банків, відмінності у напрямках і формах їх виявлення викликають необхідність їх систематизації та узагальнення (рис. 1.2) [48, с. 53].

Наведені фактори є загальними для всіх банків й істотно впливають на ризик змін фінансової стійкості банківських установ.

Особливу увагу при цьому слід приділити виявленню зовнішніх факторів,

які впливають на банківську систему незалежно від діяльності банку та внутрішніх факторів, які залежать від функціонування самого банку, і визначають ступінь їх впливу на діяльність та рівень ризику змін його фінансової стійкості.

Рис. 1.2. Фактори, що зумовлюють зміни фінансової стійкості банку

До економічних факторів відноситься: інвестиційний клімат (забезпечує послаблення інфляції, забезпечення оптимальних процентів за депозитами, зниження відсоткових ставок за кредитами, скорочення заборгованості та зростання споживчого попиту населення); стан платіжного балансу країни (чітко відображає економічне становище країни, широко використовується в інтересах прогнозування і макроекономічного регулювання діяльності банків, сприяє проведенню виваженої курсової політики та забезпеченню стабілізаційного функціонування банків); податкова політика (дозволяє створити економічну ефективність і соціальну справедливість, гарантування стабільності податкового законодавства, яке відображається у податковому кодексі, і оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами банківського

сектору); стан економіки (суттєво впливає на рівень захищеності банківського сектору та ступінь реагування на зміни в економічній ситуації країни).

До соціально-політичних факторів доцільно віднести: соціальну стабільність (враховуючи цей фактор, створюється гармонізація інтересів банківського сектору і держави в цілому, соціально-психологічне сприйняття цілей, методів, принципів і форм державного управління соціальною сферою банківської системи в Україні); стійкість уряду (забезпечить стабільне функціонування діяльності банків шляхом чіткої та стабільної роботи уряду країни); політичну стабільність (передбачається стан рівноваги, збалансованості банківської системи і політичних інститутів як суб'єктів владних відносин, оптимального політичного рішення, яке дасть змогу з мінімальними втратами зберегти досягнуте банками становища).

Соціально-політична ситуація в країні дозволить визначити рівень соціальної стабільності в суспільстві, фінансово-економічну і соціальну політику, політичну орієнтацію існуючого уряду. При чому в умовах подальшої соціальної і політичної стабілізації суспільства більш повне і послідовне врахування цих факторів повинно відігравати зростаючу роль. Необхідно брати до уваги політику органів управління всіх рівнів, рівень життя, а також рівень довіри до банківського сектору.

До фінансових факторів доцільно віднести процентну політику НБУ (дозволяє сформулювати процентну політику як єдиного поняття грошово-кредитної політики, забезпечує управління банківською системою і банківською діяльністю, чинне законодавство сприятиме консолідації не лише банківського права, але і суспільного економічного життя в цілому); кредитну політику НБУ (підтримує стабільність національної валюти, стабілізується вартість національних грошей як на внутрішньому ринку через зниження темпів інфляції, так і на зовнішньому через укріплення її обмінного курсу); валютну політику НБУ (спрямована на забезпечення макроекономічної стабільності та створення умов довіри внутрішньої економіки й іноземного бізнесу до національної валюти, стимулювання розвитку експорту, повернення в країну заробленої іноземної валюти, забезпечення стабільного функціонування національної валютної системи, сприяння збалансованості платіжного балансу, гармонізації інтересів експортерів та імпортерів); стан грошового ринку (дає змогу здійснювати накопичення, оборот, розподіл і перерозподіл грошового капіталу); величину валютних резервів НБУ (достатній

обсяг валютних резервів забезпечить економічну самостійність та стабільну діяльність банків).

Особливий вплив на стан грошового ринку чинить інфляція. В умовах поступового зниження інфляції має місце істотне зменшення ринкових процентних ставок, що призводить до скорочення маржі і відповідно до падіння доходів банків. Це вимагає зміни структури банківських балансів у напрямку підвищення частки довгострокових активів.

Наведені вище міркування стосуються вивчення зовнішніх факторів, що впливають на досягнення банком фінансової стійкості. Дані фактори позитивно впливають на фінансову стійкість банку, тобто при їх дотриманні для банків існує позитивний ризик змін фінансової стійкості, тобто фінансовий стан банку буде тільки покращуватися.

До внутрішніх факторів доцільно віднести якість активів банку (врахування цього фактору забезпечує здатність швидко та без суттєвої втрати вартості перетворюватися в грошову форму); рівень менеджменту (цей фактор дозволяє виявити шляхи мінімізації ризиків та отримання достатніх прибутків для збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності банку); рівень рентабельності (цей фактор дозволяє виявити резерви подальшого підвищення ефективності діяльності банку); ліквідність балансу банку (дозволяє банку своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів по статтях активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів); платоспроможність банку (дозволяє забезпечити достатність власних коштів для забезпечення захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку); адекватність капіталу банку (а саме підвищення капіталізації банків, відображає рівень надійності та ризиковості банку і передбачає уявлення про банківський капітал як джерело покриття збитків) та комплаєнс-ризик (забезпечує контроль за дотриманням вимог законодавства та інших обов'язкових вимог, а також внутрішніх нормативних документів банку).

Проте, при усвідомленні розглянутих факторів слід розуміти й можливі негативні наслідки їх впливу, тобто з позиції негативного окрасу їх зв'язку із зменшенням або втратою фінансової стійкості банку.

На думку Коваленко В.В., на зменшення рівня фінансової стійкості банків можуть впливати такі фактори: високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від

фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [42, с. 128].

До зазначених факторів Барановський О.І. додає такі: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [9, с. 81].

Відповідно до праць В.В. Рисіна на втрату банком фінансової стійкості можуть впливати такі фактори, як: зниження якості активів; втрата довіри з боку вкладників (відтік коштів); зниження ліквідності; зниження рівня капіталізації; скорочення ресурсної бази; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернених кредитів; складність із залученням зовнішніх інвестицій; зниження кредитних рейтингів банків [70, с. 73].

Розглянуті роботи науковців та їх позиції щодо факторів впливу на ризик змін фінансової стійкості банків демонструють існування великої кількості факторів, що у цілому можуть бути диференційовані на зовнішні та внутрішні. При цьому слід наголосити на тому, що пріоритетність таких факторів може відрізнятися як для різних банків, так і змінюватися у часі. Також для того, щоб більш точно оцінити вплив існуючих факторів, що зумовлюють ризик змін фінансової стійкості банків та проводити їх стрес-тестування, необхідним є врахування взаємопов'язаності ризик-орієнтованих чинників.

1.3. Етапи управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін

Управління фінансовою стійкістю має важливе значення як для окремого банку, так і для банківської системи в цілому, оскільки в сучасних умовах розвитку економічного середовища, якому притаманні конкурентна боротьба та ведення агресивної політики деякими банками, а також різноманітні зовнішні та внутрішні фактори, банки мають потребу у створенні нових підходів для розробки та реалізації банківських продуктів, фінансових інструментів, а також у залученні додаткового капіталу. Саме тому формування правильної та ефективної системи управління фінансовою стійкістю банків є одним із актуальних питань сьогодення.

Управління фінансовою стійкістю представляє собою сукупність методів та принципів, які забезпечують розробку та реалізацію управлінських рішень, пов'язаних зі створенням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, яка б дозволила банківській установі розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності та забезпечення і підтримання його фінансової рівноваги.

В процесі управління фінансовою стійкістю достатньо високе значення має формування мети такого управління, адже вона забезпечує загальну стратегію розвитку банку, основні напрями його ділової активності та служить орієнтиром при досягненні запланованих цілей своєї діяльності.

Головна мета управління фінансовою стійкістю полягає в забезпеченні стабільного функціонування, підтримка фінансової безпеки на достатньому рівні та забезпечення подальшого розвитку банківської установи в довгостроковому періоді враховуючи всі можливі ризики. Відповідно підтримка фінансової стійкості на високому рівні в процесі банківської діяльності дозволить забезпечити оптимальну структуру капіталу, оптимальну структуру активів і постійне стабільне перевищення доходів над витратами, необхідний рівень ліквідності та платоспроможності, збалансованість та узгодженість грошових потоків, спроможність вільно маневрувати грошовими коштами, що і належить до основних завдань системи управління фінансовою стійкістю банку. Відповідно до цього серед основних цілей управління

фінансовою стійкістю банку слід розглядати забезпечення збалансованості активів та пасивів, доходів і витрат, грошових потоків (табл. 1.2) [22, с. 139].

Таблиця 1.2

Цілі управління фінансовою стійкістю банку

Основні цілі	Допоміжні цілі
Збалансованість активів та пасивів	Достатність власного капіталу, гнучка структура капіталу; організація руху капіталу; забезпеченість власного капіталу для фінансування оборотних активів.
Збалансованість доходів і витрат	Достатній рівень рентабельності; зміна структури витратомісткості.
Збалансованість грошових потоків	Забезпечення платоспроможності та самофінансування; зниження дебіторської заборгованості; забезпечення кредитоспроможності.

У процесі управління фінансовою стійкістю банківської установи реалізація головної мети та основних завдань здійснюються на основі виконання деяких функцій, котрі необхідно розглядати з точки зору функцій управління фінансовою стійкістю як управляючої системи та які є складовими будь-якого процесу управління незалежно від виду його діяльності, організаційно-правової форми, розміру та форми власності та з точки зору функцій управління фінансовою стійкістю як специфічної сфери управління банком у цілому (управління структурою капіталу, активів та грошових потоків) [20, с. 229].

Для забезпечення фінансової стійкості банку, тобто досягнення бажаного кінцевого результату, необхідним є формування дієвого механізму управління фінансовою стійкістю. При цьому в процесі здійснення управління важливим є виконання вимог: налаштованість кожного елемента на виконання властивого йому навантаження; спрямовання дії всіх елементів на забезпечення інтересів всіх суб'єктів фінансових відносин; зворотний зв'язок усіх елементів різних вертикальних і горизонтальних рівнів; своєчасність реакції елементів вищого рівня на зміни, які відбуваються під впливом елементів нижчого рівня [8, с. 57].

Наведемо методичні основи сутності механізму управління фінансовою стійкістю банків [35, с. 288]:

1. Механізм управління фінансовою стійкістю банку охоплює, як сам об'єкт управління, так і суб'єкти управління, які можуть бути зовнішніми та внутрішніми. На макроекономічному рівні такими суб'єктами є законодавчі, державні органи регулювання, де головне значення має Національний банк України. На мікроекономічному рівні суб'єктами управління фінансовою стійкістю є керівництво банку та органами управління фінансовими ресурсами та можливими банківськими ризиками.

2. Окрім методів, вагоме значення в процесі управління фінансовою стійкістю належить інструментам управління. До таких інструментів необхідно віднести адміністративні та економічні інструменти, які органи банківського нагляду, регулювання та контролю використовують для того, щоб забезпечити фінансову стійкість банків на необхідному рівні.

3. У процесі управління фінансовою стійкістю велике значення має і сама організаційна структура банку та рівень зв'язків, які склалися в певний момент між елементами цієї структури, а також клієнтами та акціонерами банку. Зокрема, ефективність процесу управління фінансовою стійкістю банку залежить від єдності інтересів, цілеспрямованості та взаємоузгодженості дій.

4. Механізм управління фінансовою стійкістю банку постійно знаходиться у динамічному розвитку тобто він не належить до статичних утворень. Тож варто враховувати умови в яких, на даний момент функціонує банк, та пристосовуватися до змін, які відбуваються в навколишньому середовищі.

5. Очікуваний результат функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банку залежить також від ступеня впорядкованості його елементів, їх взаємодії та спрямованості щодо досягнення основної мети.

Дотримання певних принципів є необхідною умовою ефективного функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банку, до переліку яких варто включити такі [35, с. 289]:

принцип єдності дій і засобів досягнення мети суб'єктами управління даного механізму;

принцип комплексності процесу управління фінансовою стійкістю;

принцип єдності тактики і стратегії у процесі управління фінансовою стійкістю для забезпечення його безперервності;

принцип взаємозв'язку і взаємообумовленості елементів механізму

управління фінансовою стійкістю банків, який полягає у тому, що функціонування окремого елемента зумовлює особливості дії іншого, а взаємний вплив та цілеспрямованість усієї сукупності елементів забезпечує необхідний результат процесу управління;

принцип гнучкості механізму та процесу управління фінансовою стійкістю банку, що дає змогу адаптуватися до можливих змін на фінансовому ринку.

Ефективне функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банку, яке проходить стадію узгодження управлінських рішень та досягнення деяких пропорцій між усіма складовими компонентами, дозволяє забезпечити досягнення тактичних та стратегічних фінансових цілей банку, спрямовується на підвищення рівня прибутковості, проводить та контролює зниження ризиків (включаючи ризик змін фінансової стійкості банку), контролює та підтримує ліквідність і платоспроможність на необхідному рівні, що в результаті матиме позитивний вплив забезпечення та подальшу підтримку раніше досягнутого рівня фінансової стійкості банку.

Послідовність етапів управління фінансовою стійкістю банківської установи з урахуванням необхідності виявлення ризику її змін подано на рис. 1.3.

Так, на першому етапі процесу управління фінансовою стійкістю банку відбувається виявлення та подальше дослідження внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стійкість банку. Тобто проводиться аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища для того, щоб виявити можливі та наявні передумови зміни її рівня.

На другому етапі відбувається кількісне та якісне оцінювання поточного рівня фінансової стійкості банку.

Оцінка ризику змін фінансової стійкості банку, проведення якої передбачене в межах третього етапу управління фінансовою стійкістю банку, дає можливість менеджменту банку на основі ретроспективної інформації визначити ймовірність погіршення його фінансової стійкості у перспективі та вжити міри, щоб уникнути такої ситуації.

Оцінка ризику змін фінансової стійкості банку може бути двох видів, які доповнюють одне одного, – кількісна та якісна.

Кількісна оцінка дозволяє кількісно оцінити ймовірність його

виникнення. Зокрема, за допомогою визначення можливих втрат (майнового чи грошового збитку) від його реалізації або можливого негативного відхилення від планового рівня [39, с. 118].

Рис. 1.3. Етапи управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін

При цьому, як зазначено у [39, с. 120], оцінка ризику змін фінансової стійкості банку передбачає виникнення наступних припущень:

величини втрат від різних видів ризику незалежні одна від одної;
 реалізація ризику змін фінансової стійкості банку не обов'язково збільшує чи знижує можливість виникнення ризику іншого виду;

максимально можливі збитки (втрати), у випадку реалізації ризику змін фінансової стійкості банку, не повинні перевищувати фінансових можливостей банківської установи.

В свою чергу, якісна оцінка може ґрунтуватися на експертних судженнях апарату менеджменту банку з урахуванням проаналізованих спостережень. Можлива й комбінація обох способів оцінки.

Четвертий етап передбачає формування методів та інструментів для забезпечення фінансової стійкості банку, зокрема, шляхом зниження рівня ризику її змін, що уможливорює обґрунтованість управлінських рішень, які стосуються різних сфер фінансової діяльності банку. Серед таких методів

найчастіше розглядають:

- метод техніко-економічних розрахунків;
- балансовий метод;
- економіко-статистичні методи;
- економіко-математичні методи;
- методи експертних оцінок;
- методи дисконтування вартості;
- методи нарощення вартості (компаундингу);
- методи хеджування та ін.

Характерним для цього етапу є застосування інструментарію управління ризиком змін фінансової стійкості банку, вибір якого залежить від можливостей банку, ефективності його діяльності, фінансового стану, рівня організації контролю та управління у банку [58, с. 127].

До основних інструментів зниження ризику змін фінансової стійкості банку у довгостроковій перспективі належить комплекс різноманітних процедур, важелів, способів та заходів з управління ризиками, які впливають на зміну рівня фінансової стійкості банку. Ефективно організований ризик-менеджмент забезпечує процедуру своєчасного виявлення необхідності створення сприятливих умов для вирішення головних завдань банківської діяльності, до яких можемо віднести: підвищення фінансової стійкості, інвестиційного та кредитного рейтингу, зниження можливих витрат, планування очікуваних прибутків і збитків тощо.

Проте, важливо наголосити, що для підвищення ефективності вживаних процедур і методів, що використовуються для забезпечення фінансової стійкості банку, у складі відповідного інструментарію повинні бути охоплені інструменти, які пов'язані із факторами впливу на рівень фінансової стійкості. Тобто маються на увазі як інструменти мінімізації ризик-факторів, так і інструменти, які посилюють позитивний вплив факторів з метою досягнення синергетичного ефекту від одночасної дії обґрунтованого інструментарію та реалізації визначених напрямів за різними напрямками забезпечення фінансової стійкості банку.

На останньому етапі проводиться моніторинг зміни показників фінансової стійкості банку, що також передбачає їх розгляду у зв'язку із іншими факторами.

Загалом, моніторинг є необхідним елементом в системі управління

фінансовою стійкістю в цілому, так і ризиком її змін, та має здійснюватися з метою своєчасного відстеження можливих розмірів та рівнів ризику для їх мінімізації або уникнення, що дозволить покращити фінансові результати банківської діяльності та забезпечити фінансову стійкість на тому рівні, який є необхідним та прийнятним для нормального функціонування банківської установи.

Підводячи підсумки, слід наголосити на тому, що фінансова стійкість банку належить до його основних характеристик та є однією із складових фінансової безпеки. Відповідно до цього, існує необхідність створення ефективного механізму управління фінансовою стійкістю банку, що дозволить менеджменту та керівництву сприяти забезпеченню стійкого функціонування банківської установи у довгостроковому періоді, реалізовувати стратегічні цілі. Зокрема, завдяки коректній та об'єктивній оцінці ризику змін фінансової стійкості банку, формуванню узгоджених управлінських заходів з урахуванням факторів впливу, вибору адекватного ситуації інструментарію її забезпечення та здійсненню оперативного моніторингу.

1.4. Фінансово-економічна характеристика АТ КБ «Приватбанк»

Асоціація українських банків щомісяця представляє інформацію про основні показники діяльності української банківської системи. За цими показниками та за показниками фінансової звітності банку, АТ КБ «Приватбанк» впевнено знаходиться серед лідерів рейтингу українських банків [103]. Зареєстрований НБУ 19 березня 1992 року та був одним з перших приватних комерційних банків, створених в Україні.

АТ КБ «Приватбанк» є лідером банківського ринку країни і найбільшим банком з вітчизняним капіталом. Проте на початку своєї діяльності мав лише один офіс та декілька комп'ютерів в ньому. Саме АТ КБ «Приватбанк» був першим в Україні, хто представив пластикові картки та банкомати.

АТ КБ «Приватбанк» також був першою організацією в Україні, яка отримала міжнародний рейтинг.

Основна діяльність банку АТ КБ «Приватбанк» спрямована на надання банківських послуг юридичним і фізичним особам на території України і здійснюється згідно ліцензії НБУ, нормативно-правових актів України та

Статутом банку. З самого початку своєї діяльності він зарекомендував себе як надійний та стабільний банк [105].

На офіційному сайті АТ КБ «Приватбанк» наведено інформацію про місію, слоган та стратегію банку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Місія, слоган та стратегія банку

Показник	Характеристика
Місія	Допомагати економіці розвиватися, бізнесу - зростати, а приватним клієнтам - здійснювати мрії, надаючи фінансові послуги найвищої якості
Слоган	Банк для тих, хто йде вперед
Стратегія	Максимально збільшити цінність для власників шляхом створення хорошого банку та відновлення вартості непрацюючих кредитів; перетворення на банк, який сфокусований на роздрібному сегменті, із значною часткою в МСБ та незначною присутністю в корпоративному сегменті

Як бачимо з даних наведених в табл. 1.3, на першому місці стоять потреби клієнтів. Банк прагне до найвищих стандартів обслуговування клієнтів, захищає інтереси кожного клієнта, розвиває нові операції, продукти і напрямки, сповідуючи принцип розумного консерватизму, прагне до прозорості у відносинах з клієнтами та надання їм надійної інформації про свої послуги, зацікавлений у встановленні довгострокових відносин з клієнтами. Відповідно до цього, АТ КБ «ПриватБанк» керується в роботі цінностями і принципами, які гарантують клієнтам банку отримання прибутків, успішність реалізованих операцій, безпеку довірених коштів та почуття стабільності.

ПриватБанк є найкращим в Україні роздрібним банком і найкращим цифровим банківським сервісом країни – такого очевидного висновку дійшли експерти національного рейтингу «50 провідних банків», який щорічно складає FinClub. За результатами проведеного дослідження, в експертну раду якого увійшли фінансові аналітики та провідні банкіри, найбільший банк країни став переможцем у номінаціях «Обслуговування фізичних осіб» та «Інтернет-банкінг» [105].

Єдиним акціонером банку, якому належать 100% акцій банку, є держава в особі Міністерства фінансів України. Вищим органом управління банку є загальні збори учасників банку. Виконавчим органом банку, що здійснює

поточне управління, є правління банку. Наглядова Рада здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу, захист прав вкладників, інших кредиторів та учасників банку.

На рис. 1.4 відображено склад органів управління банку та їх основні функції. Розподіл функцій між органами управління банку має забезпечувати ефективну систему управління та внутрішнього контролю [104].

Рис. 1.4. Склад органів управління банку та їх основні функції

Держава реалізує свої права власника Банку, а органи управління Банку діють відповідно до найкращих світових практик корпоративного управління,

зокрема, Принципів Організації економічного розвитку та співробітництва щодо корпоративного управління для підприємств з державною часткою (OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises), Принципів корпоративного управління для банків Базельського комітету з банківського нагляду (Corporate governance principles for banks by Basel Committee on Banking Supervision), Рекомендацій Європейської банківської організації щодо внутрішнього управління (Guidelines on Internal Governance by European Banking Authority), що застосовуються в обов'язі, що не суперечить імперативним нормам чинного законодавства України [105].

Організаційна структура АТ КБ «Приватбанк» представлена міжрегіональним і універсальним банком, який має велику кількість відділень та філій на всій території України. Також банк має на території нашої країни, так за її межами, філії та дочірні банки. Метою створення філій є здійснення банківської діяльності від імені банку та вони не мають статусу юридичної особи. Тоді як метою створення представництв є представництво та захист інтересів банку без здійснення банківської діяльності. Наглядовою Радою банку чи іншими уповноваженими органами затверджуються положення, на підставі яких діють представництва та філії. Керівники філій і представництв діють на підставі виданої уповноваженою особою довіреності. Одним з пріоритетних завдань стратегічного розвитку АТ КБ «ПриватБанк» є розширення мережі філій та відділень [104].

На підставі ліцензії Національного банку України № 22 від 29.07.09 р., банк здійснює наступні операції [105]:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів;
- розміщення залучених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик.

Згідно письмового дозволу Національного банку України (№ 22-3 від 21.09.09 р. та додатку до нього), банк також має право на [105]:

- здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів;

операції з валютними цінностями;

емісія власних цінних паперів;

організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

здійснення операцій на ринку цінних паперів.

Отже, АТ КБ «Приватбанк», працюючи на фінансовому ринку України довгий час, здобув репутацію надійної та стабільної установи, яка застосовує новітні розробки й технології, спрямовані на розширення спектру банківських послуг і підвищення їх якості. АТ КБ «Приватбанк» є банком, який швидко розвивається та вдосконалюється для задоволення потреб своїх клієнтів.

Наступним кроком проведемо огляд активних, пасивних операцій банку та результатів діяльності.

Основним інформаційним джерелом для проведення дослідження активних операцій слугує баланс банку (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Структура активів АТ КБ «Приватбанк» протягом 2015-2019 рр.

Показник (%) \ Період	2015	2016	2017	2018	2019
Грошові кошти	11,28	14,70	9,97	9,84	14,82
Кошти в інших банках	1,30	1,17	1,14	-	8,76
Кредитний портфель	73,20	31,97	18,03	18,63	19,22
Портфель цінних паперів	12,61	44,58	63,47	64,77	49,13
Інвестиції	0,17	0,87	1,45	1,21	2,42
Основні засоби	1,10	1,93	1,31	1,36	1,54
Інші фінансові активи	0,22	0,11	1,16	0,99	0,71
Інші активи	0,12	4,67	3,47	3,20	3,40
Усього активів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Отже, відповідно до табл. 1.4 в загальній сумі активів, які перебувають у розпорядженні АТ КБ «Приватбанк» на кінець 2015 р. найбільшу питому вагу становить кредитний портфель, обсяг якого дорівнює 73,20%. Проте, з 2016 р. по 2019 р. обсяг кредитного портфеля значно скорочується, а найбільшу питому вагу в структурі активів банку становить портфель цінних паперів, обсяг якого коливається від 44,58 до 64,77%. Таке зменшення кредитного портфелю зумовлено підвищенням вимог до позичальників та самих умов кредитування,

що було наслідком кризи в економічній сфері, коливаннями курсу валют та порівняно високим рівнем інфляції. Стрімке зростання обсягів портфеля цінних паперів свідчить про активну діяльність банку на фондовому ринку.

Грошові кошти показують наявність у досліджуваної банківської установи ліквідних активів для здійснення власних розрахунків та клієнтських операцій. Слід пам'ятати, що грошові кошти здебільшого не приносять банківській установі доходу. Крім того, їх надмірний рівень, тобто частка в сумарних активах, фактично призводить до невикористання банком установою можливостей розширення своїх операцій. Тому, тенденцію до зростання частки готівкових коштів від 11,28% станом на кінець 2015 року до 14,82% станом на кінець 2019 року можна назвати негативною, так як ці кошти могли б бути вкладені у високодохідні активи, що могло б принести банку додаткові доходи. Проте, у період економічної нестабільності значні обсяги названих активів вважається позитивною ознакою стабільності банківської установи.

Що стосується основних засобів, то протягом аналізованого періоду їх частка зменшується. Зменшення частки основних засобів зумовлена тим, що ці активи амортизуються, тобто зношуються і, відповідно, їх вартість з роками зменшується. Зростання частки основних засобів у 2016 р. на 0,52% в порівнянні з попереднім роком зумовлена відкриттям нових відділень. Оцінюючи вкладання банківською установою в основні засоби, слід мати на увазі, що банк може бути власником нерухоме майно вартістю не більше 25% капіталу банку. Інакше це може негативно відобразитися на ліквідності та прибутковості банківської установи. Доля основних засобів та нематеріальних активів є невисокою в загальній структурі активів банківської установи, а отже це є позитивною тенденцією.

Під коштами в інших банках розуміють строкові депозити і депозити до запитання і надані міжбанківські кредити іншим банкам. Протягом аналізованого періоду спостерігається зменшення обсягів відповідних коштів, також зменшується їх питома вага. Це говорить про те, про банк має тимчасово вільні кошти, які він надає у користування іншим банкам, що приносить банку додаткові прибутки, бо, як відомо, даний вид розміщення коштів є достатньо дорогим та вигідним.

Значне зростання частки інших фінансових активів у 2017 р., порівняно з попереднім (на 1,05%), зумовлене значним зняттям коштів і з кредитних карток у зв'язку із кризою. Подальше зниження цієї статті активів є позитивною

тенденцією для банківської установи.

Категорія «Інші активи» становить лише незначну частку активів банку у 2015 р., далі вона стрімко зростає і її зменшення в структурі активів у 2018 р. є позитивною тенденцією для АТ КБ «Приватбанк».

Станом на кінець 2019 р. обсяг інвестицій в асоційовані і дочірні компанії зростає в порівнянні з попередніми роками. Це свідчить про розширення мережі банківського обслуговування, що робить АТ КБ «Приватбанк» більш доступним і ближчим до його клієнтів.

Для визначення ефективності проведення банком активних операцій проведемо аналіз динаміки, складу та структури дохідних і недохідних активів. Цей аналіз можна зробити на основі табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Обсяги та структура активів банку АТ КБ «Приватбанк» з позиції їх дохідності

Показник	Склад, млн. грн.					Питома вага, %				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
Дохідні активи	254921	169577	229950	261135	290504	98,57	82,65	90,25	93,92	93,79
Недохідні і активи	3690	35606	24855	16913	19219	1,43	17,35	9,75	6,08	6,21
Всього активи	258611	205183	254805	278048	309723	100	100	100	100	100

Питома вага дохідних активів характеризує продуктивність використання активів банку. Середнє значення показника продуктивності використання активів банківської установи повинно коливатися в межах 70%. Протягом всього аналізованого періоду значення аналізованого коефіцієнта банку характеризувало ділову активність з погляду ефективності розміщення ресурсів.

Отже, за результатами проведеного аналізу активних операцій банку протягом досліджуваного періоду слід зробити наступні висновки. В структурі активів АТ КБ «Приватбанк» на кінець 2015 року переважає кредитний портфель, що свідчить про активну роботу банку щодо отримання доходу, а з 2016 року – портфель цінних паперів, що підтверджує активну діяльність банку на фондовому ринку. Другою за величиною складовою активів є грошові

кошти, частка яких протягом аналізованого періоду зросла на 3,54%, що вказує на високий рівень ліквідності банківської установи. Наступною за значимістю складовою активу є кошти в інших банках, що демонструє ефективну роботу банку із вкладення коштів у високодохідні активи. За аналізований період банк АТ КБ «Приватбанк» активно розвивався, розширював свою діяльність. Протягом аналізованого періоду його сумарні активи зросли на 51112 млн. грн. з темпом 19,76%у. Зростання активів відбулось за рахунок збільшення вкладень у вигляді кредитів у поточну діяльність суб'єктів господарювання та фізичним особам. Підсумовуючи, слід зробити висновок, що склад, динаміка і структура активних операцій досліджуваного банку відповідає основним принципам і напрямам розвитку банківської установи, але існуюча структура активів потребує коригування в напрямі зниження питомої ваги інших фінансових активів і активізації інвестиційної політики.

Далі проведемо огляд пасивних операцій банку. Пасивні операції можна розділити на дві великі групи. Першу групу становить діяльність по формуванню власних ресурсів банку: створення і збільшення банківського капіталу. Ці кошти належать самому банку і не вимагають повернення. Як правило, капітал банку не перевищує 10-20% загальної суми пасивів. Переважна частина пасивів відноситься до позикових ресурсів - в цьому випадку банк виступає в ролі позичальника. Пропонуючи прийнятні для себе і привабливі для населення і фірм умови вкладень, банк стимулює економічних агентів вивільняти тимчасово необхідні грошові ресурси і поміщати їх на депозити. Таким чином, вільні грошові кошти надходять в фінансову систему економіки для подальшого продуктивного використання, а не залишаються без "роботи" поза нею [63, с. 98].

Наступним кроком проведемо аналіз динаміки обсягів капіталу та зобов'язань банку АТ КБ «Приватбанк» протягом всього аналізованого періоду, результати проведеного аналізу представлено у табл. 1.6.

Ресурси АТ КБ «Приватбанк» складаються із власних та залучених коштів. Паралельно зі зростанням показників активів спостерігається зростання показників пасивної частини балансу, а саме: кошти клієнтів – на 35,2% (порівняно з 2015 роком), тобто спостерігається зростання довіри населення до банку. Акціонерний капітал збільшився майже в 9 разів в порівнянні з 2015 р. та становить 206 060 млн. грн. Від того, наскільки оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу, багато в чому також залежить фінансовий стан

банківської установи в майбутньому періоді.

Таблиця 1.6

Обсяги капіталу та зобов'язань АТ КБ «Приватбанк» протягом
2015-2019 рр.

Показник (млн. грн.)	2015	2016	2017	2018	2019	Відношення 2019 до 2015, %
Заборгованість перед НБУ	27079	18047	12394	9817	7721	-71,49
Заборгованість перед банками	4628	2667	234	195	201	-95,66
Кошти клієнтів	177974	181133	212750	231055	240621	+35,2
Інші фінансові зобов'язання	2169	4000	4397	2247	1522	-29,83
Всього зобов'язань	231101	206065	230012	246584	255194	+10,43
Акціонерний капітал	21257	50695	206060	206060	206060	-869,37
Емісійний дохід	23	23	23	23	23	0
Нерозподілений прибуток/збиток	2855	(176048)	(199943)	(190388)	(169918)	-
Всього капітал	27510	(882)	24793	31464	54529	+98,22
Всього зобов'язань та капіталу	258611	205183	254805	278048	309723	+19,76

Фінансовий стан банку значною мірою залежить від джерел надходження і напрямів використання фінансових ресурсів. Джерела коштів формуються за рахунок зниження активів, росту заборгованості і реінвестування прибутку. Зростання обсягу використання коштів за напрямками їх розміщення є наслідком збільшення активів банку і скорочення розміру його заборгованості [73, с. 791].

Аналіз капіталу банку являє собою складне, комплексне завдання, під час вирішення якого слід не лише враховувати загальний фінансовий стан банку та його діяльність, але й проаналізувати кон'юнктуру ринку банківських операцій і послуг, економічний стан акціонерів банку та його клієнтів [68, с. 37].

Отже, заходи з управління активами і пасивами банку слід застосовувати комплексно, оскільки доповнюючи один одного, вони створюють оптимальні умови для ефективного збалансування різних видів залучених ресурсів і вкладень, а отже, сприяють підтриманню високого рівня фінансової стійкості банківської установи. Реалізація моделі управління активами і пасивами забезпечує, з одного боку належну дохідність як стрижневий параметр

реалізації інтересів власників (акціонерів) у діяльності банку, з другого – оптимальний рівень ліквідності як основний фактор, який визначає можливості банку відповідати за власними платіжними зобов'язаннями.

Далі подано огляд основних показників результатів діяльності банку АТ КБ «Приватбанк» протягом 2015-2019 років. Результати проведеного аналізу представлені у табл. 1.7.

Фінансовий результат банківської установи є критерієм ефективності фінансової діяльності та характеризує її. За своєю структурою доходи, витрати і прибуток банківської установи відповідають напрямам її діяльності. З метою виявлення резервів зростання прибутковості банківської діяльності як джерела формування банківського капіталу, що забезпечує стабільність фінансового стану банківської установи, здійснюється комплексний аналіз її доходів і витрат.

Таблиця 1.7

Основні показники результатів діяльності АТ КБ «Приватбанк» протягом 2015–2019 рр., млн грн

Показник	2015	2016		2017		2018		2019	
	млн. грн.	млн. грн.	відносне відхилення, %	млн. грн.	відносне відхилення, %	млн. грн.	відносне відхилення, %	млн. грн.	відносне відхилення, %
ДОХОДИ	38454	21139	54,97	39226	185,56	51801	132,06	62335	120,34
процентні доходи	30309	33255	109,72	24485	73,63	30754	125,60	35573	115,67
комісійні доходи	6991	10365	148,26	13211	127,46	19590	148,29	24575	125,45
Інші доходи	907	-23955	-2641,12	1530	-6,39	1457	95,23	2187	150,10
ВИТРАТИ	36873	42051	114,04	42604	101,32	42401	99,52	36441	85,94
процентні витрати	27261	29364	107,71	18374	62,57	24002	130,63	14095	58,72
комісійні витрати	1040	2205	212,02	3017	136,83	4402	145,91	6386	145,07
адміністративні та інші операційні витрати	8420	9906	117,65	21194	213,95	13988	66,00	13887	99,28
податок на прибуток	152	576	378,95	19	3,30	9	47,37	2073	23033,33
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК/ЗБИТОК	1581	-20912	-1322,71	-3378	16,15	9400	-278,2	25894	275,47

Отже, провівши аналіз основних показників результатів діяльності банку АТ КБ «Приватбанк» можна відмітити, що за підсумком 2019 року доходи банку, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зросли на 20,34% і становили 62 335 млн. грн., в той час, як витрати зменшилися на 14,06 % . Значне зменшення доходів за 2016 рік майже на 55% було спричинено стрімким зростанням комісійних витрат і адміністративних та інших операційних витрат. Що стосується витрат, то ми бачимо, що протягом аналізованого періоду витрати банку зростають, лише на кінець 2018 року вони зменшилися на 0,48%. Фінансовий результат діяльності банку за підсумком 2019 року був позитивним та склав 25 894 млн. грн. (1 581 млн. грн. за 2015 р.).

Виходячи з цього можемо сказати, що банку необхідно збільшувати свої доходи за рахунок збільшення процентних доходів. А також продовжувати реалізовувати політику зменшення витрат, оптимізація яких є необхідною умовою підвищення ефективності діяльності банківської установи, але необхідно враховувати, що успішна реалізація скорочення витрат передбачає чітко сформульовані стратегічні фінансові цілі розвитку банківської установи; зміну операційної моделі бізнесу банку; персональну відповідальність менеджерів за реалізацію затверджених стратегічних фінансових цілей діяльності банку.

Отже, процес оптимізації та зниження витрат банків і управління ними в практичній діяльності банківських установ є одним із факторів забезпечення їх фінансової стійкості та прибуткової діяльності.

Прибутковість банку залежить, насамперед, від оптимальної структури його балансу (активів і пасивів) та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу. Важливими умовами забезпечення прибутковості банку є оптимізація структури доходів і витрат, визначення мінімально допустимої процентної маржі, виявлення тенденцій дохідності кредитних операцій, планування мінімальної дохідної маржі для прогнозування орієнтованого рівня процентів за активними та пасивними операціями, підтримка ліквідності, управління банківським ризиком та його мінімізації [40, с. 59].

Результати проведеного дослідження підтверджують, що фінансовий результат залежить від ефективності роботи банку, що в свою чергу є результатом узгодженості усіх складових системи менеджменту сучасного банку.

2. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

2.1. Аналіз підходів до оцінки фінансової стійкості банку

Фінансова стійкість належить до однієї із найважливіших характеристик діяльності банківської установи. Запорукою розвитку банку є забезпечення та підтримка фінансової стійкості на необхідному для нормального функціонування рівні на основі проведення всебічного науково обґрунтованого підходу стосовно її аналізу та оцінки.

Варто зазначити, що забезпечення фінансової стійкості банківської установи потребує проведення регулярного моніторингу і аналізу різноманітних можливих ризиків за допомогою макроекономічних та пруденційних показників та вчасного реагування на виявлені загрози.

На сьогоднішній день оцінка рівня фінансової стійкості банку налічує безліч різноманітних методик, які відрізняються набором показників, за допомогою яких проводиться оцінка. Досліджуючи особливості кожної методики, а також їх переваги та недоліки, можна запровадити єдину комбіновану методику оцінювання фінансової стійкості банківських установ в Україні.

Так, наприклад, у Великій Британії використовується система «RATE», за допомогою якої оцінювання фінансової стійкості здійснюється в межах таких напрямів:

рівень ризику (Risk Assessment);

інструменти забезпечення регулювання та нагляду банківської системи (Tools);

ефективність інструментів регулювання та нагляду (Evaluation) [16].

У Франції оцінка фінансової стійкості банку відбувається за наступними напрямками: показники пруденційного нагляду, до яких належать такі індикатори як достатність капіталу та ліквідності; якість активів банку; якісні характеристики банківської діяльності, серед яких склад засновників, внутрішній контроль, стан менеджменту та інші [16].

У Нідерландах Центральний банк розробив та запровадив власну систему оцінки фінансової стійкості, яка базується на проведенні аналізу різноманітних ризиків, які негативно впливають на банківську установу (ціновий, кредитний ризик, ризик обмінних операцій, операційний ризик, ризик процентних ставок, ризик втрати ліквідності, ризик втрати репутації, інформаційних ризик, регуляторний ризик, стратегічний ризик) та інструментів, які використовуються для контролю за цими ризиками (у сфері менеджменту, організації, внутрішнього контролю) [16].

У сучасній банківській практиці достатньо високу популярність отримала американська система CAMELS. Використання даної системи для проведення оцінки рівня фінансової стійкості банків розпочато з 1978 року. За допомогою цієї системи можна визначити такі банки, фінансовий стан яких, або ж проведені операції чи менеджмент мають певні недоліки, які в перспективі можуть призвести до банкрутства банку. Основні параметри та їх характеристику представлено в табл. 2.1. [16].

Таблиця 2.1

Параметри системи CAMELS

Назва параметра		Характеристика
C - Capital adequacy	достатність капіталу	характеризує достатність капіталу для покриття зовнішніх ризиків
A - Assets quality	якість активів	визначає ступінь ризикованості активів банку
M – Management	Менеджмент	оцінює якість банківського менеджменту на основі оцінки всієї фінансової звітності й визначення результатів діяльності
E – Earnings	Надходження	визначає достатність доходів для розвитку банку в майбутньому та формування резервів для покриття очікуваних ризиків
L – Liquidity	Ліквідність	визначає ступінь спроможності банку виконувати свої зобов'язання
S - Sensitivity to market risk	чутливість до ринкового ризику	оцінює вплив ринкового ризику на прибутковість та капітал банку

Інформаційною базою, на основі якої проводиться розрахунок зазначених параметрів, слугують щоквартальні звіти, які банки США надсилають уповноваженим органам, в обов'язки яких входить розрахунок встановлених груп показників.

У цілому оцінка фінансової стійкості банківських установ може проводитися дистанційно. Проте, в разі необхідності для проведення більш точного дослідження практикується проведення інспекційних перевірок на місцях.

Отримані результати розрахунків встановлених показників оцінюються за шкалою від 1 до 5, де найменший бал присвоюється банку з найкращим рівнем фінансової стійкості. Далі відбувається підрахунок оцінок та їх подальша трансформація у п'ятибальну шкалу, згідно з якою бал «1» отримує той банк, який є фінансово стійким по відношенню до негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, характеризується ефективною роботою менеджменту та не має причин для здійснення перевірки регулятивними органами. Оцінка «5» присвоюється тому банку, вірогідність банкрутства якого найближчим часом є високою, оскільки ситуація, що склалася є занадто катастрофічною, що банківська установа не в змозі самостійно подолати виявлені недоліки, а тому потребують допомоги контролюючих органів. У випадку, якщо допомога ззовні не принесе очікуваних результатів та фінансова стійкість банківської установи залишиться низькою, такий банк буде ліквідовано.

Серед різноманітних методик оцінки фінансової стійкості банківських установ важливе значення має система індикаторів, яка розроблена МВФ та є поширеною в Європі. Відповідно до визначення МВФ, індикатори фінансової стійкості – це індикатори поточного фінансового здоров'я та міцності фінансових установ країни та їх контрагентів – корпорацій та домогосподарств. Вони включають як агреговану інформацію окремих установ, так і індикатори, що характеризують ринки, де функціонують фінансові установи. Метою розрахунку індикаторів фінансової стійкості є проведення макропруденційного аналізу (макрорівень) – оцінки та нагляду за міцністю та вразливістю фінансової системи для посилення її фінансової стійкості та, зокрема, обмеження імовірності виникнення криз. Дана система базується на розрахунку близько 40 індикаторів, 25 з яких стосуються безпосередньо сектору депозитних корпорацій, а 15 – відображають стан діяльності їхніх клієнтів [106].

У вітчизняній банківській практиці також використовуються різноманітні підходи до оцінювання фінансової стійкості банківських установ, які представлено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Підходи до оцінки фінансової стійкості банків

Для того, щоб в подальшому провести оцінювання фінансової стійкості банківських установ, необхідно більш ретельно розглянути кожен із

запропонованих підходів до оцінювання фінансової стійкості банку та обрати той підхід, який дасть можливість отримати найбільш точний результат.

Коефіцієнтний метод передбачає обчислення певного переліку економічних показників з використанням основних статей фінансових звітів банківських установ. В результаті використання даного методу можна отримати значну кількість економічних показників, що дає змогу використовувати даний метод аналізу фінансової стійкості для глибокого та повного дослідження.

В Україні оцінювання фінансової стійкості банків здійснюється за допомогою обчислення встановлених Міжнародним валютним фондом індикаторів фінансової стійкості. Відповідно до рекомендацій МВФ, до таких показників належать параметри, які відображають поточний фінансовий стан та фінансову стійкість банку та містять інформацію про якість активів, достатність капіталу, розмір прибутку, рентабельність, ліквідність, чутливість до ринкових ризиків та рекомендовані індикатори фінансової стійкості, а також необхідні для їх складання початкові дані [106].

Таким чином, згідно з рекомендаціями МВФ в Україні набула свого розповсюдження методика комплексної оцінки фінансової стійкості банківських установ, що включає індикатори для щомісячного та щоденного моніторингу. Проте, такий підхід має певні недоліки. По-перше, це те, що даний підхід має велику кількість дуже схожих показників, що в свою чергу може призвести до дублювання інформації. По-друге, недоліком є й недостатня обґрунтованість оптимальних значень багатьох показників. По-третє, існує складність формування загального висновку про фінансову стійкість, коли за одним показником банк виявляє себе як цілком успішний, а за іншим – як фінансово нестійкий.

Не зважаючи на зазначені недоліки, коефіцієнтний метод оцінювання фінансової стійкості банку є найбільш поширеним і його можна легко реалізувати на практиці.

На сьогоднішній день популярним для банків є проведення стрес-тестування, котре здійснює як Національний банк України, так і самими банками та спеціалізованими компаніями.

Стрес-тестування проводиться за допомогою використання наступних методів аналізу: аналіз чутливості, який спрямовано на виявлення різноманітних ризиків і найбільш імовірної реакції банків на ці ризики (зміни ціни на активи, зміни у процентних ставках, зміни курсів валют тощо); сценарний аналіз, спрямований на перевірку фінансової стійкості банківських

установ; аналіз «зараження», за допомогою якого можна виявити та провести оцінку ризиків, які передаються від системно важливого банку до іншого банку [52].

Відповідно до Методичних рекомендацій НБУ, система стрес-тестування банків є ефективною лише тоді, коли вона може виявити найгірший сценарій та встановити можливий розмір збитків при настанні найгіршого сценарію розвитку подій; надає можливість керівництву банку швидко реагувати на процеси, які несуть загрозу, розробляти та впроваджувати заходи з мінімізації або ж уникнення негативного впливу таких загроз; має можливість своєчасно визначати вразливі місця в системі захисту від ризиків.

Для того, щоб управління фінансовою стійкістю банку було ефективним, необхідно застосовувати інструменти економіко-математичного моделювання. На практиці важливе значення мають ті моделі, за допомогою яких можна дослідити рівень впливу змін зовнішнього середовища на фінансову стійкість, провести аналіз каузальних зв'язків між економічними змінними, а також провести пошук покращених можливостей забезпечення фінансової стійкості.

Як засіб упорядкування доцільно застосувати метод багатомірної класифікації об'єктів – кластерний аналіз. Головною перевагою кластерного аналізу є здатність охоплювати значну кількість характеристик стійкого банку, а основним його недоліком є те, що кластерний аналіз є описовою процедурою та не дозволяє зробити практично значимих статистичних висновків [45].

Деякі дослідники пропонують визначати вагові коефіцієнти фінансової стійкості банку за допомогою лінійного дискримінантного аналізу. Використання даного метод дозволяє визначити набір ваг для коефіцієнтів, які найкраще поділяють елементи сукупності на групи – на фінансово стійкі банки та фінансово нестійкі банки. Головною метою цього аналізу є пошук такої лінійної комбінації змінних, яка б оптимально розділила розглянуті групи [42].

Одночасно, жоден аналіз фінансової стабільності банку не здійснюється без графічного відображення часових рядів даних і визначення описових статистичних характеристик таких рядів. За допомогою графічного подання даних як часових рядів можна відобразити не лише тренд розвитку банку, а й відбити кількісні значення, що дасть змогу провести порівняльний аналіз фінансової стійкості як у межах одного банку з погляду різних періодів, так і окремих банків між собою. Однак цей метод доцільно використовувати тільки для відображення аналізованих даних у динаміці [24].

Непараметричний аналіз базується на визначенні фінансової стійкості банку за допомогою нових індикаторів, які є продовженням початкових індикаторів.

Сутністю сигнального підходу є встановлення небажаної межі перетинання досліджуваних показників протягом визначеного проміжку часу. Однак при цьому виникає питання щодо обґрунтування припустимої межі відхилення досліджуваного показника діяльності банку.

Синтетичну оцінку майже будь-якій характеристиці банку (кредитоспроможності, надійності, стійкості й, зокрема, фінансовій стабільності) дозволяє надати такий аналітичний інструмент, як рейтинг. Більшість застосовуваних на практиці методик аналізу фінансової стійкості банку спирається на рейтингову систему CAMELS. Широко розповсюдженою методикою оцінювання фінансової стійкості банку є методика, яку розробила група експертів на чолі з В. Кромонівим. До основних переваг даної методики можемо віднести наступні: простота та достовірність; логічність; відкритість; фундаментальність; постійна робота над методикою та її вдосконалення. Проте дана методика піддається критиці через те, що вона є повністю відкритою, як це декларується; спірність нормування коефіцієнтів.

Формування рейтингової оцінки банківської установи на основі відхилення показників його функціонування від значень «еталонного» банку є завданням таксонометричного методу дослідження.

Таксонометричний метод оцінки дає можливість визначити позицію банку за рівнем його фінансової стійкості, а також урахувати потенційні можливості в рамках конкурентного середовища на ринку банківських послуг [74].

Основу методу евклідових відстаней становить вибір певного еталону та подальше порівняння оптимальних параметрів його фінансової стійкості з відповідними параметрами векторів усіх інших об'єктів дослідження (визначення евклідових відстаней, за якими й відбувається ранжування об'єктів: найменша відстань, відповідає найбільш стійкому банку). Принциповою відмінністю даного методу є подання статистичних даних у вигляді матриці, де окремий рядок є вектором фінансової стійкості, координатами якого є значення критеріїв (показників) [74].

Метод побудови таксономічного показника має суттєві переваги в можливості виконання різних видів оцінок в економіці, які проявляються, насамперед, в повній редукції багатовимірного простору ознак об'єкта, що

дозволяє розробляти методи узагальнюючого показника функціонування та розвитку; визначати порівняльні оцінки функціонування, розвитку об'єкта оцінки відносно його стратегії та умов зовнішнього середовища [74].

Більшість розглянутих вище підходів до оцінки фінансової стійкості банків не спрямовані на визначення узагальненого показника, за допомогою якого в подальшій перспективі можна встановити рівень ефективності прийнятих управлінських рішень. Тому для того, щоб отримати комплексну оцінку фінансової стійкості банків, яка б могла надати однозначні висновки щодо її рівня, є об'єктивна необхідність у побудові таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банків України.

Оцінка фінансової стійкості банків має проводитися з використанням певного необхідного набору найсуттєвіших показників, оскільки значення таксономічного показника не тільки залежать від достовірності значень відображених у фінансовій звітності банку, але й від правильно підібраних часткових показників фінансової стійкості.

Процес формування таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банківської установи складається з переліку послідовних етапів: формування вимог до побудови узагальнюючого параметру оцінки; вибір та розрахунок значень часткових показників, які характеризують фінансову стійкість банку; проведення процедури розрахунку узагальнюючого таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку та аналіз отриманих результатів (рис. 2.2) [72].

Таксономічний аналіз має багато переваг та легкий у застосуванні, тому що він дозволяє вирішити проблему впорядкування багатовимірних об'єктів і процесів щодо заданого нормативного вектора – еталону. Інтегральний показник застосовується для співвідношення об'єктів, які характеризуються великою кількістю ознак, його побудова можлива з використанням процедур таксономічного аналізу.

Важливим етапом проведення інтегрального оцінювання фінансової стійкості банку є відбір та аналіз часткових показників фінансової стійкості банку, на основі яких і буде проводитися розрахунок таксономічного показника. Обґрунтування показників, які найбільшою мірою характеризують фінансову стійкість банківської установи, наведено в табл. 2.2.

Рис. 2.2. Етапи побудови таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку та інтерпретації отриманих результатів

У вітчизняній літературі більшість авторів та науковців поєднують показники, що дають змогу провести оцінку фінансової стійкості банківської установи, формуючи їх у чотири групи: показники капітальної стійкості, показники ділової активності, показники ліквідності та показники ефективності управління банком. Дані групи показників охоплюють певні коефіцієнти, що розраховуються на основі даних балансу банківської установи та звіту про прибутки і збитки.

За допомогою часткових фінансових показників наведених груп можна оцінити вже кінцевий результат фінансової стійкості банку, отримуваний від реалізації усіх внутрішніх процесів банку. Вони є більш точними та об'єктивними ніж отримані результати від проведення якісної оцінки. Отже, можна стверджувати, що застосування фінансових коефіцієнтів з метою оцінювання ефективності антикризового управління банком є цілком правомірним.

Таблиця 2.2

Часткові показники оцінювання фінансової стійкості банку

№ п/п	Найменування показника	Умовне позначення	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника визначає
Показники оцінки капітальної стійкості банків				
1.	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	Ф1	$\Phi 1 = \frac{K}{A_{\text{зар}}}$	Розкриває достатність сформованого власного капіталу (К) в активізації та покритті різних ризиків
2.	Коефіцієнт надійності	Ф2	$\Phi 2 = \frac{K}{Z_k}$	Співвідношення власного капіталу (К) до залучених коштів (Зк). Рівень залежності банку від залучених коштів.
3.	Коефіцієнт фінансового важеля	Ф3	$\Phi 3 = \frac{Z_k}{K}$	Співвідношення зобов'язань (З) і капіталу (К), розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку.
4.	Коефіцієнт мультиплікатора Капіталу	Ф4	$\Phi 4 = \frac{A}{K_a}$	Ступінь покриття активів (А) (акціонерним) капіталом (Ка). Служить показником ризику банку.
5.	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	Ф5	$\Phi 5 = \frac{A_k}{K}$	Співвідношення капіталізованих активів (Ак) і власного капіталу (К). Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно).
Показники оцінки ліквідності банків				
6.	Коефіцієнт загальної ліквідності	Ф6	$\Phi 6 = \frac{A}{Z}$	Характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань (З) всіма активами (А).
7.	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Ф7	$\Phi 7 = \frac{KP + K}{D}$	Показує можливість банку погашати «живими» грошми з коррахунків і каси зобов'язання за всіма депозитами
Показники оцінки ділової активності банків				
8.	Коефіцієнт залучення ресурсів	Ф8	$\Phi 8 = \frac{Z_k}{\Pi}$	Питома вага залучених ресурсів (Зк) у загальних пасивах (П).
9.	Коефіцієнт кредитної активності	Ф9	$\Phi 9 = \frac{K}{A}$	Питома вага одержаних міжбанківських кредитів (К) у загальних активах (А).
Показники оцінки ефективності діяльності банків				
10.	Рентабельність активів	Ф10	$\Phi 10 = \frac{ЧП}{A}$	Рівень окупності чистим прибутком (ЧП) середньорічних активів (А) у цілому.
11.	Рентабельність капіталу	Ф11	$\Phi 11 = \frac{ЧП}{K}$	Показує скільки прибутку було згенеровано на кожен гривню залучених власних коштів.
12.	Чиста процентна маржа	Ф12	$\Phi 12 = \frac{ЧПД}{A}$	Дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід

При побудові інтегрального таксономічного показника оцінювання фінансової стійкості банківських установ варто звертати увагу на виконання таких вимог, як: показник має враховувати основні фактори, які впливають на ефективність управління фінансовою стійкістю банком; до інтегрального показника доцільно включити часткові показники, негативне значення яких може знизити рівень фінансової стійкості та прямо загрожувати існуванню банку, а також не варто забувати про збереження в узагальнюючому показнику економічного змісту часткових показників.

Також варто наголосити на тому, що використання інтегрального таксономічного показника, дає можливість отримати комплексну оцінку фінансової стійкості банку, виявити фактори, що спричиняють негативний вплив на неї, та сформулювати шляхи підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю банківської установи.

2.2. Оцінювання фінансової стійкості банків України (на прикладі системно важливих банків)

Фінансова стійкість банку – це можливість банківської установи тривалий час підтримувати допустимий рівень ризику та надійності. Фінансова стійкість найбільш точно відображає проблеми та тенденції розвитку банківської системи країни в цілому. В умовах мінливості фінансового ринку дуже важливим є вибір методики оцінювання фінансової стійкості банку, оскільки це дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції в діяльності банку та попереджати та мінімізувати їх поглиблення в майбутньому, а також визначати поточний стан та сильні сторони банку [103].

Для оцінювання фінансової стійкості банків застосовується безліч різноманітних коефіцієнтів та нормативів, застосування яких приносить певний результат. Їх одночасне застосування ускладнює проведення оцінювання фінансової стійкості. Тобто виникає загальна потреба в розрахунку узагальнюючого інтегрального показника, який би являв собою синтетичну величину, рівнодіючу всіх сил [104].

Таксономічний аналіз має багато переваг та легкий у застосуванні, тому що він дозволяє вирішити проблему впорядкування багатовимірних об'єктів і

процесів щодо заданого нормативного вектору-еталону. Таксономічний показник застосовується для співвідношення об'єктів, які характеризуються великою кількістю ознак, його побудова можлива з використанням процедур таксонометричного аналізу.

Узагальнення в єдину систему виміру різноманітних часткових показників для інтегрального оцінювання фінансової стійкості банків можна представити наступним чином:

$$Y = [\Phi_1; \Phi_2; \Phi_3; \Phi_4; \Phi_5; \Phi_6; \Phi_7; \Phi_8; \Phi_9; \Phi_{10}; \Phi_{11}; \Phi_{12}], \quad (2.1)$$

де Y – інтегральний таксономічний показник оцінювання фінансової стійкості банку;

$\Phi_1 - \Phi_{12}$ – часткові показники оцінювання фінансової стійкості банку.

Оцінювання фінансової стійкості банківських установ з використанням методу таксономії було здійснено на прикладі наступних системно важливих банків: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Ощадбанк», АТ «ОТП Банк», АТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк», АТ «Універсал Банк», АТ «Таскомбанк» та АБ «Південний». Вказані банки протягом останніх 7 років, а саме з 2014 року по 2020 рік, періодично входили до переліку системно важливих банків, головною особливістю яких є концентрація значних обсягів активів, капіталу та зобов'язань банку, значний обсяг та висока складність операцій та відповідно можливість здійснювати суттєвий вплив на стабільність функціонування усієї банківської системи.

Для побудови інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків використано дані їх фінансової звітності за період з 2014 р. по 2019 р. Вихідну базу даних (розраховані значення обраних груп часткових показників, що наведені у табл. 2.2) представлено в додатку. Б.

На початковому етапі проведення інтегрального оцінювання фінансової стійкості банківських установ було здійснено стандартизацію часткових показників (за формулою 2.2).

$$P_i = \frac{\Phi_i}{\Phi_i} , \quad (2.2)$$

де P_i – стандартизоване значення часткового показника фінансової стійкості банку;

Φ_i – значення часткового показника за i -ий період;

$\overline{\Phi_i}$ – середнє значення часткового показника за i -ий період.

Розрахунок узагальнюючого таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку після проведення стандартизації часткових показників передбачає здійснення диференціації ознак. Дана процедура полягає в розподілі всіх часткових показників оцінки фінансової стійкості банку на «стимулятори» та «дестимулятори». Підставою для здійснення такого розподілу є специфіка впливу кожного із запропонованих часткових коефіцієнтів на загальний рівень фінансової стійкості банківської установи. До «стимуляторів» необхідно відносити ті показники, зростання яких позитивно впливає на фінансову стійкість банків, тоді як, «дестимулятори» – це ті показники, зростання яких має негативний вплив на фінансову стійкість банку [108]. Результати розподілу представлено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл часткових показників оцінки фінансової стійкості банку на «стимулятори» та «дестимулятори»

Групи показників	Назва часткового Показника	Стимулятор / Дестимулятор
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	Стимулятор
	Коефіцієнт надійності	Стимулятор
	Коефіцієнт фінансового важеля	Дестимулятор
	мультиплікатор капіталу	Стимулятор
	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	Стимулятор
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	Стимулятор
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Стимулятор
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	Стимулятор
	Коефіцієнт кредитної активності	Стимулятор
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	Стимулятор
	Рентабельність капіталу	Стимулятор
	Чиста процентна маржа	Стимулятор

Диференціація часткових показників оцінки фінансової стійкості банку є необхідною процедурою для подальшого формування вектора-еталона (зразка), тобто його найкращого значення протягом аналізованого періоду, що здійснюється з використанням формули (2.3).

$$X_{0i} = \begin{cases} \max X_{ij}, & \text{якщо показник є стимулятором} \\ \min X_{ij}, & \text{якщо показник є дестимулятором} \end{cases} \quad (2.3)$$

де X_{0i} – нормалізований показник фінансової стійкості банків;

$\max X_{ij}$ – максимальне значення i -го показника межах динамічного ряду;

$\min X_{ij}$ – мінімальне значення i -го показника у межах динамічного ряду.

Сутність формування вектору-еталону полягає в наступному: якщо частковий показник є стимулятором, то за еталон визначається його максимальне значення, якщо дестимулятором – мінімальне значення.

Одним з найпоширеніших понять, що використовуються в аналізі, є таксономічна відстань, яка дає можливість визначення місця кожного елемента матриці спостережень, класифікації та впорядкування даних для подальшого аналізу [72].

Розрахунок таксономічної відстані (C_{0i}) передбачає використання наступної формули (2.4):

$$C_{0i} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (p_{ij} - p_{0i})^2}, \quad (2.4)$$

де p_{ij} – значення стандартизованого показника в i -му періоді;

p_{0i} – значення часткового показника в векторі-еталоні.

Варто зазначити, що таксономічну відстань часткових показників оцінки фінансової стійкості банківської установи від вектору еталону доцільно використовувати як індикатор їх відхилення, і, як наслідок впливу на рівень узагальненого показника.

Визначення узагальненого показника фінансової стійкості банку передбачає розрахунок наступних допоміжних показників:

показник середньої відстані між спостереженнями розраховуємо за формулою (2.5):

$$\bar{C}_{0i} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{0i}, \quad (2.5)$$

показник стандартного відхилення (S_0) визначаємо за формулою (2.6):

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{0i} - \bar{C}_{0i})^2}, \quad (2.6)$$

де C_{0i} – таксономічна відстань в i -му періоді;
 $\bar{C}_{0i}$ – середня відстань між спостереженнями.

показник максимального відхилення від сформованого вектора (C_0) розраховуємо за формулою (2.7):

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0, \quad (2.7)$$

Отримані в результаті розрахунку на даному етапі дані, а саме: стандартизовані значення показників, які впливають на фінансову стійкість банківської установи, таксономічна відстань, показник середньої відстані між спостереженнями, показник стандартного відхилення, показник максимального відхилення від сформованого вектору, які слугують початком для подальшого розрахунку інтегрального показника оцінювання фінансової стійкості банків, відображено в додатку Б.

На наступному етапі здійснення процедури інтегрального оцінювання фінансової стійкості банку із використанням формули 2.8 визначено зведений динамічний показник (d_i):

$$d_i = \frac{C_{0i}}{C_0}, \quad (2.8)$$

Заключним етапом є визначення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку (ТІ(ФСБ) за формулою (2.9) :

$$TI(\Phi CB)_i = 1 - d, \quad (2.9)$$

Результат розрахунку таксономічних показників оцінювання фінансової стійкості для аналізованих системно важливих банків протягом 2014 – 2019 рр. представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Результати розрахунків інтегральних показників оцінювання фінансової стійкості аналізованих банків за 2014-2019 рр.

Назва банку \ Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
АТ КБ «Приватбанк»	0,355	0,451	0,488	0,360	0,343	0,337
АТ «Ощадбанк»	0,348	0,775	0,315	0,375	0,452	0,390
АТ «Укрексімбанк»	0,456	0,200	0,397	0,463	0,446	0,459
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,006	0,471	0,936	0,958	0,950	0,907
АТ «ОТП Банк»	0,919	0,874	0,394	0,391	0,340	0,343
АТ «ПУМБ»	0,271	0,231	0,422	0,593	0,819	0,805
АБ «Укргазбанк»	0,901	0,398	0,396	0,389	0,417	0,354
АТ «Універсал банк»	0,510	0,914	0,375	0,378	0,390	0,339
АТ «Таскомбанк»	0,860	0,427	0,372	0,368	0,377	0,377
АБ «Південний»	0,448	0,547	0,411	0,210	0,393	0,431

Варто зазначити, що визначений узагальнюючий таксономічний показник оцінки фінансової стійкості банку має знаходитись в межах від 0 до 1, де 0 – критичний показник фінансової стійкості банку, а 1 – є найвищим показником оцінки фінансової стійкості банків.

Виходячи з цього, ознакою ефективності управління фінансовою стійкістю банку є наближення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку до верхньої межі.

Таким чином, підводячи підсумок, можна відмітити, що протягом досліджуваного періоду, а саме: з 2014 по 2019 роки значення інтегрального таксономічного показника АТ КБ «Приватбанк» є нестабільним: поступово збільшувалось до 2016 року та зменшувалось з 2017 року по 2019 рік. Тобто спостерігається постійне коливання показника, проте його значення залишилося приблизно на одному рівні (рис. 2.3).

Чим більше близький показник до одиниці, тим банк більш фінансово стійкий.

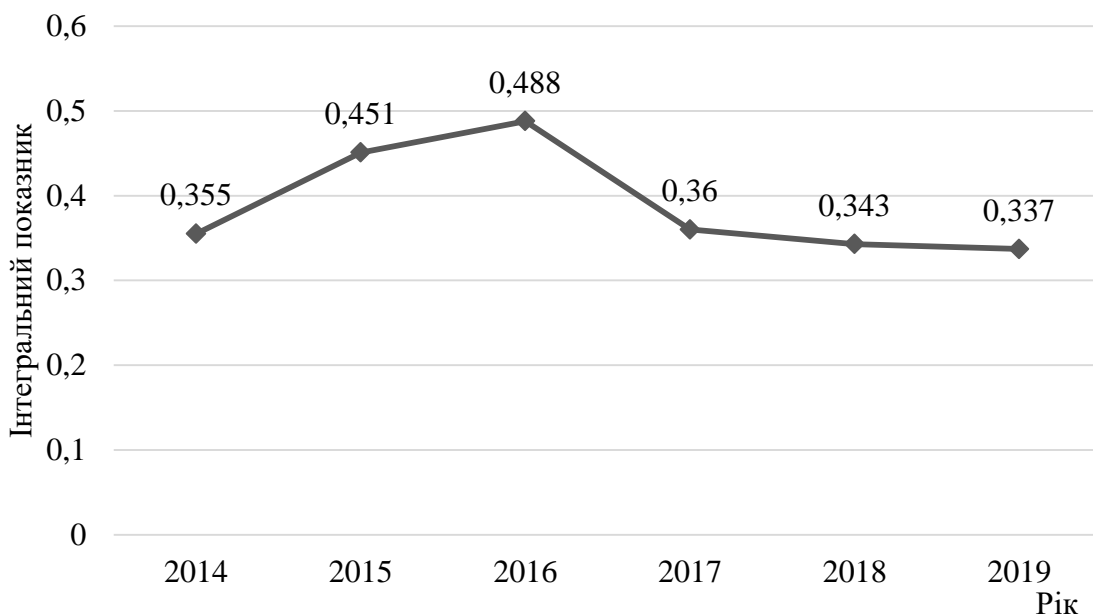

Рис. 2.3. Динамічні зміни значень інтегрального показника оцінки фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк»

Найвищого значення інтегральний показник оцінки фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» досягає у 2016 році та становить 0,488, зростання показника в цей період зумовлено перш за все за рахунок зростання групи показників, які відображають ефективність діяльності банку. Найнижчим значення аналізованого показника було у 2019 році та становило 0,337, що говорить про незадовільний фінансовий стан банку, падіння показника відбулося за рахунок погіршення деяких окремих показників капітальної стійкості банку АТ КБ «Приватбанк».

Значення таксономічного показника АТ «Ощадбанк» також не має чіткої тенденції до збільшення або ж зменшення. Наприклад, у 2015 році його значення було найвищим та становило 0,755. Даний показник свідчить про відмінні значення усіх груп показників, тобто в цей період банк характеризується як фінансово стійкий. Проте через рік, у 2016 році значення даного показника різко зменшується та становить 0,315, що є найнижчим значенням протягом досліджуваного періоду. Така ситуація виникла перш за все за рахунок зменшення показників ресурсної стійкості банку, тобто є нагальна потреба у покращенні фінансово стану банку. Протягом наступних трьох років значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку постійно коливалося, проте залишалося на тому ж рівні.

Значення таксономічного показника АТ «Укрексімбанк» було найвищим у 2017 році та становило 0,463. Це пояснюється тим, що банк з цього періоду формує чистий прибуток, тобто покращуються показники ліквідності та показники капітальної стійкості. Найменше значення показника спостерігалось у 2015 році та становило 0,200. Це сигналізувало про критичний фінансовий стан банку за рахунок погіршення значень більшості параметрів.

Значення таксономічного показника для АТ «Райффайзен Банк Аваль» з 2016 року є достатньо високим, тобто банк з 2016 по 2019 рр. характеризується відмінною фінансовою стійкістю, найвищого свого значення показник набуває у 2017 році та становить 0,958, тобто спостерігається зростання значень показників ефективності діяльності, капітальної стійкості, майже всі показники досягають високих значень. Проте, на початку аналізованого періоду, а саме у 2014 році значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку було найнижчим та становило 0,006, що свідчить про досить високу уразливість банку. Це було зумовлено в першу чергу тим, що в цей період банк мав значні збитки. Починаючи з 2015 року фінансова стійкість банку дещо покращується, за рахунок зростання показників ефективності діяльності та капітальної стійкості.

Значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості АТ «ОТП Банк» на початку досліджуваного періоду було найвищим та становило 0,919. Це свідчить про те, що банк був фінансово стійким. Проте, починаючи з 2016 року ситуація почала різко погіршуватися, і вже в 2018 році значення таксономічного показника становило 0,340 та було найменшим протягом досліджуваного періоду. Таке стрімке зменшення значення показника відбулося за рахунок зниження показників ресурсної стійкості банку та майже всіх показників капітальної стійкості.

Протягом досліджуваного періоду значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку АТ «ПУМБ» мали позитивну динаміку, тобто зростали. Найнижче значення показника спостерігалось у 2015 році та становило 0,231. Що було спричинено зменшенням окремих показників усіх чотирьох груп, тобто банк на той період не характеризувався як фінансово стійким та мав потребу у покращенні показників фінансової стійкості, ліквідності, ефективності діяльності та ресурсної стійкості. Проте, банк поступово забезпечував рівень своєї фінансової стійкості та вже у 2018 році

таксономічний показник набув свого найвищого значення та становив 0,819. Таке зростання відбулося переважно за рахунок помітного та поступового зростання показників ефективності діяльності банку.

Тенденція зміни значення таксономічного показника для АБ «Укргазбанк» протягом досліджуваного періоду була різноспрямованою. Найвище значення показника постерігалось у 2014 році (становило 0,901). Саме в цей період банк характеризувався високим рівнем фінансової стійкості. Проте, вже у 2019 році значення показника оцінки фінансової стійкості банку було найнижчим (0,354). Тобто банк має незадовільну фінансову стійкість, це потребує швидкого реагування з позиції його керівництва та менеджменту. Дана ситуація виникла у зв'язку зі зменшенням показників капітальної стійкості, ресурсної стійкості та окремих показників ліквідності.

Зміни значень таксономічного показника оцінки фінансової стійкості банку АТ «Універсал банк» також не мають чіткої тенденції. Так, у 2015 році спостерігалось досить стрімке його зростання (у порівнянні з 2014 роком), на рівні 0,914. Проте, вже у 2016 році відбулося зменшення узагальнюючого параметру (до 0,375), і на такому ж рівні трималося до кінця досліджуваного періоду. У 2019 році значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості для банку було найнижчим – 0,339, що свідчить про його низьку фінансову стійкість. Таке зменшення відбулося переважно за рахунок зменшення окремих показників капітальної стійкості та ресурсної стабільності банку.

Значення таксономічного показника оцінки фінансової стійкості для АТ «Гаскомбанк» на початку досліджуваного періоду було найвищим та становило 0,860, що характеризувало банк як фінансово стійкий. Проте, починаючи з 2015 року фінансова стійкість банку починає поступово погіршуватися та досягає свого найменшого значення 0,368 у 2017 році та до кінця досліджуваного періоду залишається на тому ж рівні. Таке зменшення відбулося за рахунок зниження окремих показників капітальної стійкості та показників ліквідності. Загалом фінансова стійкість банку є незадовільною, що зумовлює необхідність запровадження ефективних заходів щодо забезпечення її нормального рівня.

Рівень таксономічного показника оцінювання фінансової стійкості для банку АБ «Південний» протягом всього досліджуваного періоду постійно

змінювався. Так, у 2015 році значення інтегрального показника було найвищим та становило 0,547, що демонструвало задовільний фінансовий стан банку. Зростання інтегрального показника у порівнянні з 2014 роком було пов'язано із зростанням окремих показників капітальної та ресурсної стійкості банку. В свою чергу найнижче значення спостерігалось у 2017 році та становило 0,210. Це є свідченням критичного рівня фінансової стійкості, тобто банк має необхідність у підвищенні значень усіх чотирьох груп показників та необхідності стабілізації його діяльності.

Таким чином, проведення інтегральної оцінки фінансової стійкості банків із використанням методу таксономії надає можливість провести комплексну оцінку відповідного параметру його діяльності, а також виявити фактори, що спричиняють негативний вплив на рівень фінансової стійкості, та обґрунтувати шляхи забезпечення підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю банківської установи.

2.3. Визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку

В сучасних умовах функціонування банківських установ ризик змін фінансової стійкості є одним із основних видів ризиків і характеризує ймовірність зниження фінансової стійкості, що виникає внаслідок погіршення основних параметрів, які її визначають та формують. Тому, в процесі оцінки та менеджменту банківської діяльності визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку повинно займати важливе місце. Це пояснюється тим, що низький рівень фінансової стійкості банку показує відсутність коштів не тільки для розвитку та розширення його діяльності у перспективі, але й для відновлення поточної діяльності, що в кінцевому підсумку може призвести до неплатоспроможності та в подальшому до банкрутства за умови негативного впливу дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

До сих пір питанням визначенню ризику змін фінансової стійкості банку у працях вітчизняних та зарубіжних науковців не приділялось достатньої уваги. У більшій мірі дослідження у сфері фінансової стійкості банків сфокусовані на обґрунтування показників, що її характеризують, та визначенні особливостей проведення оцінки, у тому числі з урахуванням співставлення понять

«стійкість» та «стабільність» (В.В. Коваленко та Ю.О. Гаркуша [43], О.Г. Головка [24], О. В. Дзюблюк та Р.В. Михайлюк [30], Н.П. Погореленко [65], А.В. Фалюта [79]).

Проте, наближеними до визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку є розроблені у дисертації В.О. Лесика [53] методичні положення щодо обґрунтування ймовірності зміни рівнів фінансової стабільності банків у короткостроковій перспективі. Автором запропоновано використовувати конвергентно-дивергентний аналіз, у результаті якого виявлено тенденції до сталості банків з високим рівнем фінансової стабільності та переходу із груп з низьким та середнім рівнями до групи з високим її рівнем. Також обґрунтовано перелік банків, для яких прогнозується низький рівень фінансової стійкості у перспективі та виявлено такі, рівень фінансової стійкості яких протягом аналізованого періоду постійно змінювався, що зумовлювало їх перехід до різних груп. Даний підхід, безумовно, заслуговує уваги, має теоретичну та практичну цінність. Однак, потребує наявності масштабної часової бази для дослідження і кількості спостережень (як об'єктів у вибірці, так і кількості періодів, у які зафіксовані рівні фінансової стійкості аналізованих банків). До того ж результати використання цього методу та у цілому сформованих автором методичних положень є більш орієнтованими на визначення тенденцій змін рівнів фінансової стійкості банків та їх прогнозування у короткостроковій перспективі, тобто завдання та відповідно результати за ними є більш ширшими, ніж визначення ризику змін фінансової стійкості банку, потребують складних математичних обчислень.

Також для оцінки ризику змін фінансової стійкості банку, як правило, рекомендується [53]: чітко визначити цілі і завдання подібної оцінки; сформувати достовірну інформаційно-аналітичну базу аналізу; провести відповідні аналітичні процедури (наприклад: сформувати таблиці, побудувати графіки, діаграми, розрахувати різні показники, оцінити ступінь впливу різноманітних факторів на його зміну, виділити з них найбільш значущі і т. д.).

Враховуючи досить тісний зв'язок між поняттями «фінансова стійкість» та «фінансова стабільність» та їх розмежування з використанням часового критерію (стабільність визначається стійкими станами у певні періоди), який саме і дозволяє відслідковувати зміни фінансової стійкості банку, розглянемо пропозиції дослідників щодо можливості відстеження цих змін, зокрема, з

використанням інструментів описової статистики. Є.П. Гнатенко [23] міру стабільності (або коефіцієнт стабільності) визначає як різницю одиниці та коефіцієнту варіації. Значення коефіцієнту стабільності трактується наступним чином: менше 0,1% – зміна слабка; від 0,1 до 0,2% – зміна помірна; від 0,2 до 0,4% – зміна сильна; понад 0,4% – зміна дуже сильна. О.Г. Головка [24] для цих цілей обрано модифіковане подання розмаху варіації ряду (розраховується як різниця між початковим та кінцевим значенням відповідного показника відносно середнього значення досліджуваного ряду), який може набувати від’ємне (умовно-стабільне функціонування банку) або позитивне значення (стабільно позитивний розвиток банку), дорівнювати нулю (стабільне здійснення основних функцій банку). Підтримуючи позицію даних дослідників, слід зазначити, що використання коефіцієнту варіації для відслідковування змін фінансової стійкості банку є правильним та обґрунтованим рішенням, оскільки саме цей показник (CV , формула 2.10) в статистиці розглядається як міра ризику і, на відміну від дисперсії або середнього квадратичного відхилення, не має обтяженої залежності від розмірності та масштабу.

$$CV = \frac{S}{\bar{X}}, \quad (2.10)$$

де S – середнє квадратичне відхилення;

$\bar{X}$ – середнє арифметичне.

Результат проведеного розрахунку відображено в табл. 2.5

З урахуванням розглянутих положень, сформульовано гіпотезу щодо можливості визначення ризику змін фінансової стійкості банківських установ за розрахованими значеннями коефіцієнта варіації, виходячи з того, що, чим більший коефіцієнт варіації, тим менш однорідна сукупність, менш типова середня для даної сукупності і відповідно вище ризик. При цьому прийнято вважати, що сукупність кількісно однорідна, якщо коефіцієнт варіації не перевищує 33%. Тобто перевищення розрахованим значенням коефіцієнта варіації цієї межі може свідчити про існування високого ризику змін фінансової стійкості банку.

Для перевірки даної гіпотези використано розрахункові значення інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків

України за 2014 – 2019 рр. При цьому для аналізу змін часовий горизонт дослідження розмежовано на два середньострокові періоди, кожен з яких охоплює три роки: 2014–2016 рр. (докризовий період) та 2017–2019 рр. (після кризовий період). Результати проведених розрахунків наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Статистичні характеристики розподілу значень інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків за середньостроковими періодами

Банк	2014-2016 рр.			2017-2019 рр.		
	$\bar{X}$	S	$CV, \%$	$\bar{X}$	S	$CV, \%$
АТ КБ «Приватбанк»	0,431	0,069	15,91	0,347	0,012	3,44
АТ «Ощадбанк»	0,479	0,257	53,53	0,406	0,041	10,06
АТ «Укрексімбанк»	0,351	0,134	38,19	0,456	0,009	1,95
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,471	0,465	98,73	0,938	0,027	2,92
АТ «ОТП Банк»	0,729	0,291	39,92	0,358	0,029	7,99
АТ «ПУМБ»	0,308	0,101	32,71	0,739	0,127	17,14
АБ «Укргазбанк»	0,565	0,291	51,50	0,387	0,032	8,16
АТ «Універсал банк»	0,600	0,280	46,77	0,369	0,027	7,23
АТ «Таскомбанк»	0,553	0,267	48,33	0,374	0,005	1,39
АБ «Південний»	0,469	0,070	15,00	0,345	0,118	34,28

Результати, наведені у табл. 2.5 демонструють значну варіативність даних для більшості аналізованих банків (АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АБ «Укргазбанк», АТ «Універсал банк», АТ «Таскомбанк», АТ «ОТП Банк»), саме у кризовий період. У посткризовий період лише для одного банку, а саме для АБ «Південний» значення коефіцієнту варіації за розподілом інтегральних показників оцінки фінансової стійкості даного банку дещо перевищувало визначений поріг, який становить 33%, та становило 34,28%. Для інших банків, дослідження показало, що ризик зміни аналізованого параметру можна класифікувати як невисокий. Проте, цієї інформації недостатньо для формування остаточних висновків щодо рівня ризику змін, і отримані результати доцільно прив'язувати до аналізу змін якісних рівнів (високого, середнього та низького) фінансової стійкості банків в межах кожного з аналізованих періодів.

Співставлення кількісних значень розрахованих показників оцінки фінансової стійкості банку з якісними рівнями здійснено з використанням

шкали, яка побудована з урахуванням закону Фібоначчі або на основі методу «золотого перетину» (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Шкала визначення якісного рівня фінансової стійкості банку за методом «золотого перетину»

Діапазон значень інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку	Відповідний якісний рівень фінансової стійкості банку
[0; 0,382]	Низький рівень (НР)
(0,382; 0,618]	Середній рівень (СР)
(0,618; 1]	Високий рівень (ВР)

Інформація, яку наведено у табл. 2.6 демонструє, що мінімальне значення шкали відповідає значенню 0 (тобто мінімальне значення, яке можуть приймати інтегральні показники), а максимальне значення – 1 (максимальне значення інтегральних показників). Згідно з законом Фібоначчі всі зміни відбуваються на рівні 38,2 % та 61,8 %. Різниця між максимальним та мінімальним значенням дорівнює 1. Перемноживши цю різницю послідовно на 0,382 і 0,618 і віднявши кожен з отриманих сум від «максимуму», отримано значення шкали, при яких, за законом Фібоначчі, найбільш імовірно відбуваються зміни фінансової стійкості банку.

Результати якісної інтерпретації кількісної оцінки фінансової стійкості аналізованих банків за методом «золотого перетину» наведені у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Поєднання результатів кількісної та якісної оцінки фінансової стійкості аналізованих банків

Банк	Кризовий період			Після кризовий період		
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7
АТ КБ «Приватбанк»	0,355	0,451	0,488	0,360	0,343	0,337
	НР	СР	СР	НР	НР	НР
АТ «Ощадбанк»	0,348	0,775	0,315	0,375	0,452	0,390
	НР	ВР	НР	НР	СР	СР

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7
АТ «Укрексімбанк»	0,456	0,200	0,397	0,463	0,446	0,459
	СР	НР	СР	СР	СР	СР
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,006	0,471	0,936	0,958	0,950	0,907
	НР	СР	ВР	ВР	ВР	ВР
АТ «ОТП Банк»	0,919	0,874	0,394	0,391	0,340	0,343
	ВР	ВР	СР	СР	НР	НР
АТ «ПУМБ»	0,271	0,231	0,422	0,593	0,819	0,805
	НР	НР	СР	СР	ВР	ВР
АБ «Укргазбанк»	0,901	0,398	0,396	0,389	0,417	0,354
	ВР	СР	СР	СР	СР	НР
АТ «Універсал банк»	0,510	0,914	0,375	0,378	0,390	0,339
	СР	ВР	НР	НР	СР	НР
АТ «Таскомбанк»	0,860	0,427	0,372	0,368	0,377	0,377
	ВР	СР	НР	НР	НР	НР
АБ «Південний»	0,448	0,547	0,411	0,210	0,393	0,431
	СР	СР	СР	НР	СР	СР

В процесі визначення якісних рівнів фінансової стійкості банків та аналізу їх змін в межах кожного з виокремлених періодів можна зробити висновок, що висунута гіпотеза щодо використання коефіцієнтів варіації не підтверджується. Це пов'язано з тим, що значення коефіцієнта варіації дійсно «приховує» напрям зміни аналізованого параметру, і збільшення даного коефіцієнту (більше 33%) може бути наслідком як негативних, так і позитивних змін фінансової стійкості (додаток В). Так, наприклад, коефіцієнт варіації інтегрального показника фінансової стійкості банку АТ «Райффайзен Банк Аваль» для кризового періоду становить 98,73%. Проте, таке високе значення є наслідком зростання кількісного рівня узагальнюючого показника з 0,006 у 2014 році до 0,936 у 2016 році. І це у свою чергу свідчить про зміцнення фінансового стану даного банку та підвищення його спроможності протистояти впливу ризикових факторів. Зважаючи на виявлену позитивну тенденцію, в такому разі ризик змін фінансової стійкості АТ «Райффайзен Банк Аваль» можна вважати невисоким. Таким чином, виявлені протиріччя та спростування висунутої гіпотези вимагають пошуку іншого підходу до обґрунтування рівня змін фінансової стійкості банку.

За необхідності врахування фактору часу для виявлення та оцінки ризику змін фінансової стійкості банку, а також приймаючи до уваги існуючий зв'язок понять «фінансова стійкість» та «фінансова стабільність» вважається за

доцільне адаптувати наведені у роботі А.Я. Кузнєцової та Н.П. Погореленко [65] пропозиції щодо оцінювання фінансової стабільності банківської системи з використанням сценарного підходу.

Сценарний підхід полягає у проведенні сценарного дослідження, у ході якого будується кілька альтернативних картин майбутнього або сценаріїв. Метою сценарного дослідження є інтерпретація поточного стану об'єкту відносно майбутніх подій, а також розробка заходів, що дозволять уникнути або мінімізувати негативний вплив різноманітних небезпек у майбутньому, вивчення майбутнього, врахування якісних даних й стратегії всіх зацікавлених сторін. На відміну від лінійного прогнозування сценарний підхід не є описом порівняно передбачуваного розвитку подій сьогодення. У стабільних умовах й у коротких тимчасових рамках лінійні прогнози є й необхідними, і діючими. Основний інструмент сценарного планування – сценарний аналіз [68].

Особливістю даного підходу є розглянуті авторами можливі сценарії (оптимістичний, песимістичний та реальний), що дозволяють диференціювати стани банківської системи з позиції її фінансової стабільності на стабільний, умовно-стабільний та кризовий стан. Визначення відповідних станів здійснюється на основі аналізу щоквартальних змін якісних рівнів фінансової стабільності банківської системи (за побудованим індексом та інтервальною шкалою). Приймаються до уваги початковий та кінцевий стани в межах аналізованого року, а також середньоарифметичне значення індексу фінансової стабільності банківської системи, що визначається на основі усереднення даних за 4 квартали.

З позиції цілей та завдань проведення даного дослідження інтерпретацію отриманих результатів за підходом науковців А.Я. Кузнєцової та Н.П. Погореленко [65] слід здійснювати наступним чином (табл. 2.8): сценарії, які відповідають стабільному стану банківської системи, характеризують ситуацію існування низького рівня ризику змін фінансової стійкості банку; сценарії, які відповідають умовно-стабільному стану банківської системи – середнього рівня ризику змін фінансової стійкості банку; сценарії, які відповідають стабільному стану банківської системи – високого рівня ризику змін фінансової стійкості банку.

Використання сценарного підходу до визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку (адаптовано за пропозиціями, наведеними у [65]), представлено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Сценарний підхід до визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку
(адаптовано за пропозиціями, наведеними у [65])

Сценарії розвитку подій	№	Початковий стан	Проміжний стан	Кінцевий стан	Рівень ризику змін фінансової стійкості банку
		Рівень фінансової стійкості банку на початок періоду		Рівень фінансової стійкості банку на кінець періоду	
Реалістичний	1.1	НР		► СР	Середній рівень ризику
	1.2	СР		► НР	Високий рівень ризику
	1.3	СР		► ВР	Низький рівень ризику (якщо значення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку на кінець аналізованого періоду є вищим за середньорічне та у перехідні періоди не виявлено кризових тенденцій)
		СР		► ВР	Середній рівень ризику (якщо значення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку на кінець аналізованого періоду є нижчим за середньорічне та/або у перехідні періоди виявлено кризові тенденції)
	1.4	ВР		► СР	Середній рівень ризику (якщо значення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку на кінець аналізованого періоду є нижчим за середньорічне та/або у перехідні періоди виявлено кризові тенденції)
		ВР		► СР	Низький рівень ризику (якщо значення інтегрального показника оцінки фінансової стійкості банку на кінець аналізованого періоду є вищим за середньорічне, а у перехідні періоди не виявлено кризових тенденцій)
	1.5	ВР		► ВР	Низький рівень ризику
	1.6	СР		► СР	Середній рівень ризику
	1.7	НР		► НР	Високий рівень ризику
	Оптимістичний	2	НР		► ВР
Песимістичний	3	ВР		► НР	Високий рівень ризику

Результати апробації сформованого підходу до визначення рівня ризику змін фінансової стійкості аналізованих банків наведено у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Результати визначення рівнів ризику змін фінансової стійкості аналізованих банків з використанням сценарного підходу

Банк	2014-2016 рр.				2017-2019 рр.			
	Кількісні та якісні рівні фінансової стійкості банку на початок та кінець періоду		$\bar{X}$	Рівень ризику змін фінансової стійкості банку (РЗФСТ)	Кількісні та якісні рівні фінансової стійкості банку на початок та кінець періоду		$\bar{X}$	Рівень ризику змін фінансової стійкості банку (РЗФСТ)
	2014 р.	2016 р.			2017 р.	2019 р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АТ КБ «Приватбанк»	НР	СР	0,431	НР → СР середній рівень РЗФСТ	НР	НР	0,347	НР → НР високий рівень РЗФСТ
	0,355	0,488			0,360	0,337		
АТ «Ощадбанк»	НР	НР	0,479	НР → НР високий рівень РЗФСТ	НР	СР	0,406	НР → СР середній рівень РЗФСТ
	0,348	0,315			0,375	0,390		
АТ «Укрексімбанк»	СР	СР	0,351	СР → СР середній рівень РЗФСТ	СР	СР	0,456	СР → СР середній рівень РЗФСТ
	0,456	0,397			0,463	0,459		
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	НР	ВР	0,471	НР → ВР середній рівень РЗФСТ	ВР	ВР	0,938	ВР → ВР низький рівень РЗФСТ
	0,006	0,936			0,958	0,907		
АТ «ОТП Банк»	ВР	СР	0,729	ВР → СР (0,394 < 0,729) середній рівень РЗФСТ	СР	НР	0,358	СР → НР високий рівень РЗФСТ
	0,919	0,394			0,391	0,343		
АТ «ПУМБ»	НР	СР	0,308	НР → СР середній рівень РЗФСТ	СР	ВР	0,739	СР → ВР (0,805 < 0,739) низький рівень РЗФСТ
	0,271	0,422			0,593	0,805		
АБ «Укргазбанк»	ВР	СР	0,565	ВР → СР (0,396 < 0,565) середній рівень РЗФСТ	СР	НР	0,387	СР → НР високий рівень РЗФСТ
	0,901	0,396			0,389	0,354		

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
АТ «Універсал банк»	СР	НР	0,600	СР → НР високий рівень РЗФСТ	НР	НР	0,369	НР → НР високий рівень РЗФСТ
	0,510	0,375			0,378	0,339		
АТ «Таскомбанк»	ВР	НР	0,553	ВР → НР високий рівень РЗФСТ	НР	НР	0,374	НР → НР високий рівень РЗФСТ
	0,860	0,372			0,368	0,377		
АБ «Південний»	СР	СР	0,469	СР → СР середній рівень РЗФСТ	НР	СР	0,345	НР → СР середній рівень РЗФСТ
	0,448	0,411			0,210	0,431		

Відповідно до отриманих результатів, можна зробити наступні висновки. Рівень ризику змін фінансової стійкості банків протягом 2014–2016 рр. був наступним: для АТ КБ «Приватбанк», АТ «Укрексімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», АТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк» та АБ «Південний» – середнім, для АТ «Ощадбанк», АТ «Універсал банк» та АТ «Таскомбанк» – високим. У другому періоді (2017–2019 рр.) розподіл банків на групи за рівнем ризику змін фінансової стійкості був наступним: банки із високим рівнем ризику – АТ КБ «Приватбанк», АТ «ОТП Банк», АТ «Універсал банк» та АТ «Таскомбанк»; із середнім рівнем ризику – АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк» та АБ «Південний»; із низьким рівнем ризику – АТ «ПУМБ», АТ «Райффайзен Банк Аваль». У цілому отримані результати демонструють посилення фінансової стійкості банків у посткризовому періоді.

Підводячи підсумки слід зазначити, що використаний у роботі підхід до визначення рівня ризику змін фінансової стійкості банку у порівнянні з інструментарієм описової статистики та конвергентно-дивергентним аналізом має певні переваги. Так, у порівнянні із дослідженням варіативності вибірки за коефіцієнтом варіації є більш точним, з виявленням конвергентних та дивергентних тенденцій – більш простим у застосуванні, оскільки не потребує складних математичних розрахунків. Визначені рівні ризику фінансової стійкості для аналізованих системно важливих банків дозволяють адекватно інтерпретувати тенденції погіршення або покращення рівнів їх фінансової стійкості, формувати можливі прогнози щодо фінансового стану у перспективі і тому є інформаційно важливими параметрами у системі їх ризик-менеджменту.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЗМІН ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

3.1. Оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків

Термін «комплаєнс» є новим для української банківської сфери, і його економічний зміст може трактуватися по-різному. На думку фахівців Міжнародної асоціації комплаєнсу, категорія комплаєнс описує здатність діяти відповідно до закону, набору правил та норм або встановлених вимог і внутрішніх процедур [82].

Відповідно до чинного законодавства України, комплаєнс-ризик – це ризик виникнення збитків, санкцій або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів або втрати репутації внаслідок невиконання банківською установою своїх зобов'язань, нормативно-правових актів, ринкових стандартів, правил добросовісної конкуренції, корпоративної етики, внутрішніх документів банку [3].

Головною метою управління комплаєнс-ризиком є мінімізація його впливу на фінансовий результат, створення умов, які перешкоджають залученню банку в процес легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму, забезпечення неприпустимості конфлікту інтересів, збереження та підтримка ділової репутації банку.

До наслідків реалізації комплаєнс-ризиків, які потенційно можуть вплинути на чистий прибуток та капітал банку, а, в довгостроковій перспективі - до зниження рівня фінансової стійкості, відносяться :

- проведення розслідування органами державного регулювання;
- визнання договорів, укладених з порушенням законодавства, нікчемними, які не мають юридичної сили за рішенням суду;
- несприятливе висвітлення діяльності банку в засобах масової інформації, що призводить до значного зростання рівня ризику репутації;
- ризик подачі третіми особами судового позову про відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями банку;
- адміністративна відповідальність (штрафні санкції тощо);
- кримінальна відповідальність посадових осіб.

Тож, відповідно до наслідків, на які наражає себе банк в разі настання даного виду ризику, варто зазначити, що управління комплаєнс-ризиком є важливим компонентом в загальній системі управління ризиком, оскільки він так чи інакше пов'язаний з іншими видами ризиків і його виникнення може бути обумовлене процесом трансформації одного ризику в інший. Так, наприклад, комплаєнс-ризик може виникнути через помилки персоналу банку в складанні спеціальних формулярів по підозрілим фінансовим операціям, що само по собі є також операційним ризиком. В свою чергу, комплаєнс-ризик може трансформуватися в ризик втрати ділової репутації, так як вільна чи мимовільна участь банку в сумнівних фінансових операціях, безумовно, підриває його діловий імідж.

Найбільш розповсюдженими комплаєнс-ризиками є ризики порушення працівниками етичних стандартів та правил поведінки, невідповідність внутрішніх документів банку вимогам законодавства, комплаєнс-ризики фінансового моніторингу, зловживання працівників в умовах конфлікту інтересів, маніпулювання ставками, дискримінація працівників чи клієнтів, недотримання антикорупційних обмежень чи вимог щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, неправомірне розкриття конфіденційної інформації тощо.

У вітчизняній банківській практиці окремо виділяється напрям комплаєнс-ризиків, пов'язаний із запобіганням легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (фінансовий моніторинг), який передбачає побудову взаємовідносин банку із клієнтами з дотриманням правила «Знай Свого Клієнта» (KYC) та запобігання використанню банку в незаконних цілях.

Комплаєнс-ризик фінансового моніторингу - ризик юридичної відповідальності або ризик застосування заходів впливу Національним банком України, виникнення фінансових збитків та репутаційних втрат, що може зазнати банк у зв'язку з незабезпеченням належного рівня відповідності всім вимогам законів України, нормативно-правових актів, правил, внутрішніх документів банку, правил поведінки, що можуть застосовуватись під час виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу [4].

Відсутність контролю за дотриманням банком норм законодавства, внутрішньобанківських документів, правил поведінки може значно вплинути на

організаційну структуру фінансової установи, що збільшить шанси на залучення банку до процесів легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів.

Відповідно до цього, ідентифікація і оцінка комплаєнс-ризиків є інформаційним підґрунтям для запровадження необхідних заходів щодо його контролю, моніторингу та використання інструментарію з метою подальшого попередження та/або абсорбування з урахуванням можливих для банку наслідків. Тому, забезпечення об'єктивної та своєчасної оцінки комплаєнс-ризиків є важливим завданням для менеджменту банків, дозволяє розширити перелік опцій для прийняття рішень.

Попри важливість цього завдання з урахуванням специфіки прояву комплаєнс-ризиків та його характеру існують й певні нюанси та обмеження щодо його оцінки. Так, наприклад, деякі науковці зазначають, що комплаєнс-ризик часто вимірюється з точки зору ймовірності настання події та її впливу, коли вона все ж настає, також звертають увагу на те, що до моменту виникнення комплаєнс-ризиків він не завжди піддається виміру (наприклад, ризик втрати репутації) [41].

Юдіна А.О. [85] наголошує про необхідність проведення оцінки на підставі наявних історичних даних (інформації про виявлені порушення законодавства, галузевих стандартів, правил, про накладені санкції щодо установи, судові позови та ін.). На основі цієї інформації на думку авторки є можливим проведення кількісної оцінки та розроблення математичних моделей для прогнозування ймовірності виникнення та величини збитку від ризиків в майбутньому. При цьому даний спосіб оцінки характерний для таких областей комплаєнсу, які можна оцифрувати з позиції нездатності реалізації комплаєнс-функції. У випадку неможливості оцифрування даних доцільним є проведення експертного оцінювання з використанням бального або бально-вагового способів оцінки, які розробляються всередині кожної кредитної організації самостійно. Авторами [46] надано рекомендації щодо використання показників динаміки, а як засіб їх отримання – застосовування технології об'єднання або фільтрації даних, які можуть вказувати на проблеми управління комплаєнс-ризиками.

Польська дослідниця Є. Лосевич-Дністровська [94] розглядає можливість оцінювання комплаєнс ризику шляхом врахування ймовірності виникнення ризику та рейтингу ризик-фактору (від 1 до 5). При цьому рівень ризику від незначного до катастрофічного диференціюється за кольоровою гамою –

зелений, жовтий та червоний. Дослідники [82] наголошують на необхідності за показниками оцінювання комплаєнс-ризиків встановлювати граничні значення або обмеження (ліміти), що можуть слугувати інструментами моніторингу і за якими фіксується перевищення банком допустимого рівня комплаєнс-ризиків.

В межах програми оцінки комплаєнс-ризиків під час його інвентаризації використовуються наступні дані [85]: про відповідність (висновки наглядового контролю та інші результати огляду); дані внутрішнього тестування та результати зовнішнього аудиту; зовнішні огляди та розрахунки; дані клієнтів (наприклад, їх скарги); бізнес-дані (інформація про прибутки та збитки, дані про затвердження нового продукту, його складність); регулятивні дані (зміни правил, значні дисциплінарні стягнення або врегулювання, сфери регуляторної уваги).

Хуторною М. Е. та Гелеверою В.В. [82] запропоновано перелік ключових індикаторів комплаєнс-ризиків банків у розрізі таких рушійних чинників як процеси, персонал, система та зовнішнє середовище. Складова «процеси» включає показники щодо кількості виявлених порушень законодавства з питань фінансового моніторингу, несвоєчасності подання звітності до НБУ, накладених штрафів на банк, наявності черг у відділеннях.

У керівництві з ризик-орієнтованого підходу у банківському секторі FATF [90] зазначено, що при оцінюванні ризику відмивання коштів банку необхідно враховувати цілий ряд факторів: характер, масштаб, складність та диверсифікованість бізнесу; цільові ринки; кількість клієнтів із високим ризиком; повноваження банку, що визначаються його діяльністю або його клієнтів, спеціальними повноваженнями з урахуванням високих рівнів корупції та організованої злочинності та/або керівництв FATF щодо протидії ВК/ФТРЗ; канали розповсюдження, включаючи простір, в якому банк взаємодіє із клієнтом або простір, на який він покладається (або має можливість покладатися), третіх сторін для забезпечення належної добросовісності клієнтів та використання технології; незалежний аудит та перевірки; частота та обсяг транзакцій, включаючи звичайну діяльність банку та профіль клієнтів.

Не зважаючи на те, що сьогодні перехід на рівень ризик-орієнтованих ознак, що фіксують факти здійснення ризикової діяльності, зміщує акцент на сам ризик банків бути залученими до ВК/ФТРЗ, комплаєнс-ризик фінансового моніторингу з позиції його змістовного навантаження все ж таки у більшій мірі має внутрішнє походження.

З урахуванням визначених особливостей ідентифікації та вимірювання комплаєнс-ризиків необхідно розглядати: результати інспекційних перевірок НБУ (накладені штрафи та письмові застереження за встановлені порушення законодавства України у сфері фінансового моніторингу), рівень розвитку системи комплаєнсу банківської установи (відображає здатність банку адекватно реагувати на існуючі ризики), персонал та операційну діяльність банку.

Схожі висновки зроблено й науковцем К.Г. Гончаровою [25], яким проведено поглиблене дослідження щодо теоретичного підґрунтя оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу. Автор зауважує на тому, що для ефективного управління комплаєнс-ризиком у банку необхідно комплексно розуміти причини його виникнення, до яких автор відносить: недоліки в організації системи внутрішнього контролю в банку, підозри щодо участі банку та його співробітників у незаконних фінансових операціях, відсутність або неякісність програмного забезпечення функціонування системи внутрішнього контролю, недостатній рівень підготовки працівників та виконавчої дисципліни, невиконання банком вимог законодавства, рекомендацій міжнародних організацій, вимог внутрішніх документів банку, відсутність у внутрішніх документах банку механізмів регулювання конфлікту інтересів між працівниками, нездатність банку ефективно протидіяти ВК/ФТРЗ, а також будь-якій іншій протиправній діяльності банківської установи.

На її думку для оцінювання цього ризику доцільно враховувати [25]: зміни фінансового стану, а саме зміни структури власного капіталу банку; збільшення/зменшення кількості випадків, виявлених співробітниками банку; порушення вимог законодавства у сфері ВК/ФТРЗ; невиконання правил внутрішнього контролю, що призводить до ненаправлення до органу фінансового моніторингу інформації про банківські операції та інші угоди, які мають підозрілий характер; збільшення/зменшення кількості випадків перебоїв у роботі банківських електронних систем та програмного забезпечення; підвищення або зниження професійного рівня працівників банку.

Із урахуванням критеріїв оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку сформовано методичний інструментарій для реалізації цього завдання (рис. 3.1).

При формуванні методичного інструментарію для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків (рис. 3.1) враховано, по-перше, фактори, що безпосередньо впливають на комплаєнс-ризик у сфері протидії ВК/ФТРЗ (відображують поточну ситуацію щодо розвитку системи комплаєнсу, операційного ризику та плинності персоналу), так і його наслідки (поточну та ретроспективну інформацію щодо фіксації випадків порушення банками законодавства у сфері фінансового моніторингу).

По-друге, кількісні і якісні параметри визначення ризику змін фінансової стійкості банку та відповідно до цього різні способи обробки даних. При чому, якісні показники оцінки, які спрямовані на визначення можливих наслідків комплаєнс-ризиків, виявлення факторів, що впливають на рівень такого ризику, а також його потенційні області. Рівень комплаєнс-ризиків можна оцінити за допомогою зовнішніх і внутрішніх факторів. Кількісні показники оцінки комплаєнс-ризиків припускають, перш за все, визначення потенційних розмірів даного виду ризиків і можливих негативних наслідків від їх настання.

Для апробації запропонованого методичного інструментарію з метою оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу сформовано вибірку із 10 системно важливих банків, до складу яких входить АТ КБ «Приватбанк». У табл. 3.1 наведено заходи впливу НБУ, які застосовані до відповідних банків (у формі штрафів та письмових застережень) за період 2018-2019 рр. та ініційовані внаслідок виявлення порушень вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Таблиця 3.1

Заходи впливу НБУ, застосовані до аналізованих банків за порушення вимог законодавства з питань запобігання та протидії ВК/ФТРЗ (дані за 2018-2019 рр.)

Місяць	Аналізовані банки	Види заходів впливу та їх розподіл за банками	
		Штрафи (сума)	Письмові застереження
1	2	3	4
2018 рік			
Лютий	ПАТ «ТАСКОМБАНК»	6 080 000,50 грн.	Ні
Листопад	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Ні	Так
Грудень	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	450 000 грн.	Ні
	ПАТ «ПУМБ»	Ні	Так

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
2019 рік			
Січень	АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	14 382 472,28 грн.	Так
Березень	«ОТП БАНК»	7 142 125,42 грн	Так
Травень	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	Ні	Так
Липень	АБ «Південний»	Ні	Так
Серпень	АБ «УКРГАЗБАНК»	300 000 грн.	Так
Листопад	АТ «Ощадбанк»	200 000 грн.	Ні

Оскільки висвітлення інформації щодо схильності досліджуваних банків бути залученими до процесів відмивання доходів отриманих злочинним шляхом, а також виявлення ймовірності у перспективі не виконувати законодавчі приписи для протидії у цьому напрямі може негативно вплинути на їх репутацію (спровокувати реалізацію репутаційних ризиків), результати кількісної та якісної оцінки рівнів розвитку системи комплаєнсу за обраними для дослідження банками будуть наведені без прив'язки до їх назв, тобто «закодовані» (Банк 1, Банк 2, ..., Банк 10).

Підкреслимо, що в межах тестування на відповідність здійснюється перевірка реакції програми АМЛ установи на відповідні ризики, зокрема, перевірка включення до програми необхідних елементів (тестування з позиції комплексності), адекватності процесів і процедур належної перевірки клієнтів («Знай Свого Клієнта», КУС), рівня дотримання їх персоналом та ін. Таким чином, аналіз документів, у яких представлені основні питання щодо реалізації функції комплаєнсу з питань фінансового моніторингу дозволяє визначити, на скільки система комплаєнсу охоплює головні аспекти, необхідні для протидії ВК/ФТРЗ і як це сприяє уникненню ситуацій щодо невиконання вимог законодавства у відповідній сфері.

Для визначення рівня розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу використано критерії, за якими у роботі О.В. Уткіної [78] запропоновано здійснювати оцінку системи комплаєнс-контролю. Відповідні критерії охоплюють наступні аспекти [78]: корпоративну етику та принципи управління конфліктами інтересів; розподіл прав та обов'язків між структурними підрозділами банківської установи в ході управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; інформаційно-технологічне забезпечення для реалізації процедур управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; орієнтованість підрозділу комплаєнсу, зокрема, з позиції

трактування правил та процедур, звітування про результати проведеної роботи; належність виконання процедур ідентифікації клієнтів; практичні навички та досвід працівників, рівень їх підготовки для належного виконання завдань, їх компетентності та високий професіоналізм.

При цьому перелік критеріїв оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банківських установ розширено за рахунок таких, що охоплюють систематизацію іншої додаткової інформації у документально затверджених політиках банків з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

Зокрема, чіткого опису вимог та наявності інформації щодо призначення відповідального співробітника з фінансового моніторингу; вимог до навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; класифікації клієнтів за рівнем ризику; надання повідомлень про підозрілі операції; проведення щорічного внутрішнього аудиту виконання вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТРЗ; заборону ведення анонімних рахунків банків-оболонки.

Відповідно до наведених пропозицій, в результаті використання методу бінарних характеристик та моделі Раша, отримано результати оцінки рівнів розвитку систем комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу для аналізованих банків протягом 2018-2019 рр. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати кількісної та якісної оцінки рівнів розвитку системи комплаєнсу аналізованих банків у сфері фінансового моніторингу

Банк	S (загальна кількість позитивних відповідей за критеріями оцінки)	P (відношення кількості позитивних відповідей за критеріями до їх максимально можливої кількості)	Кількісний показник розвитку комплаєнсу фінансового моніторингу логіт	Якісний показник оцінки розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу (D),
1	2	3	4	5
Банк 1	13	0,87	1,90095876	C
Банк 2	11	0,73	0,99462258	H
Банк 3	12	0,80	1,38629436	C

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5
Банк 4	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 5	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 6	12	0,80	1,38629436	С
Банк 7	13	0,87	1,90095876	С
Банк 8	12	0,80	1,38629436	С
Банк 9	13	0,87	1,90095876	С
Банк 10	11	0,73	0,99462258	Н

Інтерпретація отриманих результатів кількісної оцінки за моделлю Раша передбачає визначення якісних рівнів розвитку систем комплаєнсу у вибірці банків за такою шкалою [51]:

низький рівень (Н) – $D \in [0; 1,1]$;

середній рівень (С) – $D \in [1,11; 2,19]$;

високий рівень (В) – $D \in [2,2; 2,94]$.

У результаті розрахунків отримано наступний розподіл аналізованих банків за групами: питома вага банків із середнім рівнем (С) розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу становить 60%, із низьким рівнем (Н) – 40%.

Слід також звернути увагу на те, що за проведеним аналізом переваг та недоліків основних методів оцінки операційного ризику банку (залежно від доходів, специфіки роботи або наявних прикладів реалізації ризику [11]), у тому числі можливості відображення через валовий дохід масштабу операцій і, відповідно, визначення ймовірного масштабу операційних ризиків, в межах оцінки комплаєнс-ризиків використано підхід на базі Базового Індикатору (The Basic Indicator Approach). За даним підходом капітал (резерв) на покриття операційних ризиків (operational risk capital, ORC) дорівнює показнику α (встановлений відсоток, дорівнює 15%), помноженому на розмір валового доходу банку [11].

У роботі І.М. Чмутової та Є.О. Ткачової наголошено, що, чим більше значення показника операційного ризику банку, тим надійнішим є банк, тобто він має достатній обсяг коштів для покриття операційних збитків, однією з причин виникнення яких є процес відмивання коштів або фінансування тероризму [83].

Окресливши особливості оцінки за виокремленими напрями вимірювання комплаєнс-ризиків, відповідно до третього блоку розробленого інструментарію проведено нормалізацію значень часткових показників оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу (з урахуванням їх прямого та зворотного впливу), за правилом Фішберна визначено їх вагові коефіцієнти та здійснено конструювання композитного індикатора (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Результати нормалізації часткових показників та побудови композитних індикаторів комплаєнс-ризиків банків у сфері протидії ВК/ФТРЗ

Показники Банки		Показник розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі письмового застереження	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі штрафів	Показник резервування для покриття операційних ризиків	Показник плинності персоналу	Композитний індикатор комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку
		2	3	1	4	5	
Ранг та ваговий коефіцієнт показника		0,27	0,2	0,33	0,13	0,07	
Банк 1	2018	0,521	0	0	0,026	1,000	0,214
	2019	0,521	1	0	0,018	0,783	0,398
Банк 2	2018	0,995	0	0	0,065	0,913	0,341
	2019	0,995	0	1	0,065	0,913	0,671
Банк 3	2018	0,714	0	0	0,143	0,957	0,278
	2019	0,714	0	0	0,139	0,826	0,269
Банк 4	2018	0,995	1	1	0,069	0,435	0,838
	2019	0,995	0	0	0,061	0,391	0,304
Банк 5	2018	0,995	0	0	0,171	0,435	0,321
	2019	0,995	1	1	0,138	0,478	0,850
Банк 6	2018	0,714	1	0	0,125	0,522	0,446
	2019	0,714	0	0	0,100	0,478	0,239
Банк 7	2018	0,521	0	0	0,205	0,391	0,195
	2019	0,521	1	1	0,150	0,478	0,724
Банк 8	2018	0,714	0	0	1,000	0,522	0,359
	2019	0,714	1	1	0,446	0,565	0,820
Банк 9	2018	0,521	0	1	0,381	0,565	0,560
	2019	0,521	0	0	0,297	0,391	0,207
Банк 10	2018	0,995	0	0	0,428	0,478	0,358
	2019	0,995	1	0	0,478	0,478	0,564

Таким чином, виходячи з отриманих значень композитних індикаторів комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків, можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду спостерігається зростання рівня комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу для більшості банків та середнє значення за групою банків збільшилось з 0,391 до 0,505. Обернену тенденцію до зниження його кількісного рівня виявлено для 40%, що є позитивним явищем та свідчить про забезпечення ними підвищення ефективності функціонування та адекватності системи управління ризиками. Банкам, для яких значення відповідного індикатору ризику перевищує 0,5 (сигналізує про накопичення АМЛ-загроз), доцільно: критично підійти до удосконалення внутрішньобанківських систем контролю; забезпечити безперебійну роботу та необхідну підготовку персоналу; дотримуватись рекомендацій міжнародних організацій та національних регуляторів; запроваджувати оперативні алгоритми дій щодо виявлення причин їх залучення до процесів відмивання коштів та застосування до них заходів впливу; здійснювати тестування бізнес-функцій на засадах ризик-орієнтованого підходу; використовувати ефективні моніторингові системи, проводити періодичний огляд виникаючих ризиків і нормативних змін; розширити інструментарій управління комплаєнс-ризиками.

3.2. Каузальний аналіз зв'язку комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу із фінансовою стійкістю банку

Головною метою управління комплаєнс-ризиком у сфері фінансового моніторингу банківської установи є мінімізація його впливу безпосередньо на фінансовий результат, створення умов, які перешкоджають залученню банку в процеси легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму, забезпечення неприпустимості конфлікту інтересів, збереження та підтримка ділової репутації банку.

Тож, відповідно до наслідків, на які наражає себе банк в разі настання даного виду ризику, варто зазначити, погоджуємося із думкою К.Г. Гончарової [25], що управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу банку є важливим компонентом в системі управління ризиками, на які наражаються банки. Оскільки він так чи інакше пов'язаний з іншими видами ризиків і його

виникнення може бути обумовлене процесом трансформації одного ризику в інший. Так, наприклад, комплаєнс-ризик може виникнути через помилки персоналу банку в складанні спеціальних формулярів по підозрілим фінансовим операціям, що само по собі є також операційним ризиком. В свою чергу, комплаєнс-ризик може трансформуватися в ризик втрати ділової репутації, так як вільна чи мимовільна участь банку в сумнівних фінансових операціях, безумовно, підриває його діловий імідж.

Хуторна М. Е, Гелеверя В. В. [82], досліджуючи зміст комплаєнс-ризиків, також акцентують увагу на їх взаємопов'язаності з операційним та ризиком репутації. Автори зауважують, що з точки зору виникнення дані ризики мають різні за походженням чинники, однак при цьому перебувають у постійному тісному взаємозв'язку. Така система зв'язку носить характер непередбачуваного впливу на діяльність банківської установи. В.В. Коваленко [42] наголошує, що ключовим джерелом виникнення негативних наслідків виступають некомпетентні дії персоналу банку при виконанні регулятивних вимог, що прямо або опосередковано зумовлює фінансові збитки банку.

Таким чином, реалізація комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу негативно позначається на фінансовій стійкості банку і призводить до зниження її рівня. Тож для того, щоб своєчасно мінімізувати або нейтралізуватися можливий негативний вплив комплаєнс-ризиків на фінансову стійкість банку необхідним є проведення детального аналізу зв'язків між комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банку.

Підтвердження наявності каузальних зв'язків між відповідними досліджуваними складовими проведено з використанням кореляційного аналізу, зокрема, засобом розрахунків коефіцієнтів парної кореляції, що набувають числових значень від «-1» до «+1». Чим ближче абсолютне значення коефіцієнта парної кореляції до одиниці, тим зв'язок між досліджуваними ознаками є тіснішим, і навпаки. Знак при коефіцієнті кореляції вказує на напрям зв'язку: «+» – прямий (із зростанням факторної ознаки зростає значення результативної ознаки); «-» – зворотній (із зростанням факторної ознаки значення результативної зменшується) [61].

Підтвердження наявності та уточнення зв'язків між комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банку реалізовано шляхом застосування такої покрокової процедури виявлення кореляції:

між частковими показниками оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та фінансової стійкості банку (перший етап);

між частковими показниками визначення комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку та інтегральним показником оцінки його фінансової стійкості (другий етап);

між інтегральними показниками оцінки фінансової стійкості банку та визначення рівня комплаєнс-ризиків у сфері фінансового моніторингу (третій етап).

Для інтерпретації отриманих результатів, тобто якісної оцінки тісноти зв'язку між кількісними параметрами, використано шкалу Чеддока, відповідно до якої значення коефіцієнту парної кореляції трактується наступним чином:

$|0,1-0,3|$ – слабкий прямий або зворотний зв'язок;

$|0,3-0,5|$ – помірний прямий або зворотний зв'язок;

$|0,5-0,7|$ – помітний прямий або зворотний зв'язок;

$|0,7-0,9|$ – високий прямий або зворотний зв'язок;

$|0,9-1|$ – дуже високий прямий або зворотний зв'язок;

Результати виявлення кореляційного зв'язку між частковими показниками оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та показниками фінансової стійкості аналізованих банків відповідно до першого етапу визначеної процедури відображено у табл. 3.4.

Таким чином, проведений кореляційний аналіз виявлення взаємозв'язків між комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банківської установи показав, що зв'язки між обраними частковими показниками лише для окремих пар індикаторів є помірними та помітними. Зокрема, можна відзначити:

прямий помірний зв'язок між коефіцієнтом захищеності власного капіталу банку та показником рівня розвитку системи комплаєнсу банку у сфері фінансового моніторингу (коефіцієнт парної кореляції дорівнює 0,429);

зворотний помітний зв'язок між коефіцієнтом захищеності власного капіталу банку із показником застосованих до банку письмових застережень за порушення ним законодавства у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ (коефіцієнт парної кореляції дорівнює -0,538);

зворотний помірний зв'язок між коефіцієнтом загальної ліквідності та показниками застосування до банку заходів впливу з боку НБУ у формі

штрафів (за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ) та плинності персоналу (коефіцієнти парної кореляції становлять - 0,431 та -0,407 відповідно). Це означає, що застосування до банку штрафних санкцій та зростання плинності персоналу негативно позначаються на рівні загальної ліквідності банку;

зворотний помірний зв'язок між показником рентабельності капіталу із показником застосованих до банку письмових застережень за порушення ним законодавства у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ (коефіцієнт парної кореляції становить - 0,476);

прямий помірний зв'язок між коефіцієнтами фінансового важеля та мультиплікатора капіталу із показником плинності персоналу (коефіцієнти парної кореляції становлять 0,456 та 0,439 відповідно).

Таблиця 3.4

Розраховані значення коефіцієнтів парних кореляцій між частковими показниками оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та показниками фінансової стійкості аналізованих банків

Показники оцінки комплаєнс-ризиків у сфері ПВК/ФТРЗ	Показник розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу (К1)	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі письмового застереження (К2)	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі штрафів (К3)	Показник резервування для покриття операційних ризиків (К4)	Показник плинності персоналу (К5)
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,027	0,164	-0,239	-0,277	-0,321
Коефіцієнт надійності	0,0345	0,1206	-0,278	-0,296	-0,335
Коефіцієнт фінансового важеля	-0,101	-0,103	0,304	0,1	0,456

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6
Мультиплікатор капіталу	-0,085	-0,121	0,2738	0,1113	0,439
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,429	-0,538	-0,091	0,154	0,057
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,101	-0,088	-0,431	-0,2	-0,407
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	-0,29	-0,3	0,114	-0,33	0,386
Коефіцієнт залучення ресурсів	-0,12	0,056	0,39	0,18	-0,429
Коефіцієнт кредитної активності	0,144	-0,15	-0,09	0,5	-0,76
Рентабельність активів	0,2	-0,37	-0,2	-0,4	-0,1
Рентабельність капіталу	0,35	-0,476	-0,05	-0,28	-0,23
Чиста процентна маржа	0,22	-0,309	-0,113	-0,05	-0,74

В свою чергу високий зв'язок виявлено між показником плинності персоналу та коефіцієнтами кредитної активності і чистої процентної маржі (-0,76 та -0,74 відповідно). Розраховані значення коефіцієнтів парної кореляції мають від'ємне значення. Це свідчить, що при зростанні плинності персоналу вказані показники фінансової стійкості банку зменшуються.

За другим етапом процедури визначено, як кожен із часткових показників оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу впливає на загальний рівень фінансової стійкості аналізованих банків протягом досліджуваного періоду. Вихідні дані, які використані для проведення відповідних обчислень, представлені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Вихідні дані для виявлення кореляційного зв'язку між значеннями інтегральних показників оцінки фінансової аналізованих банків та параметрів визначення їх комплаєнс-ризиків у сфері фінансового моніторингу

Банк	Інтегральний показник оцінки фінансової стійкості банку	K1	K2	K3	K4	K5
1	2	3	4	5	6	7
АТ КБ «Приватбанк»	0,337	0,521	1,000	0,000	0,018	0,783
АТ «Ощадбанк»	0,390	0,995	0,000	1,000	0,065	0,913
АТ «Укресімбанк»	0,459	0,714	0,000	0,000	0,139	0,826

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4	5	6	7
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,907	0,995	0,000	0,000	0,061	0,391
АТ «ОТП Банк»	0,343	0,995	1,000	1,000	0,138	0,478
АТ «ПУМБ»	0,805	0,714	0,000	0,000	0,100	0,478
АБ «Укргазбанк»	0,354	0,521	1,000	1,000	0,150	0,478
АТ «Універсал банк»	0,339	0,714	1,000	1,000	0,446	0,565
АТ «Таскомбанк»	0,377	0,521	0,000	0,000	0,297	0,391
АБ «Південний»	0,431	0,995	1,000	0,000	0,478	0,478

В табл. 3.6 наведено отримані в результаті кореляційного аналізу щодо визначення зв'язку між значеннями інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків та розрахованих показників, що визначають рівень їх комплаєнс-ризиків у сфері фінансового моніторингу.

Відповідно до отриманих результатів, виявлено, що між інтегральним показником оцінки фінансової стійкості банку та показниками рівня розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу існує прямий зв'язок. Це означає, що чим краще розвинена система комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу, тим більш фінансово стійким є банк. В свою чергу параметри, що характеризують застосування до банку заходів впливу НБУ у формі штрафів та письмових застережень за порушення ними законодавства у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ, наявність операційного ризику та плинності персоналу, мають обернений зв'язок із узагальнюючим показником фінансової стійкості банку. Тобто спричиняють зниження її рівня.

З позиції тісноти зв'язку між аналізованими параметрами слід констатувати наступні факти: існування помітного кореляційного зв'язку між показниками застосування до банків заходів впливу за порушення ними законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі штрафів та письмових застережень (К2 та К3) та інтегральним показником оцінки фінансової стійкості банку (коефіцієнти парної кореляції становлять -0,58 та -0,5 відповідно); існування помірного кореляційного зв'язку між показником рівня розвитку системи комплаєнсу, операційного ризику та плинності персоналу (К1, К4 та К5) та інтегральним показником оцінки фінансової стійкості банку (коефіцієнти парної кореляції становлять 0,3, -0,32 та -0,35 відповідно).

Таблиця 3.6

Розраховані значення коефіцієнтів парних кореляцій між параметрами визначення комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків

Інтегральний показник оцінки фінансової стійкості банку	Інтегральний показник оцінки фінансової стійкості банку	K1	K2	K3	K4	K5
	1					
K1	0,300259121	1				
K2	-0,578583779	-0,09676	1			
K3	-0,499324995	0,154522	0,408248	1		
K4	-0,320061547	0,050965	0,369129	0,05598	1	
K5	-0,352517625	0,00322	-0,12021	0,137503	-0,35856	1

Для формування загальних висновків щодо підтвердження наявності та сили зв'язку між рівнем комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та фінансової стійкості банку реалізовано третій етап запропонованої процедури щодо здійснення кореляційного аналізу. Результати проведення даного етапу представлено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Кореляційний аналіз визначення ступеня впливу комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу на фінансову стійкість банку

Банк	Інтегральний показник оцінки фінансової стійкості банку	Інтегральний показник оцінки комплаєнс-ризиків банку у сфері фінансового моніторингу
АТ КБ «Приватбанк»	0,337	0,398
АТ «Ощадбанк»	0,390	0,671
АТ «Укресімбанк»	0,459	0,269
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	0,907	0,304
АТ «ОТП Банк»	0,343	0,850
АТ «ПУМБ»	0,805	0,239
АБ «Укргазбанк»	0,354	0,724
АТ «Універсал банк»	0,339	0,820
АТ «Гаскомбанк»	0,377	0,207
АБ «Південний»	0,431	0,564
Коефіцієнт парної кореляції	-0,555	

Узагальнення результатів за трьома етапами процедури кореляційного аналізу (щодо уточнення зв'язків між рівнем комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та рівнем фінансової стійкості), представлено на рис. 3.2.

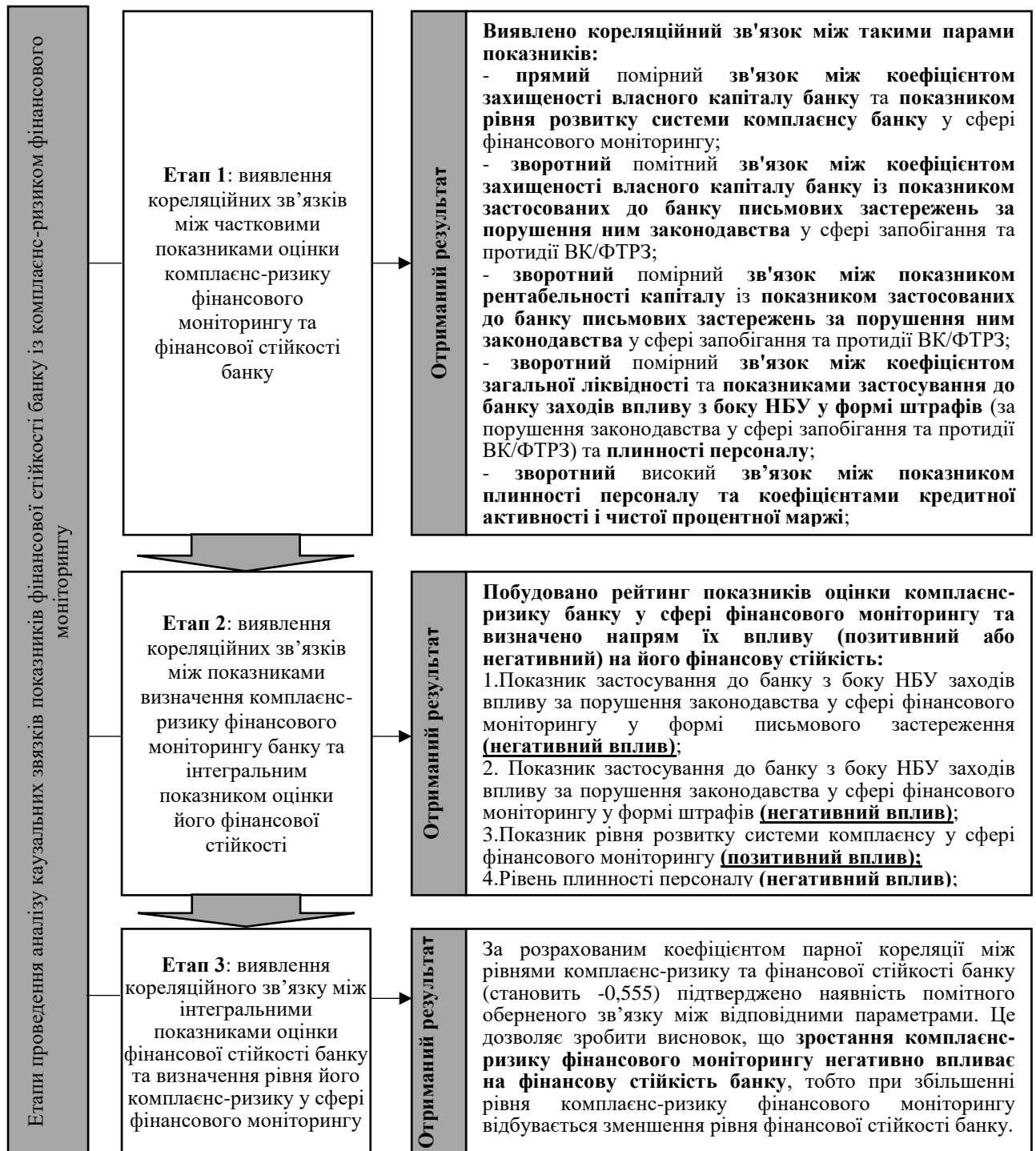

Рис. 3.2. Узагальнення результатів щодо уточнення зв'язків між рівнем комплаєнс-ризиків у сфері фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банку

Розраховане значення коефіцієнта кореляції між аналізованими параметрами становить $-0,555$, що свідчить про наявність помітного оберненого зв'язку між ними. Що дозволяє обґрунтовано робити висновок, що зростання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу негативно впливає на фінансову стійкість банку, тобто при збільшенні рівня комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу відбувається зменшення рівня фінансової стійкості банку.

За етапами здійснення даного дослідження визначено, що фінансова стійкість банку та зростання рівня ризику її змін дійсно обумовлюється впливом параметрів, що характеризують ризики, пов'язані із неефективними процедурами проведення банками первинного фінансового моніторингу і тим самим наражають себе на фінансові втрати та репутаційні ризики внаслідок невиконання вимог законодавства у сфері протидії та запобігання легалізації незаконно отриманих доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

3.3. Інструментарій управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами

Кожен із представлених у підрозділі 1.3 етапів управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін проводиться із застосуванням певного методичного та управлінського інструментарію, що дозволяє удосконалити процедури реалізації розглянутих етапів.

На першому етапі здійснюється аналіз факторів впливу на фінансову стійкість банку, серед яких виокремлено економічні, соціально-політичні, фінансові (зовнішні фактори) та внутрішні фактори. На цьому етапі здійснюється: оцінка попиту і пропозиції на цільовому ринку; чутливість банку до вартості позикового капіталу; аналіз тенденцій фондового та валютного ринку; оцінка внутрішньогалузевої конкуренції та діяльності конкурентів; опрацювання статистичних даних країни задля оцінки макроекономічних показників (рівень безробіття, рівень зайнятості, ВВП тощо); аналіз очікувань рішень посадових осіб, реформ та програм уряду, які можуть вплинути на діяльність банку; оцінка політичних змін у країні; дослідження змін і тенденцій, як на рівні держави, так і на місцевому рівні, які прямо чи опосередковано можуть зумовити зміни у функціонуванні банку; оцінка впливу чинного

законодавства на рівень конкуренції на ринку; аналіз наявних можливостей банку вводити в процес здійснення своєї діяльності новітні технології; оцінка можливості запровадження нових методів отримання, зберігання та оброблення інформації; оцінка внутрішніх бізнес-процесів, ефективності систем ризик-менеджменту, внутрішнього контролю, маркетингової та кадрової політик, стратегії управління активами та пасивами тощо.

Для реалізації даного етапу доцільним є використання таких методів та інструментів як: SWOT – аналіз; SPACE-аналіз; ключові фактори успіху; аналіз системи управління банком (зокрема, ризик-менеджменту та внутрішнього контролю); вартісні показники; ЗСП; піраміда ефективності; призма ефективності; модель EP2M; система «бортове табло»; кабінетні дослідження й опитування працівників банку; «мозковий штурм»; метод «Делфі»; метод конференції та інші методи колективної роботи; експертні оцінки; параметричні (DFA, TFA, SFA) та непараметричні (DEA, FDH) методи оцінки ефективності банківської діяльності; модель 5 сил М. Портера; графік Портера «рентабельність – частка ринку»; життєвий цикл продукту/ технологій/ банку/галузі; створення конкурентної карти ринку; крива досвіду; порівняння профілів продуктів з конкурентами та ін.

Другий етап управління фінансовою стійкістю банку передбачає проведення її оцінювання у поточному періоді. Найбільш поширеними інструментами оцінювання поточної фінансової стійкості банків та своєчасного виявлення наявних проблем у їх діяльності банків є економіко-математичні методи, зокрема, аналіз трендів, факторний аналіз, метод коефіцієнтів, індексний метод, рейтингові оцінки, метод порівнянь, бальний метод, дескриптивний та статистичний аналіз. Досить часто проводиться комбіноване використання окремих методів, наприклад, індексного методу, відповідно до якого розрахунок інтегрального показника на основі результатів розв'язання лінійного рівняння здійснюється з використанням вагових значень кожного аналізованого показника оцінювання фінансової стійкості банку, бального методу, який передбачає надання кожному аналізованому показнику оцінки в балах. Такий синтез методів зумовлений існуванням як кількісних, так і якісних параметрів, що характеризують фінансову стійкість банку.

Досить відомим інструментом оцінювання фінансової стійкості банку у поточному періоді є найбільш визнана вітчизняними банківськими аналітиками рейтингова методика В. Кромонава, яка передбачає застосування

індексного методу і порівняно повно враховує всі фінансово-економічні аспекти діяльності банків.

Третій етап управління фінансовою стійкістю банку передбачає процес визначення ризику змін фінансової стійкості банку на основі ретроспективних даних. Інструмент визначення ризику змін фінансової стійкості банку у довгостроковому періоді охоплює сукупність процедур щодо статистичного аналізу та аналізу рядів динаміки, аналіз ризику за зміною якісних рівнів фінансової стійкості із використанням методів шкалювання та сценарного підходу. Адекватне та об'єктивне оцінювання ризику змін фінансової стійкості банку дасть змогу одночасно вирішувати завдання щодо підтримки фінансової стійкості на тому рівні, який банк визначає необхідним для його нормального функціонування.

Четвертий етап управління фінансовою стійкістю банку передбачає розроблення пропозиції та обґрунтування інструментарію забезпечення фінансової стійкості банку, у тому числі з урахуванням факторів впливу на ризик її змін. Відповідно до цього, інструменти забезпечення фінансової стійкості банку можна розмежовувати на інструменти прямої та непрямой дії. До інструментів управління прямої дії доцільно віднести інструменти, що орієнтовані саме на її складові і включають інструменти управління банківським капіталом, ліквідністю, діловою активністю, прибутковістю. Інструменти непрямой дії опосередковано впливають на фінансову стійкість банку, але у комплексі їх вплив на її забезпечення є не менш значущим.

У підрозділі 3.2 між комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банку математично підтверджено наявність їх кореляційного зв'язку, який є оберненим. Це свідчить про негативний вплив комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу на рівень фінансової стійкості банку і тому зумовлює необхідність у ретельному дослідженні інструментів управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу як інструментів непрямой дії при забезпеченні фінансової стійкості банку та мінімізації ризику її змін.

Як зазначає автор [85], комплаєнс-ризик фінансового моніторингу уникнути практично неможливо, тому залишається необхідність контролювати і зменшувати ймовірність помилок у сфері комплаєнсу та масштаб їх негативних наслідків. Для цього банкам доцільно використовувати такі механізми контролю, які спрямовані на зменшення ризиків: внутрішні

процедури, навчання персоналу, розподіл обов'язків, застосування принципу "чотирьох очей" («four eyes» principle), правові висновки, відповідне документування операцій, фізична безпека, системні механізми (права доступу, блокування). Проведення моніторингу комплаєнс-ризиків на базі індикаторного підходу автор пропонує поєднувати із застосуванням ІТ-рішень, зокрема, системи ADONIS як комплексної інформаційної технології управління бізнес-процесами банків.

З урахуванням спільних джерел прояву, змістовної та функціональної нероздільності комплаєнс-ризиків та операційного ризику [85] можна виокремити відповідний інструментарій управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу: аналіз результатів перевірок підрозділом внутрішнього аудиту та зовнішнім аудитом; створення та ведення бази внутрішніх подій відповідного ризику; ключові показники ризиків та самооцінка ризиків; сценарний аналіз ризиків. Додатковими інструментами є ведення бази зовнішніх подій КР; вимірювання; аналіз карт процесів; порівняльний аналіз.

Наступним важливим інструментом, який нині широко використовується при управлінні комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу є RegTech. Актуальність запровадження RegTech зумовлена посиленням регуляторних вимог центральних банків для попередження світових фінансових криз після занепаду світової економіки внаслідок кризи 2008-2009 рр. Широкий функціонал даних технологій зумовлює посилення до них інтересу як самих банків, так і регуляторів ринків фінансових послуг. Тому, питання щодо особливостей RegTech, напрямів їх використання, технологічних особливостей, переваг та недоліків досить широко розглядається як консалтинговими компаніями та різними аналітичними центрами, так і знайшло відображення у роботах багатьох сучасних дослідників.

Серед основних переваг RegTech для продавців фінансових послуг автор С.В. Волосович відносить: збільшення ефективності контролю за витратами та ризиками (у тому числі здатність забезпечувати моніторинг фінансових ринків у реальному часі); вивільнення надлишкового регуляторного капіталу; надання нових можливостей для стартапів, консультаційних компаній і компаній FinTech [17].

А.І. Гулей та С.А. Гулей [27] зазначають, що RegTech дозволяють підвищити економічну ефективність та ефективність дії правових і

нормативних вимог.

Т.В. Майорова та О.В. Прилуцька [55] роблять наголос на тому, що RegTech може створити можливість для цифрової інформації функції контролю у банках, а їх використання може призвести до створення нових процесів, нових каналів поширення продуктів, нових продуктів або нових ділових організацій, які допоможуть банкам виконувати вимоги регулятора та керувати ризиками більш ефективно.

Бурмака М.М. [14] робить висновок, що використання RegTech дозволяє мінімізувати зростаючу фрагментарність нормативного середовища, а також захисту від шахрайства співробітників і клієнтів.

Поченчук Г.М. та Бабух І.Б. підкреслюють, що RegTech допомагають фінансовим інститутам відповідати вимогам регуляторних органів, забезпечуючи перевірку та захист даних, автоматизацію звітності, ризик менеджмент, ідентифікацію клієнтів [66].

У [28] зазначено, що RegTech для банків є надбудовою над наявною системою проведення міжбанківських трансакцій, ідентифікації клієнтів та захисту від кібершахрайств.

Кочума І.І. [50] визначає, що інструментарій RegTech сприяє автоматизації процесів корпоративного управління і дотримання нормативних вимог, дозволяє перебувати в курсі останніх нормативних змін, звести до мінімуму ймовірність людської помилки, а також покращити процес загального управління, забезпечуючи інноваційні інструменти управління ризиками та кібер-безпеки.

Майорова Т.В та. Прилуцька О.В. [55] роблять наголос на тому, що RegTech може створити можливість для цифрової інформації функції контролю у банках (ризик, дотримання вимог регулятора, законодавство, фінанси, ІТ). Компанії RegTech можуть вирішувати широкий спектр вимог, пов'язаних з поданням нормативних звітів, фінансовою злочинністю, операційним ризиком (включаючи кібер-безпеку та випадків шахрайських дій у банківській системі), регулюванням захисту прав споживачів та захисту даних.

Жданович В.В. наголошує на тому, що RegTech застосовується банками головним чином в області дотримання вимог по боротьбі з відмиванням грошей і пов'язаних з цим процедур «знай свого клієнта», а також формуванням пруденційної звітності і при моніторингу показників стрес-тестування. Автор робить висновок, що фінансовий моніторинг є основною сферою уваги

RegTech, на які припадають значні витрати у великих фінансових установах і в сфері інформаційних технологій, а також консалтингу [34]. У функціонал рішень щодо перевірки відповідності вимогам регулятора та комплаєнс-контролю засобом RegTech входить відстеження змін та агрегування інформації про регуляторні вимоги, виявлення комплаєнс-ризиків для банків, аналіз виконання ними вимог та усвідомлення про можливі невідповідності поточним нормам та нормам, які вступають у дію, а також формування пропозицій з реалізації вимог та автоматизації обов'язкового розкриття інформації.

Позитивний відгук про запровадження регулятивних технологій було надано й учасниками 1-го Форуму FATF FinTech & RegTech, який відбувся в у травні 2017 року. В якості підсумків форуму було резюмовано [90], що, по-перше, тісна взаємодія між урядами, приватним сектором та науковими колами в області фінансових інновацій допомагає сприяти загальному розумінню цих подій, виявляти відповідні проблеми і полегшує співпрацю для вирішення будь-яких проблем у міру їх виникнення. По-друге, краще розуміння того, як існуючі зобов'язання в сфері ВК / ФТ застосовуються до нових технологій, продуктів, послуг і нових парадигм для надання фінансових послуг, найкраще досягається урядами і приватним сектором, що працюють разом для підвищення обізнаності та при необхідності встановлення чітких керівних принципів.

Підсумовуючи слід зазначити, що розвиток сегменту RegTech є досить актуальним на часі в процесі управління фінансовою стійкістю. Ці технології в основному спрямовані попередження ризиків невиконання банками регуляторних вимог шляхом створення більш гнучких, швидких, інтегральних, надійних та економічних ефективних методів регулювання. З точки зору регуляторів, використання RegTech-рішень дозволяє досягти більшого розуміння ризиків, властивих їх піднаглядних суб'єктів, відстежувати в режимі реального часу складні і сумнівні транзакції, виявляти факти маніпулювання ринком, внутрішнє шахрайство та ін.

Не менш значимим інструментом забезпечення фінансової стійкості банку є запроваджена НБУ міжнародна практика інформування про порушення фінансового моніторингу (whistle-blowing). Банки мають створити анонімні канали інформування про порушення. Цією процедурою може скористатися будь-який працівник, який виявив порушення, і має повідомити відповідального працівника банку за фінмоніторинг або керівника банку про

нього. Таку процедуру рекомендує запроваджувати і Національний банк. Цим каналом можуть скористатися не тільки працівники банків, а й треті особи.

На п'ятому етапі управління фінансовою стійкістю банку проводиться моніторинг змін показників визначення його фінансової стійкості. Здійснення моніторингу передбачає проведення спостережень, контролю, оцінки та подальшого прогнозування змін фінансової стійкості банку. Інструментами на даному етапі виступають: стан і кон'юнктура ринку, нормативно-правова база, ділова культура, рівень технологічного розвитку тощо. На основі даних моніторингу формують інформацію щодо зміни та можливих напрямів змін основних показників.

В табл. 3.8 відображено інструментарій управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами.

Таблиця 3.8

Інструментарій управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами

№	Назва етапу	Інструменти управління ризиком змін фінансової стійкості банку
1	2	3
1	Аналіз факторів впливу на фінансову стійкість банку	SWOT – аналіз; SPACE-аналіз; ключові фактори успіху; аналіз системи управління банком (зокрема, ризик-менеджменту та внутрішнього контролю); вартісні показники; ЗСП; піраміда ефективності; призма ефективності; модель EP2M; система «бортове табло»; кабінетні дослідження й опитування працівників банку; «мозковий штурм»; метод «Делфі»; метод конференції та інші методи колективної роботи; експертні оцінки; параметричні (DFA,TFA,SFA) та непараметричні (DEA,FDH) методи оцінки ефективності банківської діяльності; модель 5 сил М. Портера; графік Портера «рентабельність – частка ринку»; життєвий цикл продукту/технологій/ банку/галузі; створення конкурентної карти ринку; крива досвіду; порівняння профілів продуктів з конкурентами та ін.
2	Оцінювання фінансової стійкості банку у поточному періоді	економіко-математичні методи (аналіз трендів, факторний аналіз, метод коефіцієнтів, індексний метод, рейтингові оцінки, метод порівнянь, бальний метод, дескриптивний та статистичний аналіз) та експертні методи оцінки.

Продовження табл. 3.8

1	2	3
3	Визначення ризику змін фінансової стійкості банку на основі ретроспективних даних	статистичний аналіз та аналіз рядів динаміки, аналіз ризику за зміною якісних рівнів фінансової стійкості із використанням методів шкалювання та сценарного підходу
4	Розроблення пропозиції та обґрунтування інструментарію забезпечення фінансової стійкості банку з урахуванням факторів впливу на ризик її змін	Інструменти забезпечення фінансової стійкості банку можна розмежовувати на інструменти прямої та непрямой дії. До інструментів прямої дії доцільно віднести інструменти, що орієнтовані саме на складові фінансової стійкості і включають інструменти управління банківським капіталом, ліквідністю, діловою активністю, прибутковістю. Інструменти непрямой дії опосередковано впливають на фінансову стійкість банку і визнаються зв'язком фінансової стійкості банку із іншими факторами, зокрема, комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу. Відповідно до цього у інструментах забезпечення фінансової стійкості банку запропоновано враховувати наступні: аналіз результатів перевірок підрозділом внутрішнього аудиту та зовнішнім аудитом; створення та ведення баз внутрішніх та зовнішніх подій комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу; проведення самооцінки та сценарний аналіз комплаєнс-ризиків, використання технологій RegTech, розширення каналів інформування про порушення фінансового моніторингу, зокрема, через процедуру анонімної передачі інформації whistle-blowing та ін.
5	Моніторинг змін показників визначення фінансової стійкості банку	Моніторингові системи виявлення відхилень показників оцінки фінансової стійкості банку.

Підводячи підсумок, слід наголосити на тому, що диверсифікованість інструментарію управління фінансовою стійкістю банку та врахування у його складі інструментів опосередкованого впливу дозволить отримати синергетичний ефект від їх використання, забезпечити високий рівень фінансової стійкості банку та мінімізувати ризик його негативної зміни.

Якісне управління фінансовою стійкістю на даному етапі розвитку економіки є дуже важливим чинником стабільної діяльності в поточному та перспективному періодах та створює вигідні умови для стратегічного розвитку банку. Тож, відповідно до проведеного дослідження було визначено, що управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням ризику її змін має важливе значення для стійкого розвитку не тільки конкретного банку, а і в цілому всієї банківської системи.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з розвитку теоретичних положень, методичного інструментарію та розроблення практичних рекомендацій щодо управління ризиком змін фінансової стійкості банку.

В результаті аналізу теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова стійкість банку» з'ясовано, що фінансова стійкість банку – це стан банку, за якого він може ефективно використовувати фінансові ресурси, виконувати всі свої зобов'язання, легко відновлювати свою життєздатність в разі її порушення та досягати поставлених цілей своєї діяльності. Синтез теоретичних положень щодо трактування понять «фінансова стійкість банку», «банківський ризик» надав можливість уточнити сутність поняття «ризик змін фінансової стійкості банку», під яким запропоновано розуміти наявний та потенційний ризик для нормального функціонування банку, який виникає внаслідок негативних змін рівня його фінансової стійкості.

Визначено, що в процесі своєї діяльності банк постійно перебуває під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, які як позитивно, так і негативно впливають на його фінансову стійкість та ризик її змін. Фактори, що зумовлюють зміни фінансової стійкості банку, у роботі розподілені на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори впливу поєднують економічні, соціально-політичні та фінансові фактори. До внутрішніх факторів віднесено рівні якості активів банку, рентабельності та достатності капіталу, його платоспроможність, ліквідність балансу, рівень менеджменту, систему внутрішнього контролю, комплаєнс-ризика та ін. Зроблено висновок, що пріоритетність виокремлених факторів впливу може відрізнятися як для різних банків, так і змінюватися у часі. Також для того, щоб більш точно оцінити вплив існуючих факторів, що зумовлюють ризик змін фінансової стійкості банків та проводити їх стрес-тестування, необхідним є врахування взаємопов'язаності ризик-орієнтованих чинників.

Процес управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін запропоновано розглядати з позиції таких етапів: аналіз факторів впливу на фінансову стійкість банку; оцінювання фінансової стійкості банку у

поточному періоді; визначення ризику змін фінансової стійкості банку на основі ретроспективних даних; розроблення пропозиції та обґрунтування інструментарію забезпечення фінансової стійкості банку з урахуванням факторів впливу на ризик її змін; моніторинг змін показників визначення фінансової стійкості банку.

У ході аналізу основних фінансових параметрів діяльності АТ КБ «Приватбанк» (активів, зобов'язань, капіталу та фінансових результатів) протягом 2015-2019 рр. виявлено як позитивні, так і негативні тенденції їх змін, що повинні бути прийняті до уваги при плануванні фінансової стійкості банку.

Проведений аналіз підходів до оцінювання фінансової стійкості банку (коефіцієнтний підхід, непараметричний аналіз, метод таксономії, методи кластерного та дискримінантного аналізу, методи аналізу фінансової стійкості, які засновані на застосуванні апарату теорії ймовірності та нечітких множин та ін.) дозволив конкретизувати їх переваги та недоліки, обґрунтувати доцільність проведення інтегральної оцінки фінансової стійкості банку з використанням методу таксономії. У якості показників оцінки фінансової стійкості банку визначено необхідність використовувати показники оцінки його капітальної стійкості, ліквідності, ресурсної стійкості та ефективності діяльності.

З урахуванням того, що АТ КБ «Приватбанк» протягом багатьох років продовжує бути системно важливим банком (головною особливістю таких банків є концентрація значних обсягів активів, капіталу та зобов'язань, значний обсяг та висока складність операцій та відповідно можливість здійснювати суттєвий вплив на стабільність функціонування усієї банківської системи), співставлення узагальнюючого рівня його фінансової стійкості здійснено із рівнями фінансової стійкості інших банків, які протягом останніх 7 років у різні періоди відносились до цієї категорії.

При формуванні рекомендацій щодо вимірювання рівня ризику змін фінансової стійкості банку у роботі висунуто гіпотезу щодо можливості його вимірювання за розрахованими значеннями коефіцієнта варіації, виходячи з того, що, чим більший коефіцієнт варіації, тим менш однорідна сукупність, менш типова середня для даної сукупності і відповідно вище ризик. Для перевірки цієї гіпотези використано розрахункові значення інтегральних показників оцінки фінансової стійкості аналізованих банків України за 2014 – 2019 рр. Часовий горизонт для аналізу змін розмежовано на два

середньострокові періоди: 2014–2016 рр. (докризовий період) та 2017–2019 рр. (після кризовий період).

Під час тестування висунутої у дослідженні гіпотези зроблено висновок, що інформації про розрахункові значення коефіцієнта варіації недостатньо для формування остаточних висновків щодо рівня ризику змін фінансової стійкості банку. В свою чергу отримані результати доцільно прив'язувати до аналізу змін якісних рівнів (високого, середнього та низького) фінансової стійкості банку у динаміці.

В процесі визначення за законом Фібоначчі якісних рівнів фінансової стійкості банків України та аналізу їх змін в межах кожного з виокремлених періодів обґрунтовано, що висунута гіпотеза щодо використання коефіцієнтів варіації не підтверджується. Це пов'язано з тим, що значення коефіцієнта варіації дійсно «приховує» напрям змін аналізованого параметру, і збільшення даного коефіцієнту (більше 33%) може бути наслідком як негативних, так і позитивних змін фінансової стійкості.

Необхідність врахування фактору часу для виявлення ризику змін фінансової стійкості банку прийнято до уваги при формуванні пропозиції щодо його оцінки засобом сценарного аналізу. Адаптований у роботі сценарний аналіз узагальнює усі можливі сценарії розвитку подій щодо зміни якісних рівнів фінансової стійкості банку. Практична апробація розроблено підходу та визначені рівні ризику фінансової стійкості для аналізованих системно важливих банків дозволяють адекватно інтерпретувати тенденції погіршення або покращення рівнів їх фінансової стійкості, формувати можливі прогнози щодо фінансового стану у перспективі і тому є інформаційно важливими параметрами у системі їх ризик-менеджменту.

У результаті відповідної оцінки визначено, що рівень ризику змін фінансової стійкості аналізованих банків протягом 2014–2016 рр. був таким: для АТ КБ «Приватбанк», АТ «Укрексімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», АТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк» та АБ «Південний» – середнім; для АТ «Ощадбанк», АТ «Універсал банк» та АТ «Таскомбанк» – високим. У другому періоді (2017–2019 рр.) розподіл банків на групи за рівнем ризику змін фінансової стійкості включав: банки із високим рівнем ризику – АТ КБ «Приватбанк», АТ «Універсал банк» АТ «Таскомбанк» та АТ «ОТП Банк»; із середнім рівнем ризику – АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк» та АБ «Південний»; із низьким рівнем ризику змін фінансової стійкості –

АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ПУМБ».

В межах формування практичних рекомендацій щодо удосконалення управління ризиком змін фінансової стійкості банку за рахунок врахування факторів впливу, зокрема, комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу, розроблено методичний інструментарій для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку, уточнено причинно-наслідкові зв'язки між параметрами визначення фінансової стійкості банку та комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу, надано рекомендації щодо використання інструментів управління ризиком змін фінансової стійкості банку за його етапами.

Сформований методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку передбачає: формування бази для аналітичного дослідження засобом оцифрування даних (з використанням коефіцієнтного підходу та методу бінарних характеристик); консолідацію результатів розрахунків показників для інтегрального оцінювання досліджуваного явища (шляхом побудови композитного індикатору методом зважених сум). В якості критеріїв оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку обґрунтовано: рівень розвитку системи комплаєнсу, досвід застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму (у формі письмових застережень та штрафів), рівень операційного ризику та плинність персоналу. Визначені напрями оцінки охоплюють фактори-результати (враховують випадки реалізації ризику) та фактори, що роблять процес виконання комплаєнс-функції невизначеним.

Підтвердження наявності та уточнення зв'язків між комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу та фінансовою стійкістю банку реалізовано шляхом застосування такої покрокової процедури виявлення кореляції: між частковими показниками оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу та фінансової стійкості банку (перший етап); між частковими показниками визначення комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку та інтегральним показником оцінки його фінансової стійкості (другий етап); між інтегральними показниками оцінки фінансової стійкості банку та визначення рівня його комплаєнс-ризиків у сфері фінансового моніторингу (третій етап). Для інтерпретації отриманих результатів, тобто оцінки тісноти зв'язку між кількісними параметрами, використано шкалу Чеддока. На заключному етапі

даної процедури за розрахованим коефіцієнтом парної кореляції між рівнями комплаєнс-ризиків та фінансової стійкості банку (становить $-0,555$) підтверджено наявність помітного оберненого зв'язку між цими параметрами. Це дозволяє обґрунтовано зробити висновок, що зростання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу негативно впливає на фінансову стійкість банку, тобто при збільшенні його рівня відбувається зменшення рівня фінансової стійкості банку. Інші виявлені зв'язки в межах перших двох етапів процедури аналізу кореляційної залежності рекомендовано враховувати при прогнозуванні рівня ризику змін фінансової стійкості банку.

Кожен із представлених у підрозділі 1.3 етапів управління фінансовою стійкістю банку з урахуванням виявлення ризику її змін запропоновано здійснювати із застосуванням певного методичного та управлінського інструментарію, що дозволяє удосконалити процедури реалізації розглянутих етапів. Особливістю даних пропозицій є інструменти забезпечення фінансової стійкості, які розмежовані на інструменти прямої та непрямой дії. В якості інструментів прямої дії виокремлено інструменти, що орієнтовані саме на її складові і включають інструменти управління капіталом, ліквідністю, діловою активністю, прибутковістю. Інструменти непрямой дії опосередковано впливають на фінансову стійкість банку, але у комплексі їх вплив на її забезпечення є не менш значущим.

Склад інструментів непрямой дії визначено за доцільне розширити за рахунок включення інструментів управління комплаєнс-ризиком банку як статистично значущого фактору впливу. До таких інструментів віднесено: аналіз результатів аудиторських перевірок; створення та ведення баз внутрішніх та зовнішніх подій комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу; проведення самооцінки та сценарний аналіз комплаєнс-ризиків, використання технологій RegTech, розширення каналів інформування про порушення фінансового моніторингу, зокрема, через процедуру анонімної передачі інформації *whistle-blowing* та ін.

Диверсифікованість інструментарію управління фінансовою стійкістю банку та врахування у його складі інструментів опосередкованого впливу дозволить отримати синергетичний ефект від їх використання, забезпечити високий рівень фінансової стійкості банку та мінімізувати ризик його негативної зміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р., із змінами, внесеними 09.02.2019 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.248>.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р., із змінами, внесеними 29.03.2019 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
3. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затверджене Постановою Правління НБУ України № 64 від 11.06.2018 р., із змінами, внесеними 07.04.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>.
4. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене Постановою Правління НБУ України № 417 від 26.06.2015 р., із змінами, внесеними 07.04.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15>.
5. Абрютина М. С. Анализ финансового–экономической деятельности предприятия: учебное пособие / М. С. Абрютина, А. В. Грачев. – М.: Дело и сервис, 2001. – 272 с.
6. Азриліян А. Н. Новий економічний словник / А. Н. Азриліян, О. М. Азриліян, Е. В. Калашникова, О. В. Квардакова; за ред. А. Н. Азриліян. – М.: Інститут нової економіки, 2006. – 1088 с.
7. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, Знання, 2011. – 504 с.
8. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – №5. – С. 54–59.
9. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75–87.
10. Безродна О. С. Теоретико-методичні аспекти оцінювання фінансової стабільності банківської системи / О. С. Безродна, В. О. Лесик // Проблеми економіки. – 2017. – № 2. – С. 251–263.

11. Безштанько Д. В. Капітал на покриття операційного ризику комерційних банків України за методикою базового індикатора / Д. В. Безштанько // Регіональна економіка. – 2012. – №3. – С. 106–112.

12. Бобрик М. А. Совершенствование системы индикаторов финансовой устойчивости коммерческих банков: автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Деньги, финансы и кредит» / М. А. Бобрик. – М., 2011 – 26 с.

13. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, финансы и кредит» / Л. А. Бондаренко. – К., 2007. – 23 с.

14. Бурмака М. О. Креативізація глобального інвестиційного процесу / М. О. Бурмака // Міжнародна економічна політика. – 2018. – № 2. – С. 37–54.

15. Васькович І. М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.04.01 «Финансы, денежный оборот и кредит» / І. М. Васькович. – Л., 2006. – 19 с.

16. Волкова В. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банку / В. В. Семенча, Б. В. Верницький // Фінанси, облік, банки. – 2018. – №1. – С. 48–56.

17. Волосович С. В. Regtech в екосистемі фінансових технологій / С. В. Волосович // «Modern Economics». – 2019. – №15. – С. 62–68.

18. Вольська С. П. Фінансова стійкість банку та механізми її забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, финансы и кредит» / С. П. Вольська. – К., 2011. – 19 с.

19. Ганцева Л. А. Обеспечение финансовой устойчивости коммерческого банка: автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Деньги, финансы и кредит» / Л. А. Ганцева. – Екатеринбург, 2001. – 15 с.

20. Гарасюк О. А. Удосконалення поняття управління фінансовою стійкістю / О. А. Гарасюк, К. В. Богачевська // Економіка і регіон. – 2012. – № 3. – С. 228–232.

21. Герасимова Е. Б. Аналіз фінансової стійкості банку : /Е. Б. Герасимова. – Москва: ИНФРА-М, 2019. – 366 с.

22. Геращенко І. О. Інноваційні методи управління фінансовою стійкістю підприємства / І. О. Геращенко, А. Ю. Войтенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 3. – С. 137–142.

23. Гнатенко Є. П. Оцінка економічної стабільності функціонування молокопереробних підприємств / Є. П. Гнатенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_137/13.pdf.

24. Головка О. Г. Методичні основи аналізу фінансової стабільності банку / О. Г. Головка // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1 (13) – С. 155–160.

25. Гончарова К. Г. Система комплаєнс як елемент економічної безпеки банку / К. Г. Гончарова // Вісник Черкаського університету. – 2015. – № 33 (366). – С. 27–36.

26. Гулакова Е. А. Категория финансовой устойчивости в контексте современных методологических дискуссий / Е. А. Гулакова, Е. Б. Федотова // Научный журнал. – 2009. – № 46 (2). – С. 1–9.

27. Гулей А. І. Цифрова трансформація вітчизняного банківського середовища в умовах розвитку фінтех–екосистеми / А. І. Гулей, С. А. Гулей // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 1. – С. 6–15.

28. Д'яконова І. І. Сучасний стан та перспективи колаборації банків та FinTech / І. І. Д'яконова, Л. Д. Павленко, О. А. Криклій // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 1 (17). – С. 190–199.

29. Давидова Л. В. Финансовая устойчивость предприятий (теоретико методологического и методического обеспечения): автореф. дис. на соискание докт. экон. наук: спец. 08.00.01 – «Финансы, денежное обращение, кредит» / Л. В. Давидова. – М.: РАГС. – 1999. – 19 с.

30. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 316 с.

31. Довгань Ж. М. «Базель III» у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Вісник УБС НБУ. – 2011. – № 1. – С. 224–294.

32. Ембулаев В. Н. Системный подход как метод изучения рискованных ситуаций / В. Н. Ембулаев, О. Г. Дегтярева // Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. – 2013. – № 1. – С. 96–105.

33. Єфремова Н. Ф. Фінансова стійкість комерційного банку та її основні елементи [Електронний ресурс] / офіційний сайт бібліотеки В. І.

Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2011_52_1/statti/17.pdf.

34. Жданович В. В. RegTech как способ повышения эффективности соблюдения регуляторных тренований / В. В. Жданович // Московский экономический журнал. – 2019. – № 3. – С. 267–277.

35. Зверяков М. І. Управління фінансовою стійкістю банків [текст] підручник / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергеева. – К.: «Центр учбової літератури». – 2016. – 520 с.

36. Іващук О. О. Стійкість банківської системи як індикатор макроекономічної стабілізації / О. О. Іващук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економіка. – 2013. – № 23. – С. 285–289.

37. Касаева Л. Д. Модельный мониторинг экономического состояния банка: автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Деньги, финансы и кредит» / Л. Д. Касаева – Черкесск, 2002. – 49 с.

38. Касютин А. Е. О понятиях надёжности и устойчивости коммерческого банка / А. Е. Касютин // Фундаментальные исследования. – 2005. – № 4. – С. 76–77.

39. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: посібник / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. – К.: КНЕУ. – 2005. – 252 с.

40. Климова В. М. Шляхи підвищення прибутковості банків у кризових умовах / В. М. Климова, І. Є. Семенча // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Економіка». – 2011. – № 5. – С. 57–62.

41. Ключко Л. А. Фінансова стійкість комерційного банку, методи її оцінки та зміцнення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л. А. Ключко. – Науково–дослідний фінансовий ін–т при Міністерстві фінансів України. – К., 2002. – 21 с.

42. Коваленко В. В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. В. Коваленко, К. Ю. Гаркуша // ВІСНИК НБУ. – 2013. – № 9. – С. 126–131.

43. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В. В. Коваленко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.

44. Коваль В. М. Надійність і стійкість комерційних банків: оцінка та регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец.

08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. М. Коваль; КНЕУ. – Київ, 2001. – 20 с.

45. Колодізев О. М. Формування універсальної системи оцінки економічної безпеки банку / О. М. Колодізев, О. М. Штаєр // Проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 67–75.

46. Комплаєнс програма промислового підприємства / П. Г. Перерва, Д. Коциски, М. Верешне Шомоши, Т. А. Кобелева. Харків-Мишкольц: НТУ «ХПІ», 2019. – 689 с.

47. Котенков В. Н. Устойчивое развитие банков России / В. Н. Котенков, Б. В. Сазыкин // Деньги и кредит. – 2006. – №4. – С. 14–16.

48. Котковський В. С. Чинники забезпечення фінансової складової безпеки банківської діяльності / В. С. Котковський, В. В. Орлов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 50–54.

49. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах : монографія / В. М. Кочетков. – К. : Вид-во Європ. Університету, 2003. – 300 с.

50. Кочума І. І. Актуальні тенденції використання RegTech в сучасних умовах / І. І. Кочума // Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2019 року, м. Черкаси) / Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. – С. 20–23.

51. Крейнина М. Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле [Текст] / М. Н. Крейнина. – М.: ДИС: МВ – Центр, 2004. – 255 с.

52. Кузнєцова А. Я. Проблеми цінової та фінансової стабільності й інноваційного розвитку в Україні : монографія / А. Я. Кузнєцова. – Київ : УБС НБУ, 2010. – 263 с.

53. Лесик В. О. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. О. Лесик. – Харків, 2018. – 23 с.

54. Лукасевич И. Я. Совершенствование методов оценки надежности банков / И. Я. Лукасевич, Р. Е. Баранников // Бухгалтерия и банки. – 2002. – №9. – С.30–38.

55. Майорова Т. В. Регулювання діяльності FinTech-компаній в умовах глобалізації ринків фінансових послуг / Т. В. Майорова, О. В. Прилуцька // Науково-практичний збірник. – 2018. – № 4. – С. 2–7.
56. Масленчиков Ю. С. Системное и ситуационное управление банковской деятельностью / Ю. С. Масленчиков, Ю. Н. Тронин // Бизнес и банки. – 1998. – №3. – С. 1–3.
57. Микитчик І. І. Порівняльний аналіз методик рейтингової діяльності банків / І. І. Микитчик // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С. 167–173.
58. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. – Харків: Вид-во ХНЕУ, 2006. – 176 с.
59. Мстоян К. В. Надійність банку: сутність, складові та фактори впливу [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – Режим доступу <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1142>.
60. Овчинникова О. П. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы / О. П. Овчинникова, А. Ю. Бец // Финансы и кредит. – 2006. – №22. – С. 2–11.
61. Опря А. Т. Статистика: навч. посіб. / А. Т. Опря. – К.: ЦУЛ, 2012. – 472 с.
62. Пантелеев В. П. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / В. П. Пантелеев, С. П. Халява // Банківська справа. – 1996. – №1. – С. 32–35.
63. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
64. Пернарівський О. В. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10 (128). – С. 26–29.
65. Погореленко Н. П. Забезпечення фінансової стабільності банківського сектора України в сучасних умовах / Н. П. Погореленко, М. В. Остроушко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 306–311.
66. Поченчук Г. М. Екосистемний підхід на ринку фінансових послуг у цифрову епоху / Г. М. Поченчук, І. Б. Бабух // Проблеми системного підходу в економіці. – 2019. – № 4 (72). – С. 7–15.

67. Примостка Л. О. Банківські ризики: теорія та практика управління [Текст]: монографія / Л. О. Примостка, О. В. Лисенюк, О. О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.
68. Раєвський К. В. Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку / К. В. Раєвський, І. Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 1999. – № 3. – С. 31–41.
69. Рац О. Н. Інтегральна оцінка ефективності антикризового управління банку / О. Н. Рац // Проблеми економіки. – 2013. – №4. – С. 361–367.
70. Рисін В. В. Забезпечення та оцінка фінансової стійкості банку в умовах нестабільності [Текст] / В. В. Рисін // Вісник УБС НБУ. – 2009. – № 2. – С. 70–74.
71. Робинс Стефан П. Менеджмент. – 6-е изд.: Пер.с англ. – М.: Изд. Дом «Вильямс», 2002. – 880 с.
72. Саблина Н. В. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия / Н. В. Саблина, В. А. Теличко // Бизнес - Информ. – 2009. – № 3. – С. 78–82.
73. Семенча І. Є. Аналіз сучасного стану активів банків та джерела їх формування / І. Є. Семенча, В. І. Руденко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – С. 790–793.
74. Сенченко О. І. Рейтингова оцінка банків у розрізі аналізу їх фінансової безпеки на основі таксонометричного методу / О. І. Сенченко // Вісник НБУ. – 2011. – № 1 (179). – С. 58–60.
75. Склеповий І. Є. Складові стійкості комерційного банку / І. Є. Склеповий // Фінанси України. – 2002. – №5. – С. 138–143.
76. Тавасиев А. М. Банковское дело / Учебное пособие для вузов / Под ред. проф. А. М. Тавасиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
77. Управління ризиками банків [Текст]: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / За ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
78. Уткіна О. В. Система управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинних шляхом: дис. на здобуття наук. ступеня канд.

екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Уткіна. – К., 2019. – 199 с.

79. Фалюта А. В. Управління фінансовою стабільністю банків в економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. В. Фалюта. – Львів, 2010. – 20 с.

80. Фастовець М. М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні / М. М. Фастовець // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 38–45.

81. Фетисов Г. Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г. Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – 15. – С. 2–13.

82. Хуторна М. Е. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю в банку / М. Е. Хуторна, В. В. Гелеверя // Фінансовий простір. – 2015. – № 2 (18). – С. 113–119.

83. Чмутова І. М. Фінансова стійкість банку як індикатор ризику відмивання коштів та фінансування тероризму / І. М. Чмутова, Є. О. Ткачова // Економіка і суспільство. – 2018. – №.14. – С. 867–875.

84. Шелудько Н. М. Управління фінансовою стійкістю комерційних банків: монографія / Н. М. Шелудько. Ін-т економіки НАН України. – К., 2002. – 228 с.

85. Юдина А. А. Управление комплаенс-риском в деятельности хозяйствующего субъекта / А. А. Юдина // Современные научные исследования и разработки. – 2018. – № 12 (29). – С.1102–1109.

86. Clemento A. Di. Improving loan portfolio optimization by importance sampling techniques : evidence on Italian Banking books [Text] / A. Di Clemento // Economic Notes. – 2014. – Vol. 43. – P. 167–191.

87. Bezrodna O.S. Teoretyko-metodychni aspekty ocinjuvannja finansovoi' stabil'nosti bankivs'koi' systemy / O.S. Bezrodna, V. O. Lesik // Problems of Economy. – 2017. – Vol. 2. – P. 251-263.

88. Demirguc-Kunt A. Monitoring banking sector fragility: a multivariate logit approach / A. Demirguc-Kunt, E. Detragiach // The World Bank economic review. – 2000. – Vol. 14. – No. 2. – P. 287– 307.

89. Flood M. The Application of Visual Analytics to Financial Stability Monitoring / M. Flood, V. Lemieux, M. Varga, W. Wong // Journal of Financial Stability. – 2016. – Vol. 27. – P. 180–197.

90. Guidance for a risk-based approach. The banking sector (2014). URL: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf>.
91. Hawkesby C. Maintaining financial system stability: the role of macroprudential indicators / C. Hawkesby // Reserve Bank of New Zealand Bulletin. – 2000. . – Vol. 63. – No 2. – P. 38–52.
92. Jili N.N. Challenges in implementing monitoring and evaluation (M&E): the case of the Mfolozi Municipality / N.N. Jili, R.M. Mthethwa // African Journal of Public Affairs. – 2016. – Vol. 9. – No. 4. – P. 102–113.
93. Kozaric K. Financial soundness indicators in Bosnia and Herzegovina banking sector / K. Kozaric, E. Zunic // UTMS Journal of Economics. – 2014. – Vol. 5 (2). – P. 159–168.
94. Losiewicz-Dniestrzanska E. Monitoring of Compliance Risk in the Bank. / E. Losiewicz-Dniestrzanska // Procedia Economics and Finance. – 2015. – Vol. 26. – P. 800–805.
95. Petrovska M. Measures of Financial Stability in Macedonia / M. Petrovska, E. Mucheva Mihajlovska // Journal of Central Banking Theory and Practice. – 2013. – Vol. 2. – Issue 3. – P. 85– 110.
96. Phillips R. Optimizing prices for consumer credit [Text] / R. Phillips. – Columbia University : Center for pricing and revenue management, 2013. – 29 p.
97. Popovska, J. Modeling financial stability: the case of the banking sector in Macedonia / J. Popovska // Journal of Applied Economics and Business. – 2014. – Vol. 2. –No. 1. – P. 68–91.
98. Ryan E. The Role of Macroprudential Indicators in Monitoring Systemic Risk and Setting Policy / E. Ryan // Quarterly Bulletin Articles, Central Bank of Ireland. – 2017. – Vol. 2. – P. 62–80.
99. Salari M. A Credit risk model for bank's loan portfolio & optimize the VAR [Text] / M. Salari, S.H. Ghodsypour, M.S. Lemraski, H. Heidari // Interdisciplinary journal of contemporary research in business. – 2012. – Vol. 4. – P. 125–140.
100. Shar A. H. Performance Evaluation of Banking Sector in Pakistan: An Application of Bankometer / A. H. Shar // International Journal of Business and Management. – 2010. – Vol. 5. – No.8. – P. 81–86.

101. Swamy V. Banking System Resilience and Financial Stability - An Evidence from Indian Banking / V. Swamy // Journal of International Business and Economy. – 2013. – Vol. 14. – No 1. – P. 87–117.
102. Wissema J.G. The Art of Strategic Management, 8-th ed / J.G.Wissema. – Kluwer Publishers, 2008. – 105 p.
103. Офіційний сайт асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aub.org.ua>.
104. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/ru>.
105. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.
106. Офіційний сайт Міжнародний валютний Фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/russian/index.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Річна фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2017-2019 років

Звіт про фінансовий стан АТ КБ «Приватбанк»

Показник	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти	25300	27360	45894
Заборгованість банків	2903	-	27118
Кредити та аванси клієнтам	38335	32615	59544
Інвестиційні цінні папери	126676	180120	152157
Вбудовані похідні фінансові активи	34336	-	
Інвестиційна нерухомість	3648	3340	3379
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	3376	3843	4764
Інші фінансові активи	2981	2756	2210
Інші активи	8815	8899	9285
Майно, що перейшло у власність банку	7069	1361	1244
ВСЬОГО АКТИВІВ	253740	278120	309723
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Заборгованість перед НБУ	12394	9817	7721
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	234	196	201
Кошти клієнтів	212131	230997	240621
Відстрочене зобов'язання	151	137	121
Інші фінансові зобов'язання	1689	2255	1522
Резерви та нефінансові зобов'язання	3299	3135	3260
Субординований борг	129	-	-
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	230032	246545	255194
КАПІТАЛ			
Акціонерний капітал	206060	206060	206060
Емісійний дохід	23	23	23
Резерв переоцінки приміщень	804	722	614
Нереалізований (збиток)/прибуток від інвестиційних цінних паперів	(479)	(3303)	(1274)
Результат від операцій з акціонером	12174	12174	6850
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	23708	31575	54529
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	253740	278120	309723

Звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід АТ КБ
«Приватбанк»

Показник	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020
Процентні доходи	24485	30754	33841
Проценті витрати	18374	14002	14174
Чистий процентний дохід	6111	16752	19667
Прибуток (збиток) до оподаткування	(23895)	12789	32609
Витрати з податку на прибуток	(19)		
Чистий прибуток (збиток) за рік	(23914)	12798	32609
Інші сукупні доходи (витрати)	(1061)	(1874)	1974
ВСЬОГО СУКУПНИХ ДОХОДІВ (ВИТРАТ) ЗА РІК	(24930)	10924	34583

Додаток Б

Вихідні дані та допоміжні розрахункові дані для визначення
таксономічного показника

Таблиця Б.1

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника оцінки фінансової
стійкості банків

ПРИВАТБАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1151	0,9426	-0,0043	0,0973	0,1132	0,1761	0,2400
	Коефіцієнт надійності	0,1301	0,1190	-0,0043	0,1078	0,1276	0,2137	0,1157
	Коефіцієнт фінансового важеля	7,6873	8,4006	-233,6338	9,2773	7,8370	4,6800	-32,6253
	мультиплікатор капіталу	8,6873	1,0609	-232,6338	10,2773	8,8370	5,6800	-33,0152
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,0141	0,0979	0,0193	0,0131	0,0136	0,0154	0,0289
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1301	0,1263	0,9957	1,1078	1,1276	1,2137	0,9502
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1000	0,1419	0,1270	0,0882	0,0850	0,1495	0,1153
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8849	7,9188	1,0043	0,9027	0,8868	0,8239	2,0702
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7479	6,4869	0,2124	0,1504	0,1803	0,1922	1,3284
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	0,0032	0,0293	-0,8619	-0,0978	0,0393	0,1117	-0,1294
	Рентабельність капіталу	0,0279	0,0310	200,5091	-1,0055	0,3472	0,6342	33,4240
	Чиста процентна маржа	0,0341	0,0952	0,0190	0,0240	0,0602	0,0635	0,0493
ОЩАДБАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1547	0,0462	0,0748	0,1337	0,0852	0,0785	0,0955
	Коефіцієнт надійності	0,1831	0,0485	0,0809	0,1544	0,0932	0,0852	0,1075
	Коефіцієнт фінансового важеля	5,4622	20,6281	12,3663	6,4787	10,7329	11,7387	11,2345

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	мультиплікатор капіталу	6,4622	21,6281	13,3663	7,4787	11,7329	12,7394	12,2346
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,1754	0,5364	0,4147	0,2435	0,4824	0,5087	0,3935
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1831	1,0485	1,0809	1,1544	1,0932	1,0852	1,1075
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,2462	0,2821	0,3112	0,2217	0,1676	0,3002	0,2548
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8453	0,9538	0,9252	0,8663	0,9148	0,9214	0,9045
	Коефіцієнт кредитної активності	0,5650	0,4115	0,3131	0,3186	0,3101	0,2616	0,3633
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,0865	-0,0747	0,0126	0,0030	-0,0113	0,0010	-0,0260
	Рентабельність капіталу	-0,5588	-1,6150	0,1686	0,0227	-0,1322	0,0130	-0,3503
	Чиста процентна маржа	-0,0349	0,0371	0,0128	0,0153	0,0250	0,0221	0,0129
УКРЕКСІМБАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,0937	-0,0216	0,0334	0,0824	0,0522	0,0635	0,0506
	Коефіцієнт надійності	0,1034	-0,0212	0,0346	0,0898	0,0551	0,0678	0,0549
	Коефіцієнт фінансового важеля	9,6713	-47,1925	28,9257	11,1315	18,1476	14,7595	5,9072
	мультиплікатор капіталу	10,6712	-46,1925	29,9257	12,1315	19,1476	15,7595	6,9072
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,1957	-0,7154	0,4007	0,1202	0,2014	0,1881	0,0651
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1034	0,9788	1,0346	1,0898	1,0551	1,0678	1,0549
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,2708	0,2951	0,2492	0,2195	0,2258	0,4731	0,2889
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,9063	1,0216	0,9666	0,9176	0,9478	0,9365	0,9494
	Коефіцієнт кредитної активності	0,4045	0,3898	0,3645	0,3963	0,4484	0,3796	0,3972

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,0911	-0,0995	-0,0061	0,0045	0,0053	0,0004	-0,0311
	Рентабельність капіталу	-0,9718	4,5961	-0,1823	0,0544	0,1009	0,0071	0,6007
	Чиста процентна маржа	0,0217	0,0169	0,0202	0,0165	0,0118	0,0126	0,0166
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,0814	0,0993	0,1573	0,1618	0,1584	0,1368	0,1325
	Коефіцієнт надійності	0,0886	0,1103	0,1866	0,1930	0,1882	0,1643	0,1552
	Коефіцієнт фінансового важеля	11,2833	9,0701	5,3591	5,1818	5,3126	6,0850	7,0486
	мультиплікатор капіталу	12,2833	10,0701	6,3591	6,1818	6,3126	7,3109	8,0863
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,6516	0,4825	0,2616	0,2260	0,2369	0,2896	0,3580
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,0886	1,1103	1,1866	1,1930	1,1882	1,2015	1,1614
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,3276	0,3155	0,2334	0,1970	0,1775	0,1856	0,2394
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,9186	0,9007	0,8427	0,8382	0,8416	0,8323	0,8624
	Коефіцієнт кредитної активності	0,6519	0,4923	0,4868	0,5573	0,6412	0,5031	0,5554
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,0897	-0,0342	0,0648	0,0794	0,0709	0,0499	0,0235
	Рентабельність капіталу	-1,1014	-0,3445	0,4120	0,4906	0,4478	0,3649	0,0449
	Чиста процентна маржа	0,0880	0,0765	0,0844	0,0849	0,0962	0,0754	0,0842
ОТП БАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,0755	0,0778	0,1031	0,1136	0,1484	0,1810	0,1166
	Коефіцієнт надійності	0,0817	0,0844	0,1150	0,1282	0,1742	0,2210	0,1341

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Коефіцієнт фінансового важеля	12,2427	11,8518	8,6962	7,8008	5,7397	4,5255	8,4761
	мультиплікатор капіталу	13,2427	12,8518	9,6962	8,8008	6,7399	5,5256	9,4762
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,2192	0,2047	0,1316	0,1060	0,0834	0,0704	0,1359
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,0817	1,0844	1,1150	1,1282	1,1743	1,2210	1,1341
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1068	0,0552	0,1831	0,1683	0,1205	0,1157	0,1249
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,9245	0,9222	0,8969	0,8864	0,8516	0,8190	0,8834
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7364	0,6334	0,6126	0,6270	0,7176	0,5681	0,6492
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,1628	-0,1346	0,0368	0,0388	0,0593	0,0594	-0,0172
	Рентабельність капіталу	-2,1563	-1,7303	0,3573	0,3415	0,3995	0,3284	-0,4100
	Чиста процентна маржа	0,1092	0,0805	0,0432	0,0663	0,0838	0,0807	0,0773
ПУМБ								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1478	0,0974	0,0909	0,1047	0,1267	0,1436	0,1185
	Коефіцієнт надійності	0,1734	0,1079	0,0999	0,1170	0,1451	0,1957	0,1398
	Коефіцієнт фінансового важеля	5,7663	9,2656	10,0059	8,5489	6,8925	5,1091	7,5981
	мультиплікатор капіталу	6,7663	10,2656	11,0062	9,5489	7,8925	6,9644	8,7407
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,3086	0,4726	0,3708	0,3189	0,2749	0,2055	0,3252
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1734	1,1079	1,1000	1,1170	1,1451	1,3631	1,1678
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1778	0,2084	0,2317	0,2367	0,2274	0,2490	0,2218

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8522	0,9026	0,9091	0,8953	0,8733	0,7336	0,8610
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7576	0,6983	0,6230	0,5479	0,5464	0,5207	0,6156
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,0036	-0,0046	0,0082	0,0169	0,0378	0,0415	0,0160
	Рентабельність капіталу	-0,0246	-0,0477	0,0907	0,1613	0,2985	0,2892	0,1279
	Чиста процентна маржа	0,0626	0,0570	0,0177	0,0647	0,0827	0,0870	0,0620
УКРГАЗБАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,0662	0,1033	0,0983	0,0813	0,0700	0,0693	0,0814
	Коефіцієнт надійності	0,0709	0,1152	0,1090	0,0885	0,0753	0,0744	0,0889
	Коефіцієнт фінансового важеля	14,0984	8,6799	9,1748	11,3045	13,2851	13,4339	11,6628
	мультиплікатор капіталу	15,0977	9,6797	10,1748	12,3045	14,2851	14,4339	12,6626
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,4264	0,2667	0,2850	0,3086	0,2973	0,1737	0,2930
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,0709	1,1152	1,1090	1,0885	1,0753	1,0744	1,0889
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1627	0,1443	0,0537	0,1198	0,2156	0,4491	0,1909
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,9338	0,8967	0,9017	0,9187	0,9300	0,9307	0,9186
	Коефіцієнт кредитної активності	0,4696	0,3376	0,3775	0,4861	0,5502	0,3272	0,4247
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,1633	0,0063	0,0054	0,0091	0,0022	0,0210	-0,0199
	Рентабельність капіталу	-2,4657	0,0606	0,0545	0,1116	0,0311	0,3026	-0,3175
	Чиста процентна маржа	0,0530	0,0175	0,0134	0,0341	0,0987	0,0811	0,0496
УНІВЕРСАЛ БАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.

Продовження табл. Б1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1224	0,1139	0,1613	0,1490	0,0998	0,0957	0,1237
	Коефіцієнт надійності	0,1395	0,1286	0,1923	0,1750	0,1108	0,1058	0,1420
	Коефіцієнт фінансового важеля	7,1681	7,7776	5,2014	5,7137	9,0226	9,4498	7,3889
	мультиплікатор капіталу	8,1681	8,7776	6,2014	6,7126	10,0226	10,4498	8,3887
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,1997	0,2360	0,1725	0,1346	0,2138	0,0975	0,1757
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1395	1,1286	1,1923	1,1748	1,1108	1,1058	1,1420
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1282	0,1925	0,1264	0,1816	0,1930	0,1513	0,1622
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8776	0,8861	0,8387	0,8512	0,9002	0,9043	0,8764
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7092	0,6467	0,6460	0,6198	0,5875	0,5475	0,6261
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	-0,0666	-0,3469	0,0187	0,0160	0,0060	0,0316	-0,0569
	Рентабельність капіталу	-0,5436	-3,0454	0,1158	0,1076	0,0606	0,3300	-0,4958
	Чиста процентна маржа	0,0376	0,0188	0,0564	0,0561	0,0547	0,0689	0,0488
ТАСКОМБАНК								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1165	0,0907	0,0802	0,0675	0,1198	0,1343	0,1015
	Коефіцієнт надійності	0,1319	0,0998	0,0872	0,0724	0,1361	0,1551	0,1137
	Коефіцієнт фінансового важеля	7,5826	10,0231	11,4678	13,8212	7,3494	6,4465	9,4484
	мультиплікатор капіталу	8,5826	11,0231	12,4693	14,8212	8,3494	7,4461	10,4486
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,1275	0,2861	0,6074	0,4411	0,3437	0,3484	0,3590

Закінчення табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1319	1,0998	1,0873	1,0724	1,1361	1,1551	1,1137
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,0676	0,1534	0,1599	0,0561	0,1277	0,1646	0,1216
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8835	0,9093	0,9197	0,9325	0,8802	0,8658	0,8985
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7170	0,7189	0,6738	0,7514	0,7890	0,6446	0,7158
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	3,1689	0,2588	0,0007	0,0113	0,0226	0,0238	0,5810
	Рентабельність капіталу	27,1971	2,8526	0,0092	0,1681	0,1886	0,1775	5,0989
	Чиста процентна маржа	0,0520	0,0448	0,0378	0,0575	0,0594	0,0645	0,0527
ПІВДЕННИЙ								
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ср. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Показники оцінки капітальної стійкості банків	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,1266	0,1027	0,1009	0,0893	0,1007	0,1009	0,1035
	Коефіцієнт надійності	0,1450	0,1145	0,1123	0,0981	0,1120	0,1193	0,1169
	Коефіцієнт фінансового важеля	6,8985	8,7344	8,9066	10,1923	8,9264	8,3810	8,6732
	мультиплікатор капіталу	7,8979	9,7344	9,9066	11,1923	9,9260	9,9104	9,7613
	коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,4944	0,4321	0,4279	0,3922	0,3487	0,3923	0,4146
Показники оцінки ліквідності банків	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,1449	1,1145	1,1123	1,0981	1,1120	1,1825	1,1274
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,1395	0,3833	0,5335	0,1477	0,0976	0,1291	0,2384
Показники оцінки ресурсної стійкості банків	Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8735	0,8973	0,8991	0,9107	0,8993	0,8457	0,8876
	Коефіцієнт кредитної активності	0,7191	0,6161	0,6574	0,6235	0,6283	0,4620	0,6177
Показники оцінки ефективності діяльності банків	Рентабельність активів	0,0137	0,0075	0,0033	0,0022	0,0099	0,0107	0,0079
	Рентабельність капіталу	0,1080	0,0728	0,0331	0,0242	0,0983	0,1065	0,0738
	Чиста процентна маржа	0,0285	0,0217	0,0218	0,0389	0,0507	0,0426	0,0340

Таблиця Б.2

Проміжні розрахункові дані для побудови інтегрального таксономічного показника

ПРИВАТБАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,48	3,93	-0,02	0,41	0,47	0,73	3,93
Коефіцієнт надійності (С)	1,12	1,03	-0,04	0,93	1,10	1,85	1,85
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	-0,24	-0,26	7,16	-0,28	-0,24	-0,14	-0,28
мультиплікатор капіталу (С)	-0,26	-0,03	7,05	-0,31	-0,27	-0,17	7,05
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	0,49	3,39	0,67	0,45	0,47	0,53	3,39
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,19	0,13	1,05	1,17	1,19	1,28	1,28
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,87	1,23	1,10	0,76	0,74	1,30	1,30
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,43	3,83	0,49	0,44	0,43	0,40	3,83
Коефіцієнт кредитної активності (С)	0,56	4,88	0,16	0,11	0,14	0,14	4,88
Рентабельність активів (С)	-0,02	-0,23	6,66	0,76	-0,30	-0,86	6,66
Рентабельність капіталу (С)	0,001	0,001	6,00	-0,03	0,01	0,02	6,00
Чиста процентна маржа (С)	0,69	1,93	0,38	0,49	1,22	1,29	1,93
Відстань Сі0	13,67	11,64	10,86	13,56	13,92	14,05	0,00
Сі0 середнє значення	11,10						
С0	21,195695						
S0 (середнє кв.відхилення)	5,0478108						
Інтегральний показник	0,355	0,451	0,488	0,360	0,343	0,337	1
ОЦАДБАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	1,62	0,48	0,78	1,40	0,89	0,82	1,62
Коефіцієнт надійності (С)	1,70	0,45	0,75	1,44	0,87	0,79	1,70

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	0,49	1,84	1,10	0,58	0,96	1,04	0,49
мультиплікатор капіталу (С)	0,53	1,77	1,09	0,61	0,96	1,04	1,77
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	0,45	1,36	1,05	0,62	1,23	1,29	1,36
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,07	0,95	0,98	1,04	0,99	0,98	1,07
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,97	1,11	1,22	0,87	0,66	1,18	1,22
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,93	1,05	1,02	0,96	1,01	1,02	1,05
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,56	1,13	0,86	0,88	0,85	0,72	1,56
Рентабельність активів (С)	3,33	2,88	-0,49	-0,12	0,43	-0,04	3,33
Рентабельність капіталу (С)	1,60	4,61	-0,48	-0,06	0,38	-0,04	4,61
Чиста процентна маржа (С)	-2,71	2,88	0,99	1,19	1,94	1,71	2,88
Відстань Сі0	6,54	2,26	6,86	6,26	5,49	6,11	0,00
Сі0 середнє значення	4,79						
С0	10,02433						
S0 (середнє кв.відхилення)	2,617845						
Інтегральний показник	0,348	0,775	0,315	0,375	0,452	0,390	1,00
УКРЕКСІМБАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	1,85	-0,43	0,66	1,63	1,03	1,25	1,85
Коефіцієнт надійності (С)	1,88	-0,39	0,63	1,64	1,00	1,23	1,88
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	1,64	-7,99	4,90	1,88	3,07	2,50	-7,99
мультиплікатор капіталу (С)	1,54	-6,69	4,33	1,76	2,77	2,28	4,33
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	3,01	-10,98	6,15	1,84	3,09	2,89	6,15
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,05	0,93	0,98	1,03	1,00	1,01	1,05
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,94	1,02	0,86	0,76	0,78	1,64	1,64
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,95	1,08	1,02	0,97	1,00	0,99	1,08

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,02	0,98	0,92	1,00	1,13	0,96	1,13
Рентабельність активів (С)	2,93	3,20	0,20	-0,14	-0,17	-0,01	3,20
Рентабельність капіталу (С)	-1,62	7,65	-0,30	0,09	0,17	0,01	7,65
Чиста процентна маржа (С)	1,30	1,02	1,21	1,00	0,71	0,76	1,30
Відстань Сі0	14,03	20,64	15,56	13,86	14,28	13,95	0,00
Сі0 середнє значення	13,19						
С0	25,78						
S0 (середнє кв.відхилення)	6,2978429						
Інтегральний показник	0,456	0,200	0,397	0,463	0,446	0,459	1,00
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,61	0,75	1,19	1,22	1,20	1,03	1,22
Коефіцієнт надійності (С)	0,57	0,71	1,20	1,24	1,21	1,06	1,24
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	1,60	1,29	0,76	0,74	0,75	0,86	0,74
мультиплікатор капіталу (С)	1,52	1,25	0,79	0,76	0,78	0,90	1,52
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	1,82	1,35	0,73	0,63	0,66	0,81	1,82
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	0,94	0,96	1,02	1,03	1,02	1,03	1,03
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	1,37	1,32	0,97	0,82	0,74	0,78	1,37
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	1,07	1,04	0,98	0,97	0,98	0,97	1,07
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,17	0,89	0,88	1,00	1,15	0,91	1,17
Рентабельність активів (С)	-3,81	-1,45	2,75	3,37	3,02	2,12	3,37
Рентабельність капіталу (С)	-24,54	-7,68	9,18	10,93	9,98	8,13	10,93
Чиста процентна маржа (С)	1,05	0,91	1,00	1,01	1,14	0,89	1,14
Відстань Сі0	36,21	19,25	2,33	1,53	1,82	3,38	0,00
Сі0 середнє значення	9,22						
С0	36,415004						

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
S0 (середнє кв.відхилення)	13,598466						
Інтегральний показник	0,006	0,471	0,936	0,958	0,950	0,907	1
ОТП БАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,65	0,67	0,88	0,97	1,27	1,55	1,55
Коефіцієнт надійності (С)	0,61	0,63	0,86	0,96	1,30	1,65	1,65
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	1,44	1,40	1,03	0,92	0,68	0,53	0,53
мультиплікатор капіталу (С)	1,40	1,36	1,02	0,93	0,71	0,58	1,40
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	1,61	1,51	0,97	0,78	0,61	0,52	1,61
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	0,95	0,96	0,98	0,99	1,04	1,08	1,08
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,85	0,44	1,47	1,35	0,96	0,93	1,47
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	1,05	1,04	1,02	1,00	0,96	0,93	1,05
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,13	0,98	0,94	0,97	1,11	0,88	1,13
Рентабельність активів (С)	9,48	7,83	-2,14	-2,26	-3,45	-3,46	9,48
Рентабельність капіталу (С)	5,26	4,22	-0,87	-0,83	-0,97	-0,80	5,26
Чиста процентна маржа (С)	1,41	1,04	0,56	0,86	1,08	1,04	1,41
Відстань Сі0	1,77	2,75	13,24	13,31	14,42	14,37	0,00
Сі0 середнє значення	8,55						
С0	21,856458						
S0 (середнє кв.відхилення)	6,6534288						
Інтегральний показник	0,919	0,874	0,394	0,391	0,340	0,343	1,000
ПУМБ							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	1,25	0,82	0,77	0,88	1,07	1,21	1,25
Коефіцієнт надійності (С)	1,24	0,77	0,71	0,84	1,04	1,40	1,40
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	0,76	1,22	1,32	1,13	0,91	0,67	0,67

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
мультиплікатор капіталу (С)	0,77	1,17	1,26	1,09	0,90	0,80	1,26
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	0,95	1,45	1,14	0,98	0,85	0,63	1,45
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,00	0,95	0,94	0,96	0,98	1,17	1,17
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,80	0,94	1,04	1,07	1,02	1,12	1,12
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,99	1,05	1,06	1,04	1,01	0,85	1,06
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,23	1,13	1,01	0,89	0,89	0,85	1,23
Рентабельність активів (С)	-0,23	-0,29	0,51	1,05	2,36	2,59	2,59
Рентабельність капіталу (С)	-0,19	-0,37	0,71	1,26	2,33	2,26	2,33
Чиста процентна маржа (С)	1,01	0,92	0,29	1,04	1,33	1,40	1,40
Відстань Сі0	3,89	4,10	3,09	2,17	0,97	1,04	0,00
Сі0 середнє значення	2,18						
С0	5,3374596						
S0 (середнє кв.відхилення)	1,578907						
Інтегральний показник	0,271	0,231	0,422	0,593	0,819	0,805	1,000
УКРГАЗБАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,81	1,27	1,21	1,00	0,86	0,85	1,27
Коефіцієнт надійності (С)	0,80	1,30	1,23	1,00	0,85	0,84	1,30
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	1,21	0,74	0,79	0,97	1,14	1,15	0,74
мультиплікатор капіталу (С)	1,19	0,76	0,80	0,97	1,13	1,14	1,19
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	1,46	0,91	0,97	1,05	1,01	0,59	1,46
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	0,98	1,02	1,02	1,00	0,99	0,99	1,02
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,85	0,76	0,28	0,63	1,13	2,35	2,35
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	1,02	0,98	0,98	1,00	1,01	1,01	1,02
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,11	0,79	0,89	1,14	1,30	0,77	1,30
Рентабельність активів (С)	8,20	-0,31	-0,27	-0,46	-0,11	-1,05	8,20

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Рентабельність капіталу (С)	7,77	-0,19	-0,17	-0,35	-0,10	-0,95	7,77
Чиста процентна маржа (С)	1,07	0,35	0,27	0,69	1,99	1,63	1,99
Відстань Сі0	1,95	11,91	11,94	12,08	11,54	12,78	0,00
Сі0 середнє значення	8,89						
С0	19,775541						
S0 (середнє кв.відхилення)	5,4451643						
Інтегральний показник	0,901	0,398	0,396	0,389	0,417	0,354	1,000
УНІВЕРСАЛІ БАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,99	0,92	1,30	1,20	0,81	0,77	1,30
Коефіцієнт надійності (С)	0,98	0,91	1,35	1,23	0,78	0,75	1,35
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	0,97	1,05	0,70	0,77	1,22	1,28	0,70
мультиплікатор капіталу (С)	0,97	1,05	0,74	0,80	1,19	1,25	1,25
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	1,14	1,34	0,98	0,77	1,22	0,55	1,34
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,00	0,99	1,04	1,03	0,97	0,97	1,04
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,79	1,19	0,78	1,12	1,19	0,93	1,19
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	1,00	1,01	0,96	0,97	1,03	1,03	1,03
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,13	1,03	1,03	0,99	0,94	0,87	1,13
Рентабельність активів (С)	1,17	6,10	-0,33	-0,28	-0,11	-0,56	6,10
Рентабельність капіталу (С)	1,10	6,14	-0,23	-0,22	-0,12	-0,67	6,14
Чиста процентна маржа (С)	0,77	0,39	1,16	1,15	1,12	1,41	1,41
Відстань Сі0	7,13	1,26	9,09	9,05	8,88	9,61	0,00
Сі0 середнє значення	6,43						
С0	14,538104						
S0 (середнє кв.відхилення)	4,0542284						

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Інтегральний показник	0,510	0,914	0,375	0,378	0,390	0,339	1,000
ТАСКОМБАНК							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	1,15	0,89	0,79	0,66	1,18	1,32	1,32
Коефіцієнт надійності (С)	1,16	0,88	0,77	0,64	1,20	1,36	1,36
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	0,80	1,06	1,21	1,46	0,78	0,68	0,68
мультиплікатор капіталу (С)	0,82	1,05	1,19	1,42	0,80	0,71	1,42
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	0,36	0,80	1,69	1,23	0,96	0,97	1,69
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,02	0,99	0,98	0,96	1,02	1,04	1,04
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,56	1,26	1,32	0,46	1,05	1,35	1,35
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,98	1,01	1,02	1,04	0,98	0,96	1,04
Коефіцієнт кредитної активності (С)	1,00	1,00	0,94	1,05	1,10	0,90	1,10
Рентабельність активів (С)	5,45	0,45	0,00	0,02	0,04	0,04	5,45
Рентабельність капіталу (С)	5,33	0,56	0,00	0,03	0,04	0,03	5,33
Чиста процентна маржа (С)	0,99	0,85	0,72	1,09	1,13	1,23	1,23
Відстань Сі0	1,71	7,04	7,71	7,76	7,65	7,64	0,00
Сі0 середнє значення	5,64						
С0	12,27856						
S0 (середнє кв.відхилення)	3,3168899						
Інтегральний показник	0,860	0,427	0,372	0,368	0,377	0,377	1,000
ПІВДЕННИЙ							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Еталон
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів (С)	0,48	3,93	-0,02	0,41	0,47	0,73	3,93
Коефіцієнт надійності (С)	1,12	1,03	-0,04	0,93	1,10	1,85	1,85
Коефіцієнт фінансового важеля (Д)	-0,24	-0,26	7,16	-0,28	-0,24	-0,14	-0,28
мультиплікатор капіталу (С)	-0,26	-0,03	7,05	-0,31	-0,27	-0,17	7,05

Закінчення табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8
коефіцієнт захищеності власного капіталу (С)	0,49	3,39	0,67	0,45	0,47	0,53	3,39
Коефіцієнт загальної ліквідності (С)	1,19	0,13	1,05	1,17	1,19	1,28	1,28
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (С)	0,87	1,23	1,10	0,76	0,74	1,30	1,30
Коефіцієнт залучення ресурсів (С)	0,43	3,83	0,49	0,44	0,43	0,40	3,83
Коефіцієнт кредитної активності (С)	0,56	4,88	0,16	0,11	0,14	0,14	4,88
Рентабельність активів (С)	-0,02	-0,23	6,66	0,76	-0,30	-0,86	6,66
Рентабельність капіталу (С)	0,001	0,001	6,00	-0,03	0,01	0,02	6,00
Чиста процентна маржа (С)	0,69	1,93	0,38	0,49	1,22	1,29	1,93
Відстань Сі0	13,67	11,64	10,86	13,56	13,92	14,05	0,00
Сі0 середнє значення	11,10						
С0	21,195695						
S0 (середнє кв.відхилення)	5,0478108						
Інтегральний показник	0,355	0,451	0,488	0,360	0,343	0,337	1

Додаток В
Таблиця В.1

Якісні рівні ризику змін фінансової стійкості банку з урахуванням коефіцієнта варіації

Період	2014-2016				2017-2019			
Показник	Рівень ризику змін фінансової стійкості	Середнє значення	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації	Рівень ризику змін фінансової стійкості	Середнє значення	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації
Назва банку								
АТ КБ «Приватбанк»	Н → С середній рівень	0,431	0,069	15,91%	Н → Н високий рівень	0,347	0,012	3,44%
АТ «Ощадбанк»	Н → Н високий рівень	0,479	0,257	53,53%	Н → С середній рівень	0,406	0,041	10,06%
АТ «Укрексімбанк»	С → С середній рівень	0,351	0,134	38,19%	С → С середній рівень	0,456	0,009	1,95%
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Н → В середній рівень	0,471	0,465	98,73%	В → В низький рівень	0,938	0,027	2,92%
АТ «ОТП Банк»	В → С (0,394 < 0,729) середній рівень	0,729	0,291	39,92%	С → Н високий рівень	0,358	0,029	7,99%
АТ «ПУМБ»	Н → С середній рівень	0,308	0,101	32,71%	С → В (0,805 < 0,739) низький рівень	0,739	0,127	17,14%
АБ «Укргазбанк»	В → С (0,396 < 0,565) середній рівень	0,565	0,291	51,50%	С → Н високий рівень	0,387	0,032	8,16%
АТ «Універсал банк»	С → Н високий рівень	0,600	0,280	46,77%	Н → Н високий рівень	0,369	0,027	7,23%
АТ «Таскомбанк»	В → Н високий рівень	0,553	0,267	48,33%	Н → Н високий рівень	0,374	0,005	1,39%
АБ «Південний»	С → С середній рівень	0,469	0,070	15,00%	Н → С середній рівень	0,345	0,118	34,28%

Додаток Д
Публікації за період навчання

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ
УДК 338.28:330.322(477) Нечипоренко
Д. І.

Студентка 1м курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація: У статті досліджено сутність поняття «проектне фінансування», виділено основні переваги проектного фінансування серед можливих форм довгострокового кредитування. Розглянуто та проаналізовано проблеми, котрі стримують розвиток проектного фінансування в Україні, а також надано рекомендації стосовно його розвитку в найближчій перспективі.

Ключові слова: проект, проектне фінансування, довгострокове кредитування, інвестування, інвестиційний клімат.

Аннотация: В статье исследована сущность понятия «проектное финансирование», выделены основные преимущества проектного финансирования среди возможных форм долгосрочного кредитования. Рассмотрены и проанализированы проблемы, которые сдерживают развитие проектного финансирования в Украине, а также даны рекомендации относительно его развития в ближайшей перспективе.

Ключевые слова: проект, проектное финансирование, долгосрочное кредитование, инвестирование, инвестиционный климат.

Abstract: The article explores the essence of the concept of "project financing", identifies the main advantages of project financing among the possible forms of long-term lending. The problems that hinder the development of project financing in Ukraine are considered and analyzed, and recommendations are given on its development in the near future.

Keywords: project, project financing, long-term lending, investment, investment climate.

Досягнення високого рівня розвитку економіки будь-якої країни в сучасних умовах є неможливим без вирішення соціально-економічних

проблем, серед яких найбільш гострим є питання з подолання інвестиційної кризи. В результаті світової фінансової кризи та за умов високого рівня конкуренції для банківських установ важливим є пошук інструментів для забезпечення розміщення фінансових ресурсів на довготривалий період, при цьому потрібно підтримувати необхідний рівень дохідності та ризиків. До числа таких інструментів належить проектне фінансування. Проте в Україні дана форма фінансування є ще на жаль недостатньо вивчена та мало розповсюджена. Для того, щоб банки мали змогу розширювати масштаби інвестиційного кредитування та ефективно розподіляти потенційні ризики між всіма учасниками, необхідно більш детально вивчати сутність проектного фінансування та його можливості.

Дослідженням існуючих проблем, котрі перешкоджають ефективному розвитку проектного фінансування в Україні, та напрямів їх усунення присвятили свої роботи багато науковців, серед яких необхідно відмітити таких вітчизняних учених, як: Г. Бардиш [1], В. Жуков [2], Е. Йескомб [3], О. Лапко [4], О. Ляхова [5], Т.В. Майорова [6] та ін. Проте не всі аспекти даної проблеми були висвітлені та знайшли обґрунтованого наукового вирішення.

Враховуючи вищевикладене, метою даної статті є виявлення проблем розвитку проектного фінансування та виявлення основних напрямів активізації подальшого піднесення проектного фінансування.

В науковій літературі існує чимало визначень поняття «проектне фінансування», всі вони відрізняються, але доповнюють одне одного. Тож для проведення подальшого аналізу наявних проблем розвитку проектного фінансування та виявлення напрямів активізації його розвитку, перш за все потрібно дослідити сутність даного поняття.

Для цього розглянемо як вітчизняні та іноземні науковці трактують значення даного поняття (табл. 1).

Отже, проведений аналіз показав, що попри розповсюджене використання проектного фінансування у всьому світі, визначення його сутності різні науковці бачать по різному. Тому під поняттям «проектне фінансування» пропонується розуміти таку форму фінансування, в

основу якої покладено грошові потоки, які було отримано в процесі реалізації самого інвестиційного проекту.

Таблиця 1

Визначення сутності поняття «проектне фінансування»

Автор	Сутність
Г. Бардиш [1]	Проектне фінансування – це фінансування довготермінових проектів у галузі промисловості та інфраструктури, що базується на складній фінансовій структурі
О. Ляхова [5]	Проектне фінансування охоплює інвестування і володіння промисловим активом через юридично незалежну компанію, що фінансується безрегресним боргом
Е. Йескомб [3]	Проектне фінансування - одна з форм залучення інвестицій, яка найчастіше використовується в будівництві, енергетиці, нафтогазовій і гірничодобувній галузях, а також при створенні великих інфраструктурних об'єктів.
Т. Майорова [6]	Проектне фінансування – це форма реалізації фінансово-кредитних відносин учасників із приводу організації та здійснення фінансування інвестиційного проекту з використанням різноманітних фінансових інструментів за умови, що джерелами погашення заборгованості виступають генеровані проектом грошові потоки, а забезпеченням боргу виступають активи учасників фінансування
О. Лапко [4]	Проектне фінансування – це фінансування великомасштабних довгострокових проектів (програм) розвитку та модернізації інфраструктури, промисловості, енергетики, інноваційних програм та проектів із використанням специфічних фінансових інструментів.

Не звертаючи уваги на значні переваги проектного фінансування, серед яких: можливість передбачити майбутні результати від реалізації інвестиційного проекту, залучення до фінансування іноземних інвесторів; використання комплексного підходу до розгляду інвестиційного проекту; оцінка фінансового стану та платоспроможності позичальника; забезпечення підтримкою міжнародних організацій тих об'єктів, які фінансуються, та на високий світовий рівень розвитку проектного фінансування, в Україні реалізація проектного фінансування є досить складною. Дослідивши праці вітчизняних та зарубіжних науковців, було з'ясовано, які саме проблеми перешкоджають розвитку проектного фінансування в Україні (рис. 1) [2,4,5].

Рис. 1. Проблеми, що стримують розвиток проектного фінансування в Україні

Найголовнішою, із всіх перерахованих, проблемою, котра стримує розвиток проектного фінансування в Україні є проблема, яка пов'язана з встановленими Національним банком України обмеженнями, що стосовно обсягів інвестування. Так як, проектне фінансування має потребу у значних обсягах фінансових вкладень, а також є довгостроковим, то для того, щоб реалізація проектного фінансування була ефективною необхідно забезпечити їх доступність для позичальників шляхом зменшення вартості. Цього можна досягти через перегляд системи резервування коштів комерційних банків у напрямку зменшення норми резервування. Також необхідно забезпечити створення стимулюючої системи обов'язкового резервування для банків, котрі активно займаються інвестиційним кредитуванням [4].

Також розвитку проектного фінансування в Україні значно перешкоджає відсутність законодавчої бази, яка слугує основою для проведення різноманітних фінансових операцій.

Серед головних перепон розвитку проектного фінансування варто виділити несприятливий інвестиційний клімат. Для подолання цієї перешкоди вкрай необхідне втручання держави у вигляді підтримки та гарантування страхування ризиків, котрі виникають в процесі реалізації проектного фінансування [5].

Таким чином, для стабілізації ситуації, що склалася в країні, з точки зору економіки, необхідно розвивати проектне фінансування, що належить до найбільш прогресивних та ефективних напрямів фінансування інвестицій в реальний сектор економіки. Також необхідна участь держави в забезпеченні дієвості даного механізму.

Держава також повинна надавати банкам різноманітні заходи підтримки, для того, щоб стимулювати їх розширити свою діяльність у сфері кредитування інвестиційних проектів. До таких заходів підтримки варто віднести наступні [6]:

- забезпечення передбачуваної економічної ситуації в країні;
- створення системи гарантій, які б стосувалися виконання зобов'язань за інвестиційними кредитами;
- субсидювання процентних ставок за інвестиційними кредитами банків;
- введення податкових стимулів для учасників інвестиційного процесу;
- розробка ефективної нормативно-правової бази, яка б здійснювала регулювання організації процесу проектного фінансування.

Таким чином, дослідивши наявні проблеми розвитку проектного фінансування в Україні та врахувавши всі можливі переваги його подальшого розвитку та використання, було визначено, що проектне фінансування є найбільш перспективним напрямом інвестування капіталу в прибуткові сфери бізнесу. Тому необхідно на практиці застосувати перераховані вище заходи підтримки його розвитку, що дозволить найближчим часом забезпечити ефективний розвиток проектного фінансування на території нашої країни.

Література:

1. Бардиш Г. О. Проектне фінансування : підруч. / Г. О. Бардиш. – [2-ге вид.]. – К. : Алерта, 2007. – 463 с.
2. Жуков В. В. Проектне фінансування: навч. посібник / В. В. Жуков. – 2-ге вид., випр. і доп. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 248 с.
3. Йескомб Э. Р. Принципы проектного финансирования / Э. Р. Йескомб. – Москва : Вершина, 2008. – 488 с.
4. Лапко О. О. Проектне фінансування як інноваційний механізм реалізації інвестиційних проектів / О. О. Лапко // «Економіка» : науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА», 2017. – № 4(32). – С. 165–170.
5. Ляхова О. О. Проектне фінансування: підруч. / О. О. Ляхова, А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 736 с.
6. Майорова Т.В. Банківське проектне фінансування: глобальний ринок та проблеми розвитку в Україні / Т.В. Майорова, О.М. Шуплат // Фінанси, облік і аудит. – К.: КНЕУ, 2017. – Вип. 2. – С. 110–125.

ФІНАНСУВАННЯ БАНКАМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА
СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

УДК 658.14:338.22-022.51/.55(477)

Нечипоренко Д. І.

Студентка 1м курсу

фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація: Було досліджено сучасний стан та перспективи подальшого фінансування банками розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Також визначено обсяги кредитів, виданих малим та середнім підприємствам. Проаналізовано результати діяльності підприємств за підсумками 2018 року. Визначено комплекс заходів, спрямованих на підтримку та розвиток малого та середнього підприємництва в Україні.

Ключові слова: малі та середні підприємства, кредит, банківські установи, фінансування, залучені ресурси.

Аннотация: Было исследовано современное состояние и перспективы дальнейшего финансирования банками развития малого и среднего предпринимательства в Украине. Также определены объемы кредитов, выданных малым и средним предприятиям. Проанализированы результаты деятельности предприятий по итогам 2018 года. Определен комплекс мероприятий, направленных на поддержку и развитие малого и среднего предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, кредит, банковские учреждения, финансирование, привлеченные ресурсы.

Abstract: The current state and prospects of further financing of small and medium business development banks in Ukraine were investigated. The volume of loans granted to small and medium-sized enterprises is also defined. The results of the activity of enterprises based on the results of 2018 are analyzed. A set of measures aimed at supporting and developing small and medium business in Ukraine has been identified.

Keywords: small and medium-sized enterprises, credit, banking institutions, financing, attracted resources.

Негативні наслідки світової фінансової кризи позначилися на розвитку економіки нашої країни, зокрема, на розвитку вітчизняного підприємництва. А саме, це стосується малого та середнього підприємництва, бо воно не має достатньої кількості резервів та вдосконалених страхових інструментів для того, щоб самостійно подолати кризовий натиск, який кожного разу стає все сильнішим. Проте не варто забувати, що саме малі та середні підприємства є фундаментом для постійного розвитку економіки країни в цілому, шляхом створення більшої частини валового внутрішнього продукту, забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності, підвищення соціального захисту населення та підтримка середнього класу, а його переваги, серед яких: гнучкість, мобільність, можливість швидко реагувати та своєчасно пристосовуватися до різноманітних змін попиту, низькі експлуатаційні витрати, можуть свідчити про наявність високого потенціалу до подолання наслідків фінансово-економічної кризи та забезпечення економічного зростання. На основі цього можна зазначити, що МСП як сектор економіки є панівним за чисельністю зайнятого населення та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Також цей сектор забезпечує здорову конкуренцію, що задовольняє високу якість наданих товарів та послуг [4].

Дослідженням існуючих проблем фінансування банками малого та середнього підприємництва присвятили свої роботи багато науковців, серед яких необхідно відмітити таких вчених, як: М. Фрідман, І. Фішер, Дзюблук О. В., Коробчук Т. І., Ковальчук В. М., Сарай М. І.

Метою даної статті є визначення сучасного стану забезпечення банківського кредитування розвитку малого та середнього підприємництва.

Світова практика свідчить, що роль кредиту в економіці має вагомим значення, оскільки сучасне господарство не може функціонувати стабільно без кредитної підтримки. Адже саме кредит допомагає зміцнити господарську діяльність підприємства, оскільки він є необхідною умовою кругообігу виробничих фондів і фондів обігу. Завдяки кредитним відносинам немає потреб обов'язкового накопичення власних коштів і відбувається більш швидке залучення ресурсів у господарський

оборот за рахунок економії часу при закупівлі сировини, матеріалів тощо [2, с. 84].

Банківська стратегія в кредитуванні малого бізнесу залежить від характеристики його ресурсної бази. У цьому полягає головна суперечність усієї банківської системи: можливості банку не співпадають із потребами ринку фінансової послуги, яку багато банкірів називають кредитуванням малого та середнього бізнесу, хоча насправді процедура надання такого кредиту мало чим відрізняється від процедури по інших суб'єктах [1, с. 15].

Відомо, що серед можливих джерел фінансування підприємництва банківські кредити за статистикою займають лише третє місце після доходів від діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва та особистих коштів засновників (табл.1) [7].

Із приведеної нижче таблиці бачимо, що протягом року з серпня 2018 р. по серпень 2019 р. обсяг кредитів наданих великим, середнім та малим підприємства не мав чіткої тенденції до збільшення чи зменшення, загалом спостерігалися різні коливання значень обраного показника.

Таблиця 1

Кредити, надані іншим фінансовим корпораціям, за розмірами підприємств на великі, середні та малі (млн. грн.)

Період	Усього	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
2018 рік				
Серпень	5258	1853	1380	2025
Вересень	4607	1087	1472	2048
Жовтень	4769	1172	1618	1979
Листопад	5312	1955	1332	2025
Грудень	5300	1330	1972	1998
2019 рік				
Січень	5795	2089	1924	1782
Лютий	5234	2251	1201	1782
Березень	5594	2474	1250	1870
Квітень	5738	2631	1310	1797
Травень	5735	2474	1288	1973
Червень	5492	2275	1265	1952
Липень	5430	2227	1241	1962
Серпень	5394	1975	1250	2169

Проте, провівши аналіз обсягів наданих кредитів було визначено, що на серпень 2019 р. в порівнянні з серпнем 2018 р. обсяг кредитів, наданих великим підприємствам, зріс на 6,6%, обсяг кредитів, наданих середнім підприємствам зменшується на 9,4%, а обсяг кредитів, наданих малим підприємствам, зростає на 7,1%. Загалом обсяг кредитів, наданих великим, середнім та малим підприємствам, протягом аналізованого періоду зростає на 2,6%. Проте, варто також зазначити, що питома вага кредитів, наданих підприємствам малого та середнього бізнесу, в структурі кредитного портфеля банків України є незначною та вже протягом багатьох років ледве досягає 20%.

В ході дослідження було проведено аналіз фінансових результатів до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі підприємства у 2018 р. (табл. 2) [6].

Таблиця 2

Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності у 2018 році (млн.грн)

	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали прибуток	
		у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат
Усього	373260,8	74,3	668753,0	25,7	295492,2
Великі підприємства	175055,5	76,7	277691,0	23,3	102635,5
Середні підприємства	151479,1	78,2	251755,0	21,8	100275,9
Малі підприємства	46726,2	74,1	139307,0	25,9	92580,8

Отже, за підсумками 2018 року можемо простежити позитивні зміни за результатами діяльності малих підприємств, оскільки вони мають чистий прибуток, тоді як за останні 8 років їх діяльність була збитковою, також серед малих підприємств більший за інші, відсоток підприємств, які отримали збиток, що становить 25,9%.

Головною проблемою, яка перешкоджає отриманню банківського кредиту для малого підприємництва є те, що банківські установи більш

зацікавлені у кредитування великого підприємництва, що суттєво впливає на вартість залучених ресурсів, оскільки надання невеликих кредитів для банків є низькорентабельною роботою.

У зв'язку з погіршенням економічної ситуації в цілому по країні малі підприємства лідирують за обсягами прострочених кредитів.

Основною причиною, яка стримує зростання обсягів кредитування малого та середнього підприємництва в Україні є недостатній обсяг інформації, яка потрібна банкам для подальшої оцінки кредитного ризику. Це проявляється через відсутність прозорої звітності та низького рівня централізованого відстеження кредитних історій організацій [3, с. 21].

Для подолання існуючих труднощів необхідно виділити комплекс заходів, які б забезпечили підтримку малого бізнесу. На основі проведеного опитування CIPE – Україна до таких заходів підтримки розвитку малого та середнього підприємництва можемо віднести наступні [5, с. 51]:

- субсидування процентної ставки за кредитами для малих підприємств, що працюють у галузях з низькою рентабельністю;
- стабілізація податкового режиму для малих підприємств;
- заходи, спрямовані на підвищення прозорості малого бізнесу;
- розвиток інфраструктури підтримки та освітня робота в середовищі малих підприємств;
- створення фондів підтримки малих підприємств, які б надавали допомогу в зборі документації та навчанні роботі з банками;
- стимулювання форсованого формування фонду кредитних історій.

Отже, дослідивши сучасний стан кредитування банками України малого та середнього підприємництва можна зробити висновок, що забезпечення банківськими кредитами даного сегменту економіки є недостатнім. Нині в Україні існує велика кількість проблем, які певною мірою стримують кредитування малого та середнього підприємництва. Для активізації кредитування, для того щоб малі та середні підприємства могли розвиватися та ефективно функціонувати необхідно враховувати інтереси всіх учасників даного процесу як підприємців, так і банків. Щоб одна сторона могла отримати банківський кредит на прийнятних умовах, а інша – повернути свої гроші разом з належними їй відсотками.

Література

1. Абрамова І.М. Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні / І. М. Абрамова // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 12 – 17.
2. Біломістний О. М. Проблеми фінансування малих підприємств за рахунок банківського кредитування [Текст] / О. М. Біломістний // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – № 1 (4). – 2009. - С. 81-84.
3. Долбнева, Д. В. Стан та перспективи розвитку банківського кредитування МСП в Україні [Текст] / Д. В. Долбнева // Вісник Запорізького національного університету. – №2 (22). – Запоріжжя, 2014. – С. 197-206.
4. Малахова О. Л. Напрями активізації банківського кредитування суб'єктів підприємництва в Україні [Текст] / О. Л. Малахова // Економічний аналіз – № 2. – Теннопіль, 2016. – С. 22-30.
5. Панцир С. І. Зелена книга політики малого підприємництва внутрішньо переміщених осіб / С. І. Панцир, С. В. Шуміхін, К. М. Різниченко. – Київ: Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 75с.
6. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]: офіційний сайт – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Національний Банк України [Електронний ресурс]: офіційний сайт - Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

МОТИВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658:331.108

Нечипоренко Д. І.

Студентка 1м курсу

фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація: У статті було визначено значення понять «мотивація» та «мотиваційний менеджмент». Також було розглянуто вплив мотиваційного менеджменту на якість праці співробітників підприємства. Відповідно до цього досліджено головні практичні та теоретичні основи побудови ефективної системи організації праці персоналу в підприємницькій діяльності та розглянуто моделі мотивації, які використовують менеджери зарубіжних підприємств.

Ключові слова: мотивація, мотиваційний менеджмент, персонал, підприємницька діяльність, HR - менеджер.

Аннотация: В статье было определено значение понятий «мотивация» и «мотивационный менеджмент». Также было рассмотрено влияние мотивационного менеджмента на качество труда сотрудников предприятия. В соответствии с этим исследованы главные практические и теоретические основы построения эффективной системы организации труда персонала в предпринимательской деятельности и рассмотрены модели мотивации, которые используют менеджеры зарубежных предприятий.

Ключевые слова: мотивация, мотивационный менеджмент, персонал, предпринимательская деятельность, HR - менеджер.

Abstract: The article defines the meaning of the terms "motivation" and "motivational management". The influence of motivational management on the quality of work of employees of the enterprise was also considered. Accordingly, the main practical and theoretical bases of building an effective system of organization of work of staff in entrepreneurial activity are investigated and the models of motivation used by managers of foreign enterprises are considered.

Keywords: motivation, motivational management, staff, entrepreneurial

activity, HR manager.

В сучасному економічному середовищі існує потреба в мотивації працівників краще виконувати свої зобов'язання, оскільки головною метою діяльності будь-кого підприємства є отримання максимально можливого прибутку, що важко досягти без якісної роботи та професіоналізму працівників. Так як результат роботи кожного працівника залежить не тільки від його професійних навичок та досвіду роботи, а й від клімату, який існує в колективі, та бажання працювати, тому необхідно підбирати та запроваджувати такі методи мотивації, які б змогли задовольняти, і працівників, і керівництво. На жаль, в сучасному світі багато підприємств обирають для свого персоналу жорсткі методи «мотивації», а саме застосовують значні штрафи за невиконання певного переліку робіт, це, звичайно, певною мірою змушує працівників краще виконувати свою роботу, проте до певного часу. Більшість цим незадоволена і в результаті чого на таких підприємствах спостерігається висока плинність кадрів. Отже, керівники підприємства, а особливо HR-менеджери, повинно багато уваги приділяти не лише наявності диплому та професійних навичок, а також розуміти потреби людей та створювати для них гарні умови праці і оточуюче середовище, оскільки саме персонал є головним на підприємстві, який забезпечує досягнення цілей діяльності.

Дослідженню існуючих проблем формування ефективного мотиваційного менеджменту в підприємницькій діяльності та напрямів їх усунення присвятили свої роботи багато науковців, серед яких необхідно відмітити таких вчених, як: В. М. Гриньова [1], С. Ф. Покропивний [5], А. М. Колот [2], О. Д. Сердюк [6], М. Х. Мескон [3], Л. О. Нікіфорова [4], В. В. Травін [8], Е. А. Уткін [9], В. П. Сладкевич [7], К. Ховард [10] та багато інших. Проте не всі аспекти даної проблеми були висвітлені та знайшли обґрунтованого наукового вирішення.

Метою статті є визначення значення мотиваційного менеджменту в підприємницької діяльності.

В науковій літературі існує чимало визначень поняття «мотивація», всі вони відрізняються, але доповнюють одне одного. Тож для проведення подальшого аналізу розвитку мотиваційного менеджменту в

підприємницькій діяльності, перш за все потрібно дослідити сутність даного поняття.

Для цього розглянемо як вітчизняні та іноземні науковці трактують значення даного поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності поняття «мотиваційний менеджмент»

Автор	Сутність
О.Д. Сердюк [6]	Процес спонукання та стимулювання кожного працівника і колективу в цілому до результативної діяльності для досягнення особистих цілей та головної мети підприємства.
М.Х. Мескон [3]	Процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей та цілей підприємства.
В.В. Травін [8]	Прагнення працівника задовольнити свої потреби за допомогою трудової діяльності.
С.Ф. Покропивний [5]	Процес заохочення людей до ефективної діяльності, спрямованої на досягнення цілей організації шляхом формування мотивів.
А.М. Колот [2]	Сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації; сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини.

Мотивація використовується для того, щоб ефективно управляти персоналом та стимулювати його до трудової діяльності. Тож для проведення подальшого аналізу розвитку мотиваційного менеджменту в підприємницькій діяльності, перш за все потрібно дослідити сутність поняття «мотиваційний менеджмент».

Даний термін є новим для української науки, незважаючи на те, що в працях зарубіжних вчених він застосовується починаючи із 90-х років ХХ століття.

Отже, Е. Уткін вважає, що «мотиваційний менеджмент - це управління, в якому пріоритет надається мотивації творчої, продуктивної, ініціативної та професійної діяльності людини» [9]. На думку К. Ховард та Е. Коротков мотиваційний менеджмент варто трактувати як «тип управління, в якому пріоритет надається мотивації професійної поведінки, діяльності, відносинам, а не адмініструванню та жорсткому контролю» [10].

Таким чином, мотиваційний менеджмент – це процес управління

персоналом за допомогою різноманітних методів для досягнення головної мети діяльності підприємства, на основі загальної колективної зацікавленості в цьому.

Мотивацію класифікують за певними ознаками (рис. 1).

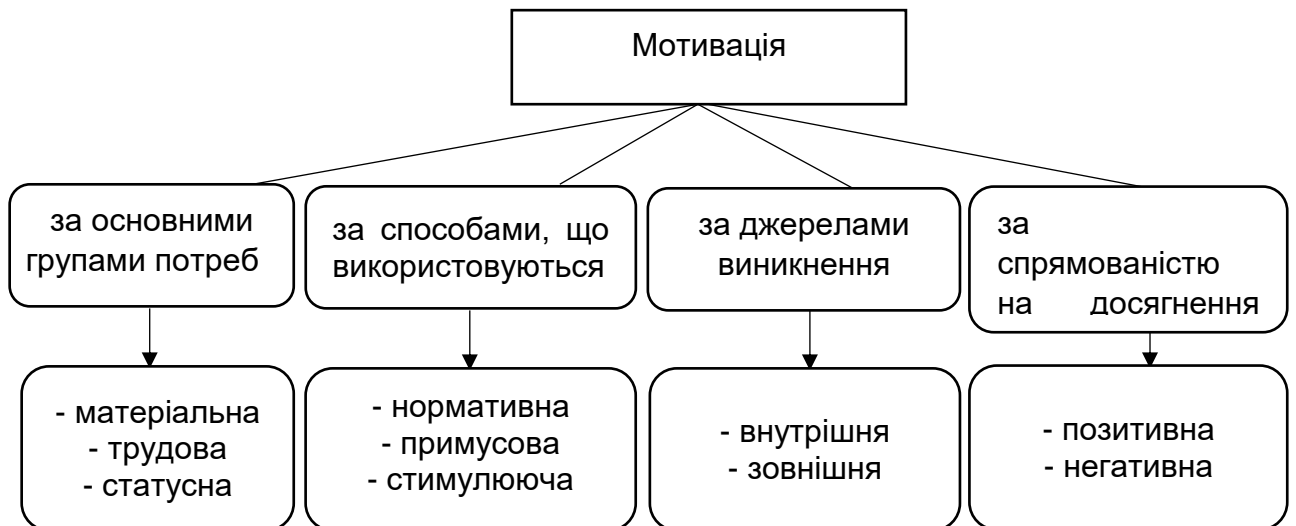

Рис. 1. Класифікація мотивації (розроблено автором за даними [7])

Нині є дуже розповсюдженою система мотивації, яка передбачає стимулювання за матеріальним принципом, проте така система є застарілою та такою, яка не приносить очікуваного результату на постійній основі. На більшості підприємств працівники або недостатньо мотивовані, або не мотивовані взагалі, що негативно впливає на загальний рівень діяльності підприємства. Проте, якщо така система мотивації відповідає принципам, серед яких відомі науковці виокремлюють: адекватність, своєчасність, справедливість, об'єктивність, значущість, передбачуваність, то тоді така система буде достатньо ефективною, для забезпечення та підтримки високо рівня якості праці персоналу підприємства [1].

Тому для того, щоб мотивація працівників була дієвою та приносила користь для підприємства, при цьому відповідала потребам персоналу, необхідно кожного працівника сприймати як окрему особистість з його потребами та інтересами. Саме завдяки цьому HR – менеджер може створити таку систему мотивації, яка б враховувала потреби керівництва підприємства, його персоналу та була основою до

підвищення ефективної діяльності підприємства.

В процесі виконання даної роботи в соціальних мережах було проведено опитування працівників різних сфер діяльності з метою визначення найбільш ефективного методу мотивації серед працівників. Зокрема, в опитуванні взяли участь 210 респондентів, з яких 86 чол. – працівники навчальних закладів; 27 чол. – працівники правоохоронних органів; 63 чол. – працівники ТРЦ, магазинів та 34 чол. – медичні працівники. Дане опитування проводилося протягом тижня (з 1.04.2020р. по 7.04.2020р.) та передбачало наступне питання: За допомогою якого методу мотивації ви будете працювати краще? Серед відповідей було запропоновано наступні: грошова винагорода; подарунки; корпоративні свята; тренінги, навчання, підвищення кваліфікації; похвала від керівництва. Результати опитування відображено на рис. 2.

Отже, відповідно до отриманих результатів, для 68% працівників головною мотивацією є саме грошова винагорода, 18% опитуваних гарною мотивацією вважають різноманітні подарунки на підприємстві, 7% віддають перевагу безкоштовним тренінгам, навчання, підвищенні кваліфікації та лише 2% опитуваних вважають гарною мотивацією до якісного виконання своїх обов'язків похвалу від керівництва або більш професійних співробітників. Також як вид мотивації було запропоновано штрафи та покарання, проте ніхто не обрав його за мотивацію, навпаки говорили, що це не є мотивацією, тому його виключено із переліку.

Рис. 2. Результати опитування

Для формування ефективної системи мотивації необхідно враховувати не тільки матеріальну складову, а ще значну увагу варто приділяти нематеріальним складовим, серед яких універсальними є [4]:

- гнучкий графік;
- підвищення по службі;
- забезпеченість робочого місця необхідним, для виконання завдань обладнанням;
- позитивне ставлення керівництва до працівників;
- зворотній зв'язок;
- безкоштовне навчання.

Проте варто пам'ятати, що у всіх працівників різні характери та прагнення до професійного самовираження, тому необхідно враховувати всі ці особливості і тоді нематеріальні складові мотивації не лише забезпечать підвищення ефективності праці, а ще наблизять до мінімуму використання матеріальних складових.

Для того, щоб на вітчизняних підприємствах була створена ефективна система мотивації також варто вивчати та використовувати іноземний досвід. Найбільш прогресивними системами мотивації праці визнано американську, німецьку, французьку, шведську та японську моделі (табл. 2).

Таблиця 2

Іноземні моделі мотивації

Модель мотивації	Основні елементи
Американська	Висока якість роботи; наявний високий рівень професіоналізму; заохочення до підприємницької діяльності.
Німецька	Висока якість праці.
Французька	Якість праці, висока кваліфікація, кількість пропозицій.
Шведська	Солідарна заробітна плата.
Японська	Високий рівень професійної майстерності; результативність роботи, вік та стаж працівника.

Як показує практика, використання чужого досвіду без врахування реального стану, який спостерігається на тому чи іншому підприємстві, може призвести до негативних наслідків. Тому досвідчені менеджери, створюють власні системи мотивації на підприємстві виходячи з особливого складу його колективу.

Таким чином, в теорії та на практиці доведено, що саме завдяки правильній мотивації персоналу досягається висока ефективність підприємницької діяльності. Ефективна система мотивації є тим необхідним елементом, завдяки якому покращується результативність та якість праці персоналу, що в свою чергу забезпечує прогресивний розвиток підприємства.

Отже, керівникам підприємств не варто забувати про значення мотивації праці персоналу, бо правильно сформована сукупність мотиваторів є запорукою позитивних результатів діяльності підприємства.

Література:

1. Гриньова В.М. Стимулювання праці в інноваційної діяльності підприємств машинобудування: монографія / В.М. Гриньова, А.А. Тарасенко – Харків. – 2010. – 164 с.
2. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник / А.М. Колот, С.О. Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2012. – 397 с.
3. Мескон М.Х. Основи менеджменту. Пер. з англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі. – М.: Справа, 1997. – 702 с.
4. Нікіфорова Л.О. Тімбілдинг як основа ефективного розвитку колективу / Л.О. Нікіфорова, Я.В. Білоконь // Економічний простір. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. – № 2. – С. 24 – 31.
5. Покропивний С.Ф. Продуктивність, мотивація та оплата праці: підручник / С.Ф. Покропивний. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
6. Сердюк О.Д. Теорія та практика менеджменту: навч. посібник / О.Д. Сердюк – К.: Професіонал, 2010. – 432 с.
7. Сладкевич В.П. Мотивационный менеджмент: курс лекцій / В. П. Сладкевич. – К. : МАУП, 2001. – 168 с.
8. Травін В.В. Основи кадрового менеджменту: Практ. посібник / В.В. Травін, В.А. Дятлов – 3-е вид., випр. і доп. – М.: Справа, 2001. – 336 с.
9. Уткин Е. А. Основи мотиваційного менеджмента / Е. А. Уткин. – М.: ЕКМОС, 2000. – 352 с.
10. Ховард К. Принципи менеджмента: Управління в системі цивілізованого підприємництва: навч. посібник / К. Ховард, Е. Коротков – М: Инфра-М, 1996. – С.58.

Додаток Е
Публікації за темою дипломної роботи

УДК 336:330.131.7

Методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків

І.М. Чмутова, О.С. Безродна, Д.І. Нечипоренко

Вступ. Концентрація уваги та масштабний інтерес щодо питань формування механізмів запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму на глобальному та державному рівнях більшості розвинутих країн є реакцією на усвідомлення світовою економічною спільнотою усіх загроз, пов'язаних із тенденціями прискорення та поширення відповідних процесів. В Україні також розпочато курс на реалізацію стратегічно важливого напрямку розвитку системи фінансового моніторингу на засадах ризик-орієнтованого підходу, досягнуто позитивні зміни у оновленні законодавства [22] для його гармонізації з міжнародними стандартами FATF [12], Директивами ЄС, у тому числі Директивою 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей і фінансування тероризму» [4] та ін. У цілому проведені трансформації демонструють позитивні зміни та дали певні результати, але їх подальша капіталізація залежить від ефективності та узгодженості роботи усіх суб'єктів системи, зокрема, як тих, що здійснюють регулювання та нагляд у цій сфері, так і тих, що виконують функції первинного фінансового моніторингу.

Відстежуючи статистичну звітність Держфінмоніторингу за останні декілька років [39], слід відзначити, що серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), що надсилають спеціально уповноваженому органу інформацію про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу (з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу / порогові фінансові операції (з 29.04.2020), з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу / підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020), з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу / порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020), відстеження (моніторинг) фінансових операцій), понад 95% повідомлень надходить саме від банків. Так, наприклад, протягом першого півріччя 2020 року кількість взятих на облік Держфінмоніторингом повідомлень, отриманих від банків, становила: у I кварталі – 2 886 437 повідомлень [41], у II кварталі – 1 023 022 повідомлення [40], при загальній

кількості повідомлень про фінансові операції від усіх СПФМ 2 925 055 та 1 037 502 у відповідні періоди. Попри високу активність банків у питаннях звітування, результати проведення інспекційних перевірок НБУ з питань фінансового моніторингу демонструють наявність ризиків використання послуг банківських установ для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення (ВК/ФТРЗ), фіксують випадки здійснення ними ризикової діяльності. Розміри штрафів за порушення вимог законодавства у сфері ВК/ФТРЗ диференціюються в залежності від змісту та кількості виявлених порушень (серед яких: неподання/несвоєчасне подання/подання недостовірної статистичної звітності з питань фінансового моніторингу, неналежна ідентифікація та верифікація клієнтів та ігнорування припинення обслуговування окремих з них, несвоєчасне виявлення, не виявлення, порушення порядку аналізу, реєстрації та зупинення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, створення перешкод і порушення порядку проведення фінансового моніторингу та ін.) та визначаються відповідно до Положення Про застосування Національним банком України заходів впливу [36]. У цьому Положенні зазначено, що максимальні суми штрафів не повинні перевищувати 1 % від суми зареєстрованого статутного капіталу банків і накладаються у разі встановлення факту здійснення ними ризикової діяльності або виявлення порушень з усіх/більшості питань у сфері фінансового моніторингу [36].

За результатами Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії ВК/ФТРЗ у 2019 році [24, с.144] рівень використання банків для відмивання коштів оцінено як середній, проте значні розміри клієнтської бази банків, готівковий характер деяких продуктів, доступ до окремих банківських послуг третіх осіб, широкі можливості онлайн-транзакцій, зокрема, платежі до юрисдикцій, в яких не засовуються належні заходи, а також послуги з обміну валюти особам, що не є клієнтами банку, робить сектор дуже вразливим. Це в свою чергу може призвести до значних фінансових втрат і репутаційних ризиків як наслідку реалізації комплаєнс-ризиків у сфері відмивання коштів.

Терміни «комплаєнс», «комплаєнс функція», «комплаєнс-контроль», «комплаєнс-система» та «комплаєнс-ризик» для західної практики давно вже не є новими. В свою чергу в країнах пострадянського простору тільки виникає

жвавий інтерес щодо дослідження змістовного навантаження цих понять та практичних аспектів, які з ними пов'язані. Зокрема, відповідні питання для банківництва знайшли своє відображення у роботах таких науковців як: Т. М. Болгар [15], Н. М. Внукова [16], К. Г. Гончарова [17], Л. В. Джулій [18], Я. Жарій [21], Л. Л. Калініченко [25], О. М. Колодізев [29], Л. А. Ключко [27], Н.В. Москаленко [30], Б.М. Орленко [32], О.М. Сарахман [37], М.Е. Хуторна [43] та ін. При цьому в межах виокремлених напрямів досліджень аспекти особливостей оцінки комплаєнс-ризиків банків, зокрема, у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму, є недостатньо опрацьованими та потребують більш детального аналізу.

Тому, **метою статті** є обґрунтування показників та формування методичного інструментарію для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків.

У Положенні «Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» комплаєнс-ризик визначено як ризик виникнення збитків, санкцій або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів або втрати репутації внаслідок невиконання банком своїх зобов'язань, нормативно-правових актів, ринкових стандартів, правил добросовісної конкуренції, корпоративної етики, внутрішніх документів банку [34]. Виходячи з цього, комплаєнс-ризик має певну диверсифікованість, поєднуються в окремі групи, які розмежовуються за функціями регулятивного контролю та деонтології. Також у Положенні [34] зазначено, що у системі управління ризиками банків цей тип ризику повинен бути комплексно оцінений, оскільки розглядається як один із суттєвих видів ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності (наряду з ризиком ліквідності, кредитним, процентним, ринковим та операційним ризиками).

Аналіз наукової літератури [34,35,46,30] дозволив узагальнити основні напрями, за якими здійснюється ідентифікація комплаєнс-ризиків у банках (рис.1).

Ідентифікація і оцінка комплаєнс-ризиків є інформаційним підґрунтям для запровадження необхідних заходів щодо його контролю, моніторингу та використання інструментарію з метою подальшого попередження та/або абсорбування з урахуванням можливих для банку наслідків. Тому, забезпечення об'єктивної та своєчасної оцінки комплаєнс-ризиків є важливим завданням для

менеджменту банків, дозволяє розширити перелік опцій для прийняття ріш

Рис.1. Напрями ідентифікації комплаєнс-ризиків банків

Джерело: узагальнено на основі [30,34,35,46]

Попри важливість цього завдання з урахуванням специфіки прояву комплаєнс-ризиків та його характеру існують й певні нюанси та обмеження щодо його оцінки. Так, наприклад, Дж. Бірінделлі, П. Ферретті [3], К. Людвік [8] зазначають, що комплаєнс-ризик часто вимірюється з точки зору ймовірності настання події та її впливу, коли вона все ж настає. Л.А. Ключко [27, с.57] також звертає увагу на те, що до моменту виникнення комплаєнс-ризиків він не завжди піддається виміру (наприклад, ризик втрати репутації).

Оцінювання практики дотримання вимог банками, які функціонують на території Італії, що проводилось дослідниками [3] об'єднувало два загальних напрями – організаційні наслідки та наслідки для оцінки ризиків. В якості критеріїв оцінки використано: структуру комплаєнс-ризиків, організаційну структуру банку, звітність, культуру, цілі та завдання персоналу, задіяного у комплаєнсі, ефективність роботи таких працівників. У процесі дослідження авторами [3] виявлено, що італійські банки у порівнянні із структурними підрозділами іноземних банків, приділяють менше уваги питанням комплаєнсу. Схожі висновки представлені у дослідженні й інших італійських науковців [5],

які здійснювали порівняння фінансових посередників (з точки зору ґрунтовності підходів до визначення ймовірності реалізації комплаєнс-ризиків та оцінки їх наслідків). Також ними [5] виявлено зв'язок із розміром фінансової компанії та ефективністю управління комплаєнс-ризиком через їх меншу схильність до впровадження дієвих підходів у цій сфері.

А.О. Юдіна [46] наголошує про необхідність проведення оцінки на підставі наявних історичних даних (інформації про виявлені порушення законодавства, галузевих стандартів, правил, про накладені санкції щодо установи, судові позови та ін.). На основі цієї інформації на думку авторки є можливим проведення кількісної оцінки та розроблення математичних моделей для прогнозування ймовірності виникнення та величини збитку від ризиків в майбутньому. При цьому даний спосіб оцінки характерний для таких областей комплаєнсу, які можна оцифрувати з позиції нездатності реалізації комплаєнс-функції. У випадку неможливості оцифрування даних доцільним є проведення експертного оцінювання з використання бального або бально-вагового способів оцінки, які розробляються всередині кожної кредитної організації самостійно. Авторами [30] надано рекомендації щодо використання показників динаміки, а як засіб їх отримання – застосовування технології об'єднання або фільтрації даних, які можуть вказувати на потенційні проблеми управління комплаєнс-ризиками [30, с. 68-69].

Польська дослідниця Є. Лосевич-Дністровська [7] розглядає можливість оцінювання комплаєнс ризику шляхом врахування ймовірності виникнення ризику та рейтингу ризик-фактору (від 1 до 5). При цьому рівень ризику від незначного до катастрофічного диференціюється за кольоровою гамою – зелений, жовтий та червоний. Дослідники [43, с.115; 45, с.55] наголошують на необхідності за показниками оцінювання комплаєнс-ризиків встановлювати граничні значення або обмеження (ліміти), що можуть слугувати інструментами моніторингу і за якими фіксується перевищення банком допустимого рівня комплаєнс-ризиків.

В межах програми оцінки комплаєнс-ризиків під час його інвентаризації використовуються наступні дані [10]: про відповідність (висновки наглядового контролю та інші результати тестування огляду); дані внутрішнього тестування та результати зовнішнього аудиту; зовнішні огляди та розрахунки; дані клієнтів (наприклад, їх скарги); бізнес-дані (інформація про прибутки та збитки, дані

про затвердження нового продукту, його складність); регулятивні дані (зміни правил, значні дисциплінарні стягнення або врегулювання, сфери регуляторної уваги).

М. Е. Хуторною та В.В. Гелеверею [43] запропоновано перелік ключових індикаторів комплаєнс-ризиків банків у розрізі таких рушійних чинників як процеси, персонал, система та зовнішнє середовище. Складова «процеси» включає показники щодо кількості виявлених порушень законодавства з питань фінансового моніторингу, несвоєчасності подання звітності до НБУ, накладених штрафів на банк, наявності черг у відділеннях [43, с.117].

Слід наголосити, що у площині здійснення регуляторного контролю у сучасних вітчизняних банках питанням оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу («ризик юридичної відповідальності або ризик застосування заходів впливу Національним банком України, виникнення фінансових збитків та репутаційних втрат, що може зазнати банк у зв'язку з незабезпеченням належного рівня відповідності всім вимогам законів України, нормативно-правових актів, правил, внутрішніх документів банку, правил поведінки, що можуть застосовуватись під час виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу» [33]) дійсно відводиться важливе місце. Це зумовило появу і широке розповсюдження такого терміну як «AML (Anti-Money Laundering) compliance», в межах якого на думку білоруського дослідника В. Шулековського [45] внутрішній контроль орієнтований на такі аспекти як: ідентифікація клієнтів, збір та зберігання відомостей, які містять інформацію про діяльність та ділову репутацію клієнтів, виявлення підозрілих фінансових операцій клієнтів, їх документальна фіксація та передача інформації до відповідних органів фінансового моніторингу та ін. [45, с.54].

Виходячи з цього, комплаєнс-ризик фінансового моніторингу синтезує ознаки комплаєнс-ризиків та ризику суб'єкту первинного фінансового моніторингу (у даному випадку банку) бути залученим або причетним до процесів відмивання коштів та фінансування тероризму.

Про існування тісного зв'язку комплаєнс-ризиків із ризиками ПВК/ФТ наголошено і у Керівництві для банків з протидії відмиванні коштів та фінансуванню тероризму (Anti-Money-Laundering (AML) & Countering Financing of Terrorism (CFT) Risk Management in Emerging Market Banks. Good Practice

Note, IFS) [1]. Окрім комплаєнс-ризик у Керівництві акцентовано увагу на зв'язку ризику відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму із стратегічним, ринковим, кредитним, операційним, правовим, репутаційним ризиками та ризиком ліквідності банків. В свою чергу до інших якісних ризик-факторів віднесено: очікуване зростання кількості рахунків клієнтів та доходів; плинність персоналу, задіяного у AML-комплаєнсі; ступінь використання третіх сторін для виконання вимог до програм та завдань з метою протидії ВК/ФТРЗ; попередні заходи впливу; результати незалежного аудиту та нагляду.

За документами Вольфсберзької групи, зокрема, у «Оцінюванні ризиків відмивання коштів, санкцій, хабарництва та корупції» [13] в якості критеріїв визначення відповідних ризиків розглядаються ризики клієнтів, ризики продуктів і послуг, ризики каналів, географічні ризики та інші якісні ризик-фактори (можуть впливати на операційний ризик та у свою чергу сприяти збільшенню або зменшенню ймовірності ризиків AML-контроля, тобто комплаєнс-ризик фінансового моніторингу). Серед таких якісних ризик-факторів розглянуто: стабільність клієнтської бази; інтеграцію IT-систем; очікувані результати/зростання кількості клієнтів; очікування щодо зростання доходів; плинність персоналу, задіяного у AML-комплаєнсі; надійність контрагентів; існуючі/заплановані послуги та/або продукти; попередні/заплановані процеси злиття або поглинання; існуючі проєкти та ініціативи, пов'язані з реалізацією AML-комплаєнсу (наприклад, виявлення недоліків, офшорінг); попередні заходи впливу; національну оцінку ризиків та ін. [13]. Також зауважено, що незалежно від обраного підходу оцінки ризиків, пов'язаних із цією сферою, він повинен мати чітке обґрунтування та документування, має бути затвердженим. Методики оцінки ризиків повинні бути чітко сформульовані, у тому числі чітко визначені критерії оцінювання та їх вплив на сукупний результат оцінки (вагові внески).

У керівництві з ризик-орієнтованого підходу у банківському секторі FATF [6] зазначено, що при оцінюванні ризику відмивання коштів банку необхідно враховувати цілий ряд факторів: характер, масштаб, складність та диверсифікованість бізнесу; цільові ринки; кількість клієнтів із високим ризиком; повноваження банку, що визначаються його діяльністю або його клієнтів, спеціальними повноваженнями з урахуванням високих рівнів корупції

та організованої злочинності та/або керівництв FATF щодо протидії ВК/ФТРЗ; канали розповсюдження, включаючи простір, в якому банк взаємодіє із клієнтом або простір, на який він покладається (або має можливість покладатися), третіх сторін для забезпечення належної добросовісності клієнтів та використання технології; незалежний аудит та перевірки; частота та обсяг транзакцій, включаючи звичайну діяльність банку та профіль клієнтів.

Не зважаючи на те, що сьогодні перехід на рівень ризик-орієнтованих ознак, що фіксують факти здійснення ризикової діяльності, зміщує акцент на сам ризик банків бути залученими до ВК/ФТРЗ, комплаєнс-ризик фінансового моніторингу з позиції його змістовного навантаження все ж таки у більшій мірі має внутрішнє походження.

З урахуванням визначених особливостей ідентифікації та вимірювання комплаєнс-ризиків, а також проаналізованих ризик-факторів ініціації залученості банків у процеси відмивання коштів, серед основних напрямів оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу в межах цієї статті пропонується розглядати: результати інспекційних перевірок Національним банком (накладені штрафи та застереження за встановлені порушення законодавства України у сфері фінансового моніторингу), рівень розвитку системи комплаєнсу банківської установи (відображає здатність адекватно реагувати на існуючі ризики), персонал та операційну діяльність банку.

Схожі висновки зроблено й білоруським науковцем В. Шулековським [45, с.53-54], яким проведено поглиблене дослідження щодо теоретичного підґрунтя оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу. Автор зауважує на тому, що для ефективного управління комплаєнс-ризиком у банку необхідно комплексно розуміти причини його виникнення, до яких автор відносить: недоліки в організації системи внутрішнього контролю в банку, підозри щодо участі банку та його співробітників у незаконних фінансових операціях, відсутність або неякісність програмного забезпечення функціонування системи внутрішнього контролю, недостатній рівень підготовки працівників та виконавчої дисципліни, невиконання банком вимог законодавства, рекомендацій міжнародних організацій, вимог внутрішніх документів банку, відсутність у внутрішніх документах банку механізмів регулювання конфлікту інтересів між працівниками, нездатність банку ефективно протидіяти ВК/ФТРЗ, а також будь-якій іншій протиправній

діяльності. На його думку для оцінювання цього ризику доцільно враховувати [45, с.55]: зміни фінансового стану, а саме зміни структури власного капіталу банку; збільшення/зменшення кількості випадків, виявлених співробітниками банку; порушення вимог законодавства у сфері ВК/ФТРЗ; невиконання правил внутрішнього контролю, що призводить до ненаправлення до органу фінансового моніторингу інформації про банківські операції та інші угоди, які мають підозрілий характер; збільшення/зменшення кількості випадків перебоїв у роботі банківських електронних систем та програмного забезпечення; підвищення або зниження професійного рівня працівників банку.

На користь врахування окремих напрямів в межах реалізації оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу слід навести такі пояснення та аргументи. Зокрема, щодо його зв'язку із операційним ризиком та роботою персоналу не тільки задіяного у АML-комплаєнсі, але й у цілому. Так, наприклад, при розгляді зв'язку між операційним та комплаєнс-ризиками досить часто наголошується, що однією з причин їх реалізації є некомпетентні дії персоналу [38,с.141;43,с.113-114]. До того ж, як зазначено в [2,9,11], внутрішній контроль обов'язково повинен охоплювати людські ресурси. Зокрема, в межах програми АML у якості її окремих опор виокремлено [2]: систему внутрішнього контролю для забезпечення постійної відповідності; тестування на відповідність (проводиться персоналом банку або третьою стороною); призначення особи або осіб, відповідальних за координацію та моніторинг повсякденного дотримання вимог; програму навчання відповідного персоналу. Незважаючи на те, що кожна з цих фундаментальних основ є обов'язковою, їх присутність без інтеграції не дає найкращих результатів.

Із урахуванням критеріїв оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку сформовано методичний інструментарій для реалізації цього завдання (рис.2). При формуванні методичного інструментарію для оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків (рис.2) враховано, по-перше, фактори, що безпосередньо впливають на комплаєнс-ризик у сфері протидії ВК/ФТРЗ (відображують поточну ситуацію щодо розвитку системи комплаєнсу, операційного ризику та плинності персоналу), так і його наслідки (поточну та ретроспективну інформацію щодо фіксації випадків порушення банками законодавства у сфері фінансового моніторингу).

По-друге, кількісні і якісні параметри визначення ризику та відповідно до

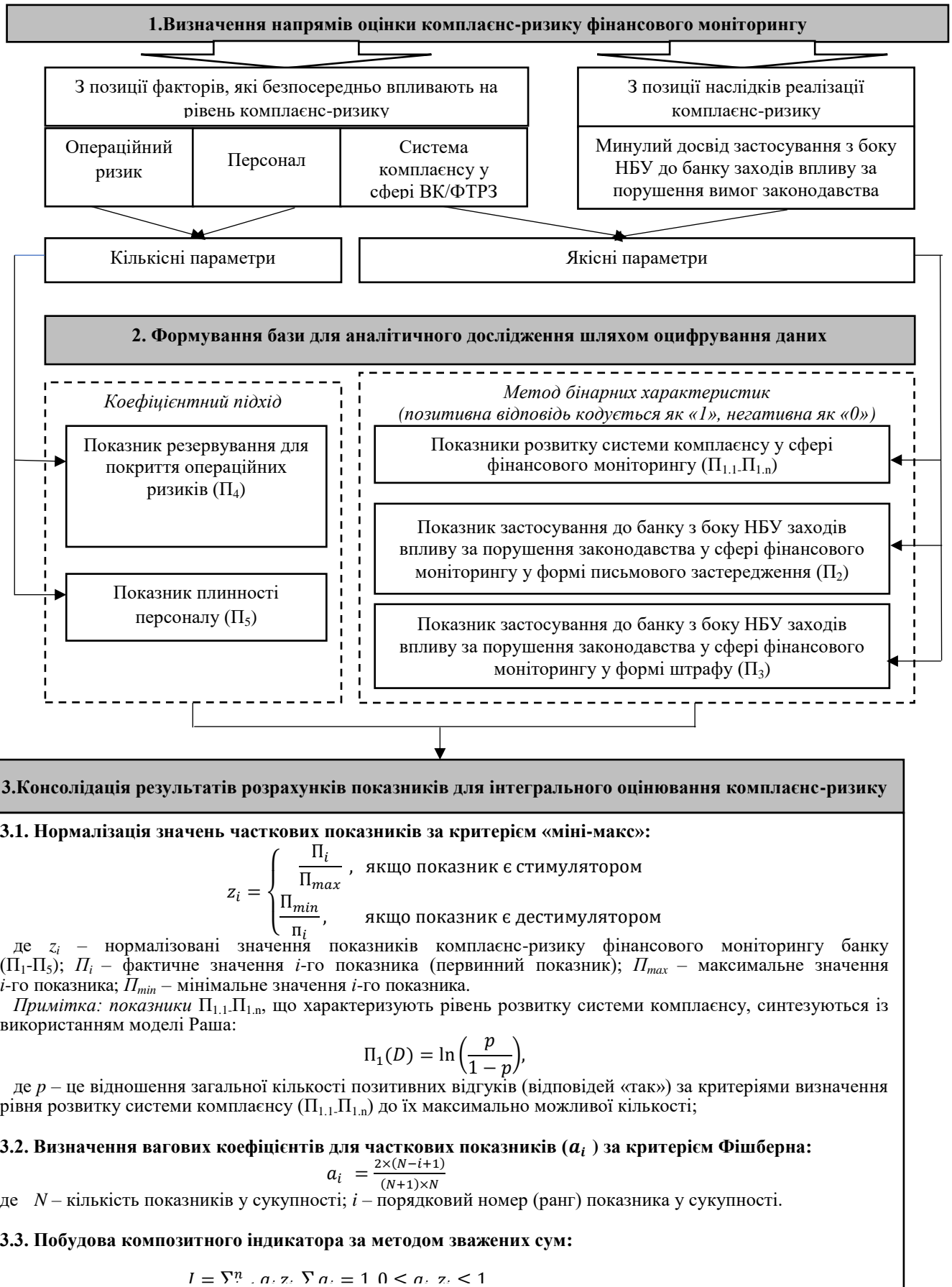

цього різні способи обробки даних.

Для апробації запропонованого методичного інструментарію з метою оцінки комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу сформовано вибірку із 10 банків, серед яких: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», АТ «ПУМБ», АБ «Укргазбанк», АТ «Універсал Банк», АТ «Таскомбанк» та АБ «Південний». Вказані банки протягом останніх 7 років, а саме з 2014 року по 2020 рік, періодично входили до переліку системно важливих, головною особливістю яких є концентрація значних обсягів активів, капіталу та зобов'язань, значний обсяг та висока складність операцій та відповідно можливість здійснювати суттєвий вплив на стабільність функціонування усієї банківської системи (зокрема, через їх зв'язок із іншими «гравцями» ринку банківських послуг). У табл.1 наведено заходи впливу НБУ, які застосовані до відповідних банків (у формі штрафів та письмових застережень) за період 2018-2019 рр. та ініційовані внаслідок виявлення порушень вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Оскільки висвітлення інформації щодо схильності банків бути залученими до процесів відмивання злочинних доходів, а також виявлення ймовірності у перспективі не виконувати законодавчі приписи для протидії у цьому напрямі може негативно вплинути на їх репутацію (спровокувати реалізацію репутаційних ризиків), результати оцінки за обраними для дослідження банками будуть наведені без прив'язки до їх назв, тобто «закодовані» (Банк 1, Банк 2,...,Банк 10).

Підкреслимо, що в межах тестування на відповідність здійснюється перевірка реакції програми АМЛ установи на відповідні ризики, зокрема, перевірка включення до програми необхідних елементів (тестування з позиції комплексності), адекватності процесів і процедур належної перевірки клієнтів («Знай Свого Клієнта», КУС), рівня дотримання їх персоналом та ін. Таким чином, аналіз документів, у яких представлені основні питання щодо реалізації функції комплаєнсу з питань фінансового моніторингу дозволяє визначити, наскільки система комплаєнсу охоплює головні аспекти, необхідні для протидії ВК/ФТРЗ і як це сприяє уникненню ситуацій щодо невиконання вимог законодавства у відповідній сфері.

Заходи впливу НБУ, застосовані до аналізованих банків за порушення вимог законодавства з питань запобігання та протидії ВК/ФТРЗ (дані за 2018-2019 рр.)

Місяць	Аналізовані банки	Види заходів впливу та їх розподіл за банками	
		Штрафи (сума)	Письмові застереження
2018 рік			
Лютий	ПАТ «ТАСКОМБАНК»	6 080 000,50 грн.	Ні
Листопад	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Ні	Так
Грудень	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	450 000 грн.	Ні
	ПАТ «ПУМБ»	Ні	Так
2019 рік			
Січень	АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	14 382 472,28 грн.	Так
Березень	«ОТП БАНК»	7 142 125,42 грн	Так
Травень	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	Ні	Так
Липень	АБ «Південний»	Ні	Так
Серпень	АБ «УКРГАЗБАНК»	300 000 грн.	Так
Листопад	АТ «Ощадбанк»	200 000 грн.	Ні

Джерело: систематизовано за даними Національного банку України [23]

Для визначення рівня розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу використано критерії, за якими у роботі О.В. Уткіної [42] запропоновано здійснювати оцінку системи комплаєнс-контролю. Відповідні критерії охоплюють наступні аспекти [42]: корпоративну етику та принципи управління конфліктами інтересів; розподіл прав та обов'язків між структурними підрозділами банку в ході управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; інформаційно-технологічне забезпечення для реалізації процедур управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; орієнтованість підрозділу комплаєнсу, зокрема, з позиції трактування правил та процедур, звітування про результати проведеної роботи; належність виконання процедур ідентифікації клієнтів; навички та досвід працівників, рівень їх підготовки для належного виконання завдань.

При цьому перелік критеріїв оцінки розширено за рахунок таких, що охоплюють систематизацію іншої додаткової інформації у документально затверджених політиках банків з питань дотримання вимог законодавства у

сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Зокрема, чіткого опису вимог та наявності інформації щодо призначення відповідального співробітника з фінансового моніторингу; вимог до навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; класифікації клієнтів за рівнем ризику; повідомлень про підозрілі операції; проведення щорічного внутрішнього аудиту виконання вимог законодавства у сфері протидії ВК/ФТРЗ; заборону ведення анонімних рахунків банків-оболонок.

Відповідно до наведених пропозицій, в результаті використання методу бінарних характеристик та моделі Раша (за підходом, наведеним на рис.1), отримано результати оцінки рівнів розвитку систем комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу для аналізованих банків протягом 2018-2019 рр. (табл.2).

Таблиця 2

Результати кількісної та якісної оцінки рівнів розвитку систем комплаєнсу аналізованих банків у сфері фінансового моніторингу

Банк	S (загальна кількість позитивних відповідей за критеріями оцінки)	P (відношення кількості позитивних відповідей за критеріями до їх максимально можливої кількості)	Кількісний рівень показника оцінки розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу (D), логіт	Якісний рівень показника оцінки розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу
Банк 1	13	0,87	1,90095876	С
Банк 2	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 3	12	0,80	1,38629436	С
Банк 4	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 5	11	0,73	0,99462258	Н
Банк 6	12	0,80	1,38629436	С
Банк 7	13	0,87	1,90095876	С
Банк 8	12	0,80	1,38629436	С
Банк 9	13	0,87	1,90095876	С
Банк 10	11	0,73	0,99462258	Н

Джерело: розраховано авторами на основі оброблення інформації, поданої на сайтах аналізованих банків

Інтерпретація отриманих результатів кількісної оцінки за моделлю Раша передбачає визначення якісних рівнів розвитку систем комплаєнсу у вибірці банків за такою шкалою [20,26]:

низький рівень (Н) – $D \in [0; 1,1]$;

середній рівень (С) – $D \in [1,11; 2,19]$;

високий рівень (В) – $D \in [2,2; 2,94]$.

У результаті розрахунків отримано наступний розподіл аналізованих банків за групами: питома вага банків із середнім рівнем (С) розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу становить 60%, із низьким рівнем (Н) – 40%.

Слід звернути увагу, що за проведеним аналізом переваг та недоліків основних методів оцінки операційного ризику банку (залежно від доходів, специфіки роботи або наявних прикладів реалізації ризику [11]), у тому числі можливості відображення через валовий дохід масштабу операцій і, відповідно, визначення ймовірного масштабу операційних ризиків, в межах оцінки комплаєнс-ризиків використано підхід на базі Базового Індикатору (The Basic Indicator Approach). За даним підходом капітал (резерв) на покриття операційних ризиків (operational risk capital, ORC) дорівнює показнику α (встановлений відсоток, дорівнює 15%), помноженому на розмір валового доходу банку [19, с.27;14;28].

У роботі І.М. Чмутової та Є.О. Ткачової [44] наголошено, що, чим більше значення даного показника, тим надійніше банк, тобто він має достатній обсяг коштів для покриття операційних збитків, однією з причин виникнення яких є процес відмивання коштів або фінансування тероризму [44, с.869].

Окресливши особливості оцінки за виокремленими напрями вимірювання комплаєнс-ризиків, відповідно до третього блоку розробленого інструментарію проведено нормалізацію значень часткових показників (з урахуванням їх прямого та зворотного впливу), за правилом Фішберна визначено їх вагові коефіцієнти та здійснено конструювання композитного індикатору (табл.3).

Результати нормалізації часткових показників та побудови композитних індикаторів комплаєнс-ризиків банків у сфері протидії ВК/ФТРЗ

Показники		Показник розвитку системи комплаєнсу у сфері фінансового моніторингу	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі письмового застереження	Показник застосування до банку з боку НБУ заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу у формі штрафів	Показник резервування для покриття операційних ризиків	Показник плинності персоналу	Композитний індикатор комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банку
Банки		2	3	1	4	5	
Ранг та ваговий коефіцієнт показника		0,27	0,2	0,33	0,13	0,07	
Банк 1	2018	0,521	0	0	0,026	1,000	0,214
	2019	0,521	1	0	0,018	0,783	0,398
Банк 2	2018	0,995	0	0	0,065	0,913	0,341
	2019	0,995	0	1	0,065	0,913	0,671
Банк 3	2018	0,714	0	0	0,143	0,957	0,278
	2019	0,714	0	0	0,139	0,826	0,269
Банк 4	2018	0,995	1	1	0,069	0,435	0,838
	2019	0,995	0	0	0,061	0,391	0,304
Банк 5	2018	0,995	0	0	0,171	0,435	0,321
	2019	0,995	1	1	0,138	0,478	0,850
Банк 6	2018	0,714	1	0	0,125	0,522	0,446
	2019	0,714	0	0	0,100	0,478	0,239
Банк 7	2018	0,521	0	0	0,205	0,391	0,195
	2019	0,521	1	1	0,150	0,478	0,724
Банк 8	2018	0,714	0	0	1,000	0,522	0,359
	2019	0,714	1	1	0,446	0,565	0,820
Банк 9	2018	0,521	0	1	0,381	0,565	0,560
	2019	0,521	0	0	0,297	0,391	0,207
Банк 10	2018	0,995	0	0	0,428	0,478	0,358
	2019	0,995	1	0	0,478	0,478	0,564

Джерело: розраховано авторами

Висновки. Таким чином, виходячи з отриманих значень композитних індикаторів комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків, можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду спостерігається зростання рівня комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу для більшості банків та середнє значення за групою банків збільшилось з 0,391 до 0,505. Обернену тенденцію до зниження його кількісного рівня виявлено для 40%, що

є позитивним явищем та свідчить про забезпечення ними підвищення ефективності функціонування та адекватності системи управління ризиками. Банкам, для яких значення відповідного індикатору ризику перевищує 0,5 (сигналізує про накопичення AML-загроз), доцільно: критично підійти до удосконалення внутрішньобанківських систем контролю; забезпечити безперебійну роботу та необхідну підготовку персоналу; дотримуватись рекомендацій міжнародних організацій та національних регуляторів; запроваджувати оперативні алгоритми дій щодо виявлення причин їх залучення до процесів відмивання коштів та застосування до них заходів впливу; здійснювати тестування бізнес-функцій на засадах ризик-орієнтованого підходу; використовувати ефективні моніторингові системи, проводити періодичний огляд виникаючих ризиків і нормативних змін; розширити інструментарій управління комплаєнс-ризиками.

Нечипоренко Дарія Іванівна,
студентка 2 року навчання магістратури
фінансового факультету
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ВПЛИВ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В Україні проблема збереження фінансової стійкості стоїть особливо гостро. За частотою системних банківських криз країна входить до світової трійки лідерів і вже пройшла через три глибокі фінансові кризи. Тому, для досягнення ефективності та стабілізації фінансової екосистеми, забезпечення фінансової стійкості банківської системи, разом із досягненням низької та стабільної інфляції, відновленням кредитування та валютної лібералізації, створенням умов для розвитку нових фінансових інструментів та бізнес-моделей, що відповідають вимогам динамічного середовища в Україні та світі, приведенням національної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів, визначено в якості цільових пріоритетів діяльності НБУ, що задекларовані у його Стратегії.

Фінансова стійкість банківської системи в свою чергу залежить від фінансової стійкості її окремих елементів і у більшій мірі таких, що відносяться до категорії системно важливих. Про це наголошено і у чинному банківському законодавстві (Законі України Про банки і банківську діяльність) [1], за яким системно важливі банки повинні відповідати критеріям, встановленим Національним банком України, а їх діяльність визначено як таку, що впливає на стабільність функціонування усєї банківської системи.

Значна роль системно важливих банків у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи також сприяє підвищенню їх соціального значення для усєї країни. Слід зазначити, що науковці поряд з поняттям «системно важливий банк» використовують таке поняття, як «соціально важливий банк». Соціально важливі банки – це ті банки, фінансові труднощі кожного з яких нанесуть значної шкоди великій кількості членів суспільства та учасникам ринку. В першу чергу їх соціальне значення відображається у створенні великої

кількості робочих місць [2]. Безсумнівним фактом є й вплив ефективності системно важливих банківських установ на успішність виконання основних функцій банківської системи та сприяння розвитку реального сектору економіки. Водночас вони можуть нести потенційну системну загрозу, яка у цілому перевищує всі вигоди, які дані банки можуть надати своїм контрагентам. І, як наслідок, їх фінансова нестійкість: по-перше, може негативно позначитись на взаємодії із іншими «гравцями ринку» та дестабілізувати усю систему, тобто ініціювати системну кризу; по-друге, провокувати паніку у банківській системі через інформаційні потоки.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що системно важливі банки мають як позитивний, так і негативний вплив на фінансову стійкість банківської системи. Тому, для підвищення фінансової стійкості банківської системи та недопущення накопичення системних ризиків, в межах реалізації макропруденційної політики необхідно здійснювати посилений нагляд за системно важливими банками та запроваджувати адекватне існуючим умовам регулювання їх діяльності.

Список літератури

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. ст.30.
2. Овчинникова О. П., Бец А.Ю. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы. *Фінанси і кредит*. 2006. № 22. С. 2 – 11.

**СПОСІБ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ З ВИЗНАЧЕННЯ
КЛЮЧОВОЇ (ОБЛІКОВОЇ) СТАВКИ**

Спосіб підтримки прийняття рішень з визначення ключової (облікової) ставки складається з трьох складових: два підходи системного аналізу і Making Decision Helper. Спосіб полягає у використанні методу аналізу ієрархій і програмного забезпечення Making Decision Helper для визначення тенденцій змін облікової ставки (зниження, попередній рівень, підвищення).

Цей спосіб складається з процедури декомпозиції проблеми на більш прості елементи й обробки послідовності суджень осіб, що приймають рішення стосовно вибору, шляхом парних порівнянь, у результаті чого визначається ступінь взаємодії елементів в ієрархії. Тобто його сутність полягає в виборі найбільш оптимального варіанту вирішення проблеми шляхом попарного порівняння її декомпозиційних складових.

На першому етапі було визначено 3 групи напрямів, які можна використовувати для тенденцій змін ключової ставки НБУ та 3 критерії, яким має відповідати обраний (пріоритетний) напрям.

На другому етапі була виконана декомпозиція поставленої задачі в домінуючу ієрархію, представлена ієрархічною моделлю вибору тенденцій змін ключової ставки НБУ.

На третьому етапі, відповідно до закону ієрархічної неперервності були проведені суб'єктивні парні порівняння елементів другого та третього рівнів домінуючої ієрархічної моделі вибору пріоритетного напрямку зміни ключової ставки НБУ відповідно до шкали відносної важливості.

На основі розробленої моделі ієрархії було складено матриці порівнянь та розраховано вектор пріоритетів, який встановлює величину узгодженості при оцінюванні впливу критеріїв на вибір напрямку зміни ключової ставки НБУ.

Наступним етапом було визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі.

За допомогою першого етапу цього способу визначається сценарій щодо подальшого управління обліковою ставкою НБУ (зниження, попередній рівень, підвищення)

У разі необхідності зниження, або підвищення ключової ставки використовується другий етап аналізу. За допомогою програмного забезпечення Making Decision Helper визначається на яку кількість процентних пунктів необхідно провести зниження/підвищення облікової ставки. Для цього було визначено пріоритетні напрями за кожним з критеріїв оцінки, оцінена їхня

значимість для сценаріїв. Отримані результати дають змогу говорити про те, який із сценаріїв є найбільш вірогідним для впровадження.

Аналогів даного способу в НБУ не знайдено.

Законом України «Про Національний банк України» визначено:

пріоритетність цілей при виконанні Національним банком України своєї основної функції відповідно до Конституції України – забезпечення стабільності грошової одиниці України. Пріоритетом монетарної політики визначено досягнення та підтримку **цінкової стабільності**.

проведення монетарної політики спрямоване на поступове зниження темпів інфляції та має забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі – 5% з допустимим діапазоном відхилень ± 1 в.п.

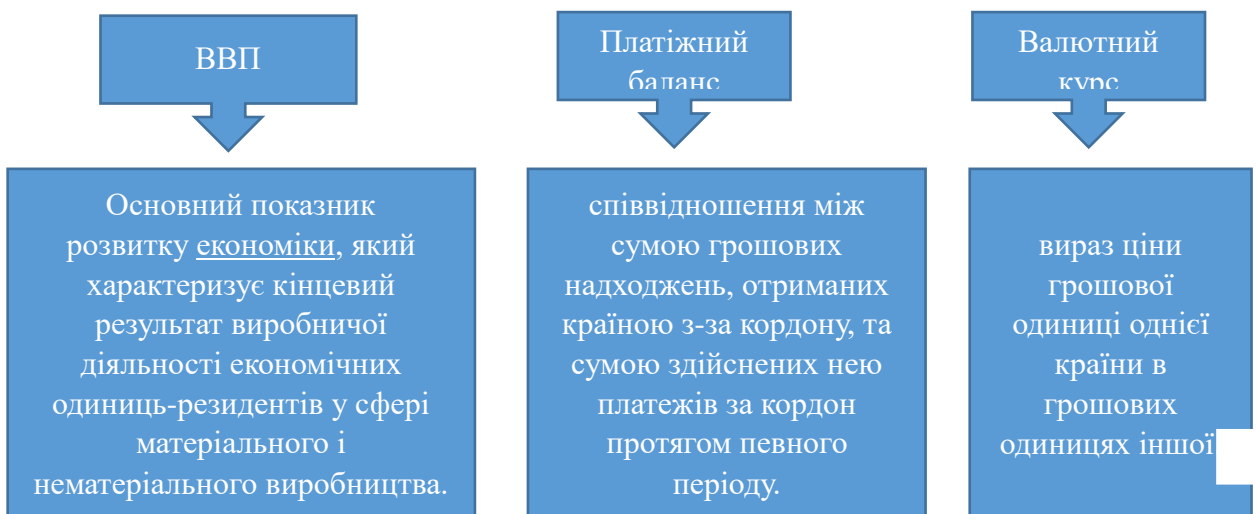
Законом України «Про Національний банк України» визначено:

Національний банк забезпечує цінову стабільність, використовуючи інфляційне таргетування та плаваючий обмінний курс національної валюти.

Під час проведення монетарної політики для досягнення цілей з інфляції НБУ як основний монетарний інструмент використовує **ключову ставку**.

Облікова ставка – це ключова ставка процентної політики Національного банку. НБУ проводить за обліковою ставкою операції, які найбільше впливають на вартість коштів на міжбанківському ринку. Це надає змогу утримувати ринкові ставки на близькому до облікової ставки рівні, тобто виконувати операційну ціль Національного банку..

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Типи моделей прогнозування, які використовує НБУ для визначення ключової ставки

Тарас Токарчук (презентація)

Динамічна модель загальної рівноваги (DSGE)

Напів-структурна модель

Гібридні (економетричні)

Статистичні моделі

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Метод аналізу ієрархій (MAI) - математичний інструмент системного підходу до прийняття рішень при вирішенні складних проблем.

Перший крок MAI - побудова ієрархічної структури, що об'єднує мету вибору, критерії, альтернативи і інші фактори, що впливають на вибір рішення.

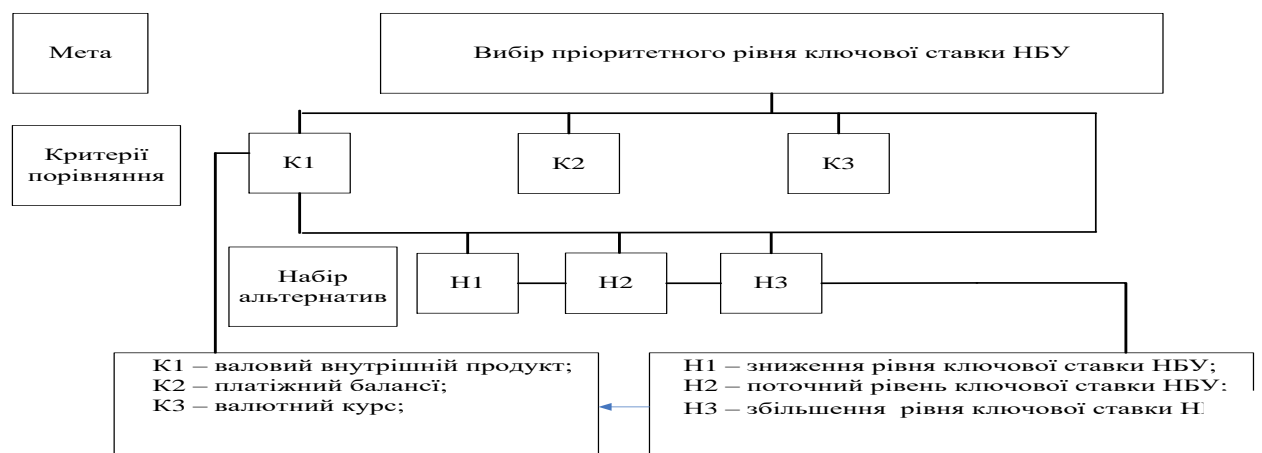
Ієрархічна структура - це графічне представлення проблеми у вигляді перевернутого дерева, де кожен елемент, за винятком самого верхнього, залежить від одного або більше вище розташованих елементів.

Автори використали **сценарний підхід, тобто можливі зміни облікової ставки.**

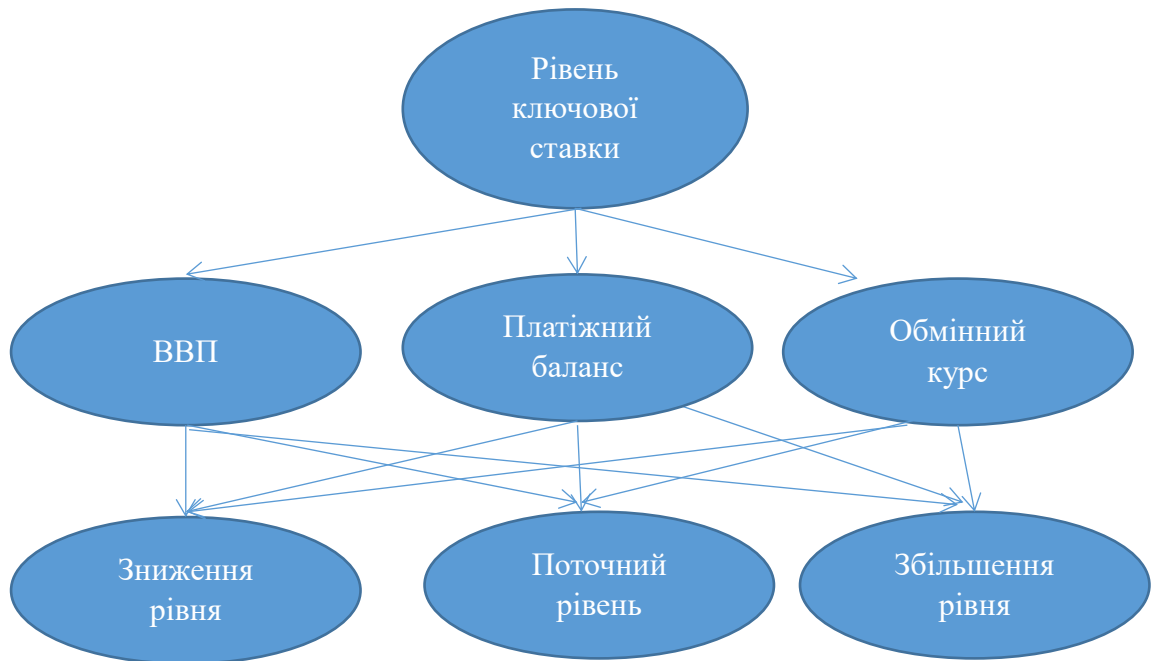
Ієрархічна структура - це графічне представлення проблеми у вигляді перевернутого дерева, де кожен елемент, за винятком самого верхнього, залежить від одного або більше вище розташованих елементів.

Автори використали спрощений варіант ієрархічної структури для оперативності дій.

Ієрархічна модель вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ

ІЄРАХІЧНА СТРУКТУРА ВИБОРУ ПРІОРИТЕТНОГО РІВНЯ КЛЮЧОВОЇ СТАВКИ НБУ

Шкала відносних важливостей Т.Сааті для вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ

Рівень важливості (a)	Визначення
1	Однакова значущість
3	Слабка значущість
5	Суттєва або сильна значущість
7	Дуже сильна
9	Абсолютна
2,4,6,8	Проміжні між сусідніми значеннями
Зворотні величини 1/2 або 0,500; 1/3 або 0,333; 1/4 або 0,250; 1/5 або 0,200; 1/6 або 0,167; 1/7 або 0,143; 1/8 або 0,125; 1/9 або 0,111	Якщо при порівнянні першого напрямку з другим отримано одне з вищевказаних чисел, тоді при порівнянні другого напрямку з першим визначається зворотна величина

Для визначення вектора пріоритету розрахувався головний власний вектор (K_i) за формулою (1):

$$K_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}} \quad (1)$$

де a_{ij} – елементи i -го стовпця.

Наступним етапом є визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі. Компонента вектора пріоритетів (W_i) розраховувалася за формулою (2):

$$W_i = \frac{K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (2)$$

де K_i – головний власний вектор.

Матриця попарних порівнянь альтернатив пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм ВВП

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	3	6	0,381571	0,1	3
Поточний рівень	0,333333333	1	2	1,144714	0,3	2
Зниження рівня	0,166666667	0,5	1	2,289428	0,6	1

Матриця попарних порівнянь альтернатив вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм платіжний баланс

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	2	4	0,041667	0,013699	3
Поточний рівень	0,5	1	2	0,333333	0,109589	2
Зниження рівня	0,25	0,5	1	2,666667	0,876712	1

Матриця попарних порівнянь альтернатив пріоритетного рівня ключової ставки НБУ за критерієм валютний курс

	Збільшення рівня	Поточний рівень	Зниження рівня	k1	w	Ранг
Збільшення рівня	1	2	6	0,027778	0,004444	3
Поточний рівень	0,5	1	3	0,222222	0,035556	2
Зниження рівня	0,166666667	0,333333333	1	6	0,96	1

Розв'язком задачі, отриманим за МАІ, є вектор глобальних пріоритетів альтернативних напрямів вибору пріоритетного рівня ключової ставки НБУ, який характеризує перевагу кожного з них на визначеній множині критеріїв, ієрархічно пов'язаних з альтернативами.

Матриця глобальних пріоритетів вибору рівня ключової ставки НБУ

Альтернативи	Платіжний баланс	ВВП	Валютний курс	Глобальний пріоритет	Ранг
	0,023	0,173	0,804		
Збільшення рівня	0,1	0,013699	0,004444	0,032	3
Поточний рівень	0,3	0,109589	0,035556	0,306	2
Зменшення рівня	0,6	0,876712	0,96	0,662	1

Аналізуючи матрицю глобальних пріоритетів вибору рівня ключової ставки НБУ, визначено, що три сценарії мали такий розподіл:

сценарій підвищення ключової ставки складає **3,2%**;

сценарій поточного рівня ключової ставки – **30,6%** ;

сценарій зниження ключової ставки – **66,2%.**;

Як видно, сценарій зниження ключової ставки має суттєву перевагу над іншими.

У якості експертів у даному завданні виступали студенти та викладачі фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця, вони мали споріднені думки щодо критеріїв, які впливають на ключову ставку НБУ, а також про їх значимість.

Таким чином, застосування методу аналізу ієрархій для вирішення актуальної проблеми щодо вибору оптимального рівня ключової ставки НБУ дало змогу оцінити різні альтернативи і обрати пріоритетний напрям.

На основі результатів розрахунків визначено, що пріоритетним напрямом вибору оптимального рівня ключової ставки НБУ є **зниження** ключової ставки НБУ.

Обраний оптимальний варіант вирішення проблеми виступає ефективним інструментом для прийняття рішення при стратегічному плануванні.

Для додаткового аналізу щодо визначення рівня ключової ставки НБУ використано програмне забезпечення - **Decision Making Helper**

Постановка завдання для Decision Making Helper

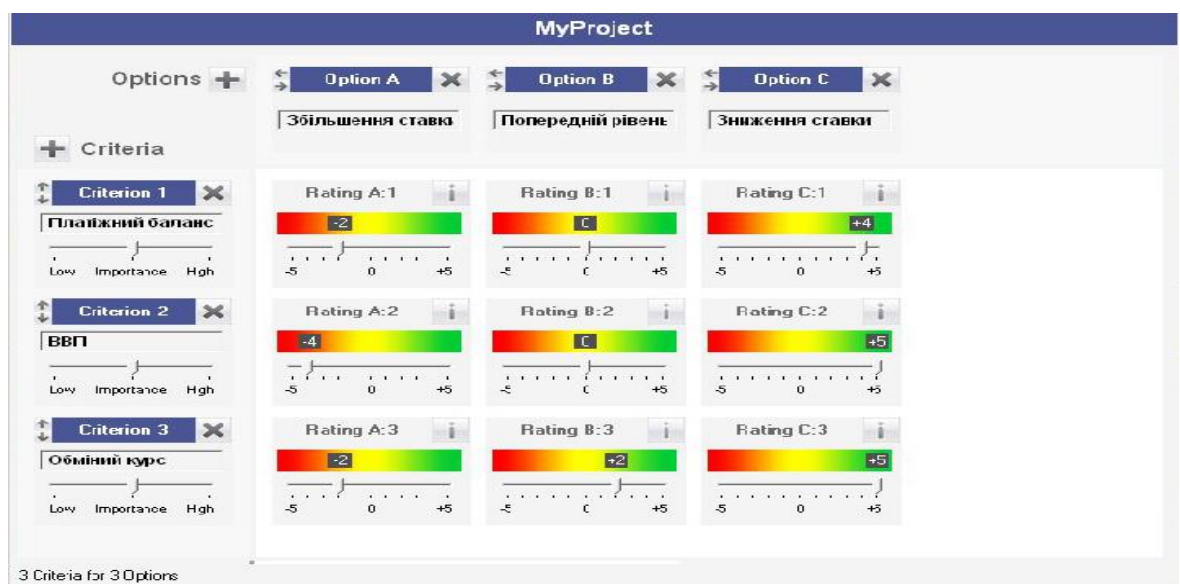
Авторам необхідно визначити, за яким сценарієм **відділу монетарної політики НБУ** необхідно прийняти рішення щодо ключової ставки.

Попередньо визначено три сценарії зміни ключової ставки – збільшення, зменшення або поточний рівень ключової ставки (сценаріїв та факторів може бути значно більше).

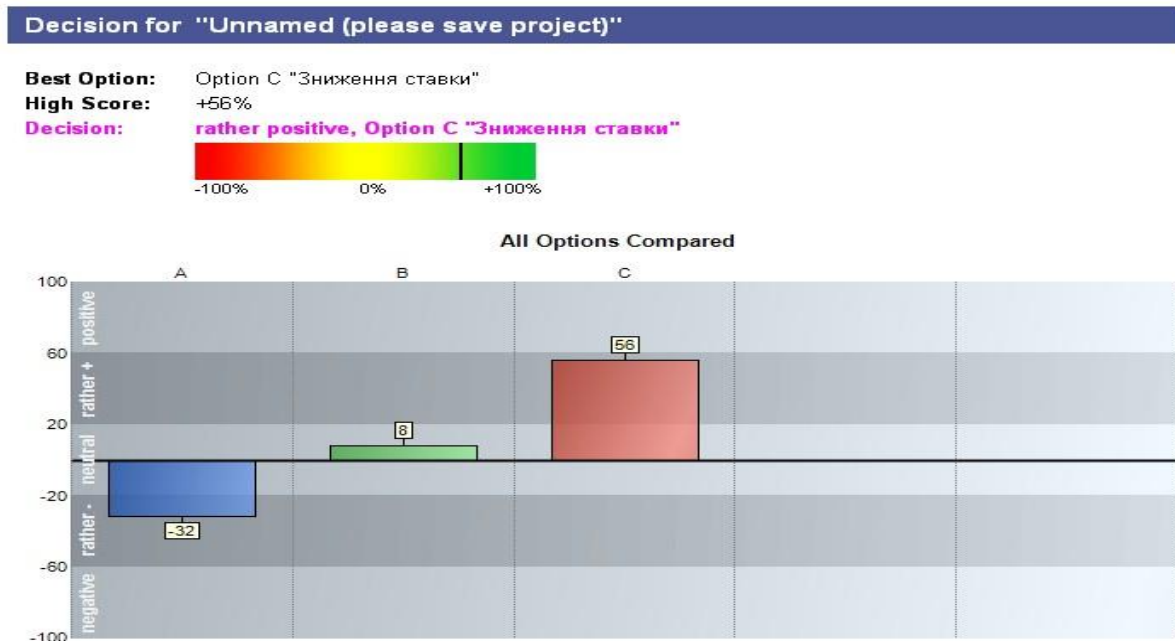
В демо-версії цієї програми можна обрати три критерії, які впливають на прийняття рішення.

Після обговорення студентами та викладачами фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця обрано такі критерії та надано розмір їх впливу на кожен із сценаріїв: ВВП, платіжний баланс та валютний курс.

Рішення вибору сценарію щодо ключової ставки НБУ

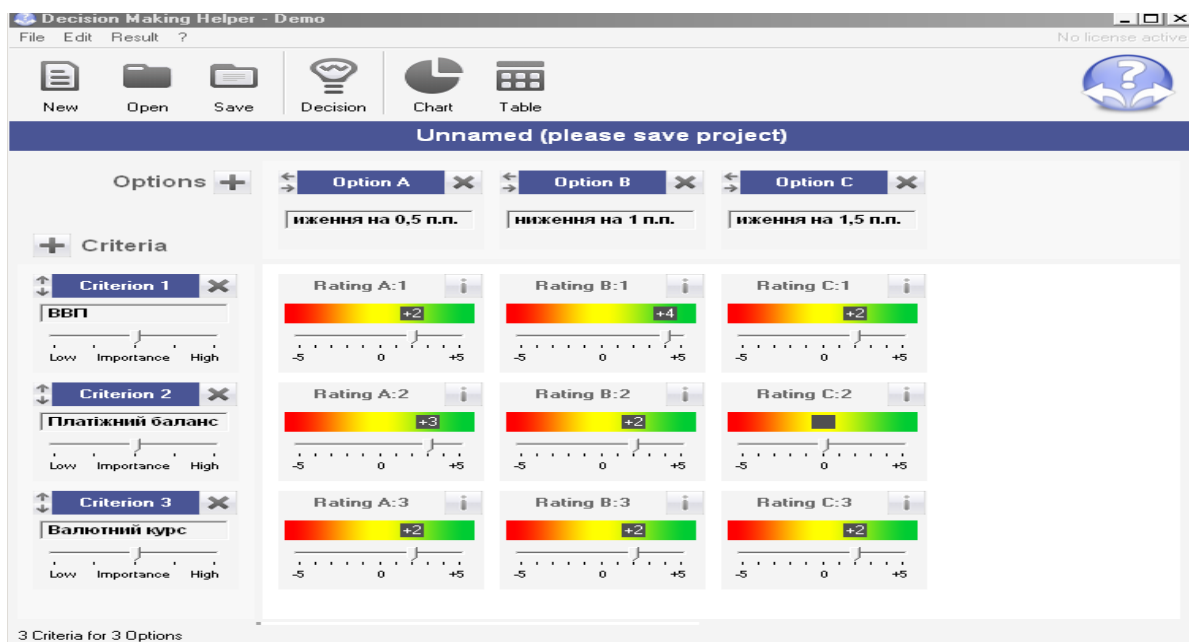

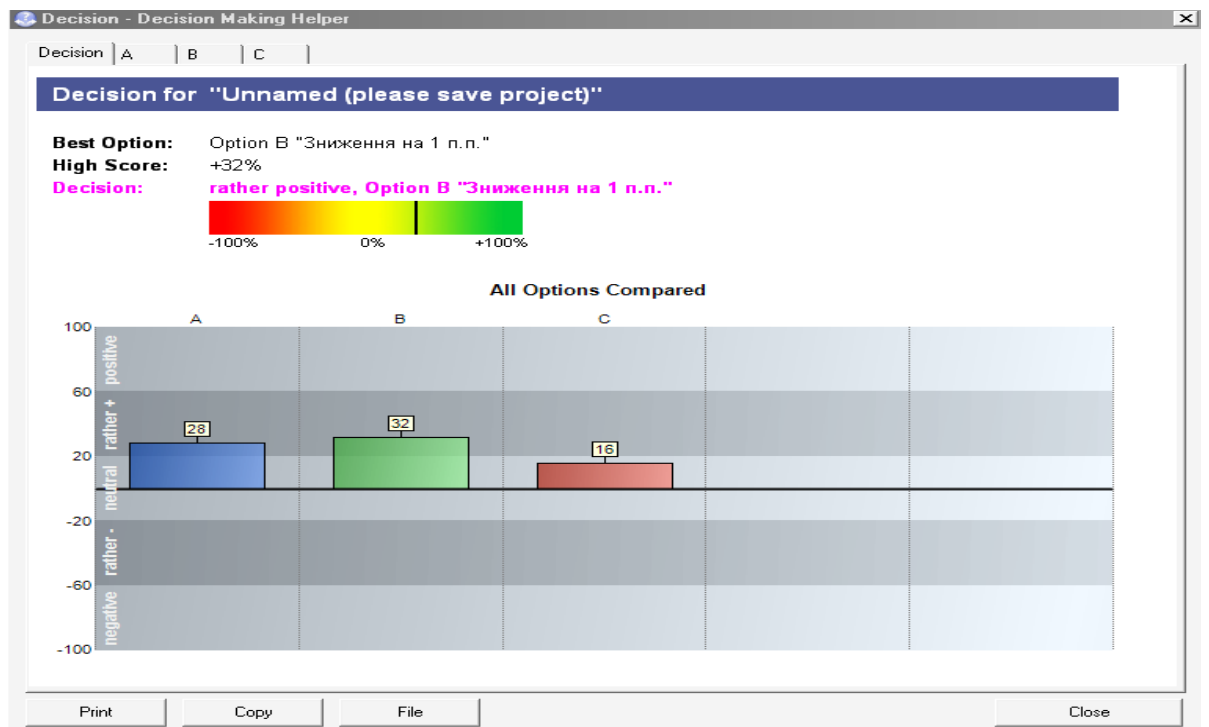
На попередньому слайді можна побачити, що з використанням програмного забезпечення – **Decision Making Helper** визначено, що зниження рівня поточної ключової ставки НБУ матиме позитивні наслідки.

Даний сценарій складає 56% і суттєво випереджає два інших сценарії.

Після аналізу цієї проблеми з використанням MAI та Decision Maker Helper можна стверджувати, що відділу монетарної політики НБУ рекомендовано **знизити рівень ключової ставки.**

Системою методів прийняття рішень можна вирішити завдання щодо оцінки рівня зниження ключової ставки НБУ. Авторами вдруге використано: Decision Making Helpers.

В Україні зміна облікової ставки НБУ найбільше впливає на рівень інфляції через **9–18** місяців. Тому НБУ провадить активну політику з урахуванням не тільки поточних значень інфляції, а і її найімовірнішої динаміки в майбутньому.

Дослідження показало, що зниження ключової ставки НБУ на 1 п.п. до **15,5%** річних сприятиме наближенню темпів інфляції до середньострокової інфляційної цілі – **5%**.

Оцінка ризиків прогнозу

Запропоноване сполучення альтернативних методів системного аналізу і СППР є додатковими індикатором оцінки прийняття рішення щодо змін ключової ставки НБУ

Його перевагою є

- **оперативність оцінки,**
- **можливість використання широкого переліку факторів (майже необмежена, в роботі використано демонстраційну версію),**
- **його використання саме спрямовано на зниження ризику прийняття рішень, враховуючи, що можна обрахувати різні альтернативи оцінки і прийняття рішень.**

Додаток Ж

Сертифікати, що отримано протягом періоду навчання в університеті

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 95540

Науковий твір "Спосіб підтримки прийняття рішень з визначення ключової (облікової) ставки"

(вид. назва твору)

Автор(и) Внукова Наталія Миколаївна, Тесло Максим Павлович, Коротка Наталія Сергіївна, Нечипоренко Дарія Іванівна

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації

22.01.2020

Заступник Міністра розвитку економіки,
торгівлі та сільського господарства
України Д. О. Романович

Національний
банк України

СЕРТИФІКАТ

учасника

**Нечипоренко
Дарії**

за участь у складі студентської команди
у I Всеукраїнському студентському змаганні
«Монетарна політика: виклик Національного
банку України університетам»
(NBU University Challenge)

Заступник Голови
Національного банку України

Дмитро СОЛОГУБ

Київ, 22 листопада 2019 рр.